

FRÅN BORÅS OCH
DE SJU HÄRADERNA
1978/1979

KULTURHISTORISKA FÖRENINGEN

FRÅN BORÅS OCH
DE SJU HÄRADERNA
1978/1979

ÅRGÅNG 32

KULTURHISTORISKA FÖRENINGEN

Redaktör:
ANDERS LARSON

Författarna är ensamma ansvariga
för innehållet i sina uppsatser

ESKIL JOHANSSONS TRYCKERI AB BORÅS

1979

VÄSTERGÖTLANDS TROJEBORGAR

AV
JOHN KRAFT

De rätt sparsamt förekommande Trojeborgarna eller labyrinterna tillhör våra mest gåtfulla fornlämningar. Deras ålder är som regel svår att bestämma och om användningen har vi bara rätt vaga begrepp.

Trojeborgar lagda i sten på marken förekommer särskilt i kusttrakterna i de nordiska länderna samt längs Sovjetunionens kuster vid Vita havet och i Estland. I Danmark vittnar talrika ortnamn om att labyrinter sannolikt varit vanliga i äldre tid. Troligen har dessa varit gjorda av torv, vilket förklarar att de med åren försvunnit spårlöst. Torvlabyrinter har in på 1900-talet uppträtt i norra delarna av Tyskland samt i England.

Fig. 1
Labyrintbild på kyrkklocka i Horred, Västergötland. (Åmark Pl 59 H)

Samma slags figurer uppträder också som målningar, ristningar eller mosaiker i kyrkor över hela Väst- och Nordeuropa. Talrika romerska mosaiklabyrinter visar att labyrintfigurerna var ett omtyckt motiv redan under förkristen tid. På mynt från Kreta präglade under århundradena närmast före Kristi födelse uppträder samma slags figur ofta tydligt sammankopplad med Teseussagan och odjuret Minotaurus i labyrinten. Anknytningen till den klassiska berättelsen om Teseus och Ariadne kan

också spåras i talrika senare framställningar speciellt från medeltiden.

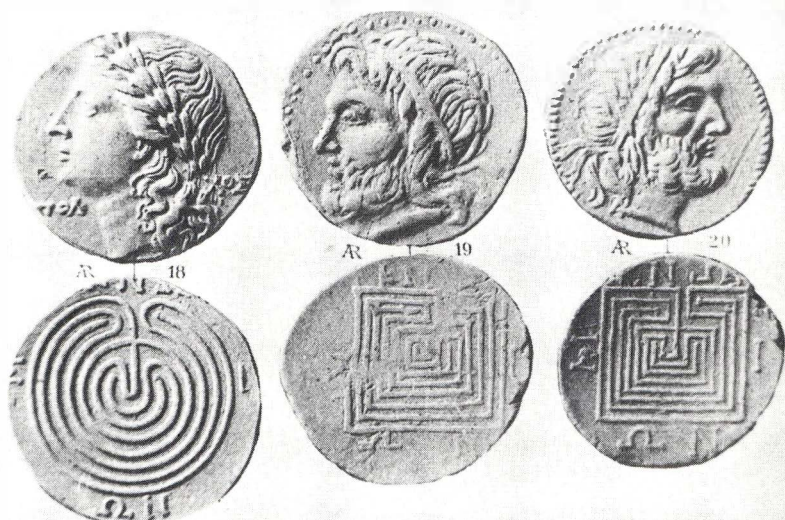

Fig. 2
Labyrintbilder på mynt från Knossos. Tiden strax före Kristi födelse. (Svoronos Pl VI)

I Norden där man finner de flesta bevarade stenlabyrinterna är det dock svårt att finna några belegg för att Teseussagan förknippats med labyrinterna. I stället finns här gott om traditioner och ortnamn som pekar på att den kända sagostaden Troja — eller andra städer — stått modell för labyrinterna.

Den äldsta säkert daterade labyrintbilden — av samma typ som på de kretensiska mynten — finns på ena sidan av en liten lertavla från Pylos på Peloponnesos i Grekland. På andra sidan av samma tavla finns skrift av typen Linear B som har daterats till omkring 1200 f. Kr. I Val Camonica i Norditalien samt i Pontevedra i nordvästra Spanien uppträder hållristningar med labyrintfigurer som skulle kunna vara lika gamla. Här är det dock svårt att fixera ett visst århundrade. Även på Irland och i Cornwall finns labyrintristningar som av somliga experter bedömts vara från bronsåldern, men här är det ännu svårare att finna underlag för en datering.

De svenska labyrinterna skulle alltså kunna ha introducerats redan under bronsåldern, men vi har inga belägg för en så tidig datering i vårt land. Däremot finns det gott om exempel som visar att labyrinter anlagts in i sen tid. I Norrlands kusttrakter, där de flesta svenska labyrinterna återfinns, kan man t.ex. med hjälp av landhöjningen visa att de flesta stensättnin-garna måste ha tillkommit under det senaste årtusendet. Labyrinterna hör otvivelaktigt hemma i hednisk tradition, men de tycks alltså på många håll i landet ha bibehållit sin popularitet ända in på 1800-talet, då många av dem fortfarande var i bruk.

Västergötland tillhör inte landets mer labyrintrika områden. Det som finns är i gengäld av desto större intresse. Från skilda delar av landskapet finns sentida uppteckningar som belyser leken att "rita labyrint" vilket var ett populärt nöje bland barnen förr i tiden. Labyrintfiguren kunde ritas på papper, griffeltavlor, eller ute i naturen på sand, i snö eller på is. Ett halvt dussin sådana traditioner har dokumenterats i Västergötland, de flesta av dem är insamlade genom Nordiska museets etnologiska undersökning.

Fig. 3
Labyrintskiss från Gerdhems socken, Västergötland, som visar hur man ritat "Trojenborg". Först ritas man ett kors, sedan halvcirklar med punkter mellan korsarmarna. Sammanbindningen börjar med att en korsarms ändpunkt förenas med närmaste ändpunkt av en halvcirkel. Sedan dras åt samma håll streck efter streck tills Trojenborgen är färdig. (Lampa s 35)

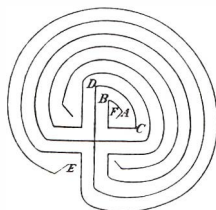

Fig. 4
Labyrintskiss från Larvs socken, Västergötland, som visar en mindre vanlig variant av Trojenborg. Först ritas korset, så de fyra vinklarna och därpå de fyra strecken i dessa. Man börjar sedan vid A och ritas till B, ritas så från C till D och fortsätter så, tills inga ändpunkter ytterligare finns kvar att sammanbinda. Då är Trojenborgen färdig. "Från ingången vid E för man sedan en sak hela vägen, tills den kommer i rummet F". (Lampa s 34)

S k "fältlabyrinter" lagda i sten på marken tycks bara finnas bevarade i tre områden i landskapet. Dels uppträder de i Göteborgs skärgård, ett annat område ligger strax norr om Skövde i Horns och Frösve socknar, det tredje och kanske intressantaste området ligger i Sjuhäradsbygden norr om Borås.

ORNUNGA

Mest välkänd för allmänheten är säkert den labyrint som anlagts av intendent Gunnar Blomgren i Ramnaparken vid Borås museum. Dess mönster har hämtats från en labyrint på Sörgårdens ägor i Ornunga socken som besöktes av Oskar Montelius vid början av 1900-talet och som 1930 frilades och avbildades av överlärare Hilding Svensson i Falköping.

Att döma av Svenssons skiss är labyrinten av s k "dubbel vinkeltyp" d v s den är uppbyggd kring ett kors samt har en dubbel uppsättning vinklar vilket ger sammanlagt tolv vallar. Genom tidigare skador eller feltolkning vid undersökningen 1930 avviker dock skissen något från detta schema som är ett av de allra vanligaste bland svenska labyrinter.

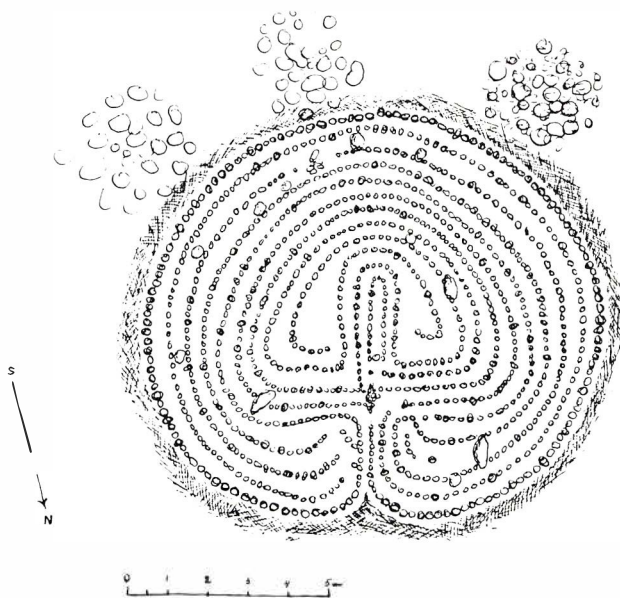

Fig. 5
Plan över labyrinten på Sörgårdens utmark, Ornunga socken, Västergötland, utförd av Hilding Svensson 1930. (ATA)

Svensson uppgav att de gamla kallade stensättningen *Trägenborg* och att de förr hade ett uttryck *gå Trägenborg*. Det var tydligen sed på orten att när man vandrade stigen fram vid labyrinten skulle man gå in i labyrinten och gå gångarna — ifall man kunde. En äldre person uppgav sig ha hört att de gamla trodde att *Trägenborg* föreställde en stad, där gångarna var gator och yttre ringen utgjorde muren kring staden. Enligt en annan sägen kunde man varken hitta in eller ut ur den staden (ATA).

Svensson berättade också att den gamla gumma som hjälpte honom att återfinna den övervuxna stensättningen själv fått den utpekad av sin far. Hon fann den dock föga intressant ”för de e bara vallpöjka som lagt di däre stena för di skulle ha nöet å göra”.

En tradition gjorde gällande att här förr legat en ”herrgård”. Platsen där den ligger kallades för ”Hovs backe” och enligt en tradition hade backen varit en ”helig plats”. En person återgav följande berättelse efter sin farfar: ”En ska lätt komma in i stan, men det ska vara omöjligt att hitta rätt där, och ingen kan komma in till torget”.

Söder och väster om labyrinten ligger en del jordfria rösen på 5—10 m avstånd från varandra. Svensson har tolkat dem — säkert helt riktigt — som odlingsrösen från den tid då denna mark varit odlad. Han har också återgett uppgifter om att det i samma ljungslätt men längre åt söder funnits ytterligare en labyrint, eller åtminstone en påbörjad sådan. Den har dock inte kunnat lokaliseras (EU 24619, 1943).

Vid inventeringen för ekonomiska kartan 1961 var labyrinten åter kraftigt övervuxen. Antikvarie Gunnar Ekelund noterade då att enligt uppgifter på orten skulle labyrinten varit lagd på 1800-talet, och han tillfogade att landsantikvarie Ingegärd Vallin uppgett för honom att hon hört av ortsbefolkningen att labyrinten lagts av ett par drängar (RAÄ Nr 6).

VÄNGA

I Vänga socken, bara 10 km söder om labyrinten i Ornunga, skall det tidigare ha funnits en labyrint belägen i anslutning till ett betydande gravfält ungefär 300 m norr om kyrkan. Gravfältet har skadats svårt genom nyodling under slutet av 1800-talet som också spolierade labyrinten. Vid inventeringen 1961 noterades ett 40-tal gravar, varav 30 högar och 10 runda stensättningar. Labyrinten uppges ha legat på den nuvarande åkern väster om gravfältet och öster om landsvägen.

I en artikel i tidningen Westgöten 20.12 1930 uppgavs att hela 5/6 av gravfältet förstördes vid nyodlingen som skall ha ägt rum ungefär 50 år tidigare. En officer från Fristad hed hade stoppat nyodlingsarbetet då han kom förbi i samband med en övning och fick se att fornlämningen skövlades. Signaturen "G-n" som stod bakom artikeln uppgav sig som barn ofta ha sprungit och lekt i labyrintens gångar. Enligt traditionen hade tvenne knektar anlagt labyrinten efter hemkomsten från ett fälttåg i främmande land där de sett en dylik stensättning.

Att döma av denna uppgift bör gravfältet ha varit av osedvanligt stor omfattning med över 200 anläggningar. En rapport från Ingegärd Vallin 1946 anger dock att de förstörda gravarna varit ungefär lika många som de bevarade, d v s ett 40-tal (ATA).

I en artikel av signaturen "Klas" i Borås Tidning 1930 (Klaes Olofsson, Fristad) återges följande tradition från slutet av 1870-talet: tre knektar kom hem från ett stort krig långt utrikes. De satte upp trojenborgen i Vänga för att visa folket hur gatorna gick i en stor stad som de varit med om att inta. Staden skulle ha hetet *Trôjenbôrg* eller *Trôdenbôrg*.

Labyrinten i Vänga har också gett upphov till missvisande uppgifter om en labyrintförekomst i "Vänga" socken. Av det tryckta referatet från Svenska Fornminnesföreningens sammankomst i Strängnäs 1877 framgår nämligen att kyrkoherde Ljungström vid mötet berättat om en labyrint "nordvest om Vänga kyrka och helt nära densamma" (Sv. fornminnesföreningens tidskrift, 3:e bandet, 1875-77, s 299). Denna uppgift

har gett upphov till många citat och hänvisningar i böcker och uppsatser som behandlar labyrintförekomster. Många har också förgäves letat efter stensättningen, som regel i Norra Vånga socken, men också Södra Vånga har nämnts. Erik B Lundberg vid riksantikvarieämbetet framkastade 1961 tanken att det kunde röra sig om ett missförstånd och att det i själva verket var Vånga som avsågs. En kontroll visar att Lundberg har alldeles rätt. Jag har funnit det handskrivna konceptet till referatet från mötet i Strängnäs och där står mycket riktigt Vånga. Uppgiften om en labyrint i "Vånga" socken bygger alltså enbart på ett sättningsfel.

PÅTORP

Knappt 8 km sydöst om labyrinten i Vånga har det tidigare funnits en labyrint vid Påtorp i Fristads socken. Labyrinten skall ha legat strax söder om Ljunga kvarn och förstördes sannolikt någon gång i början av 1900-talet.

Claes Johan Ljungström återgav 1865 följande sägen om labyrinten:

"... under en tid af öfverbefolkning i orten gåfvo sig åttå drängar från det närbelägna hemmanet Asklanda ut till främmande land, der de sågo många underliga ting och deribland en konstigt byggd stad. Hemkomne sökte de beskrifva äfven denna, men kunde icke göra beskrifningen fattlig för de hemmavarande, med mindre än att de gjorde en stensättning, som åskådligt visade huru den ifrågavarande staden var byggd."

(Ljungström: Åhs och Wedens härader samt staden Borås, s 82 f).

I den tidigare citerade artikeln av signaturen "Klas" i Borås Tidning 1930 berättas att Trojenborgen i Fristad hade forna riddare på Påtorp låtit sätta upp för att däri "öva sina ridhästar".

HEDARED

Knappt 12 km i västsydvästlig riktning från labyrinten i

Vänga finns en labyrint på Spisakullen i Hedared, Sandhults socken. Labyrinten som ligger på Älvsjärdens ägor frilades och avbildades av mig sommaren 1978. I en rapport till Nordiska museet har Oskar Bengtsson i Hedared 1943 beskrivit labyrinten:

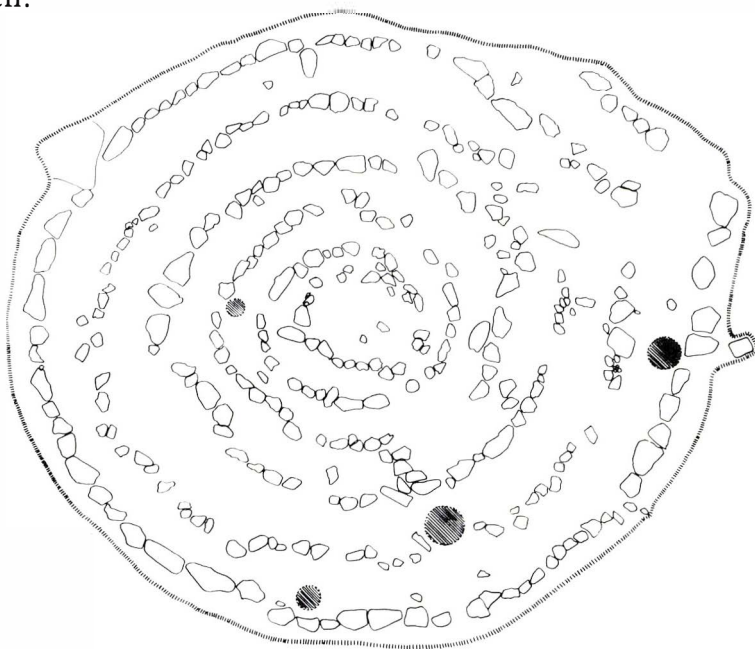

Fig. 6
Plan över labyrinten på Spisakullen i Hedared, Sandhults socken, Västergötland, utförd 1978 av förf.

”*Tröenborgen* sades vara uppförd av vallhulingar i forna tider under lek. Ägorna voro ej uppdelade vid den tiden och utan stängsel, så man betade markerna gemensamt, och herdarna träffades för lek. I ortsspråket förekommer ordet ”tröa” varmed menas trampa, stiga, t.ex.: ”jag råkade tröa på en orm”, ”jag trödde fel”, ”du tröer i gräset” o s v . . . på samma plats skulle ha funnits två trojeborgar i närheten av varandra. Denne senare var, enl. uppgift, upplagd av något större stenar och med två ingångar. Vallhulingar (= herdar) säges ha lagt upp stenarna under lek på 1700- och början av 1800-talet.”
(EU 25597)

John Eliasson i Larsagården, Hedared, uppgav för mig att han själv hade lekt i labyrinten som barn i 5-6 årsåldern. Endast tack vare hans goda minnesbild var det möjligt att återfinna labyrinten som var totalt övervuxen och omöjlig att urskilja ens då man stod på den. John Eliasson bekräftade att det skulle finnas ytterligare en labyrint i närheten, men det var inte möjligt att säkert lokalisera denna genom den tjocka markvegetationen.

John Eliasson kunde också återge en tradition som han hört av sin farfar (född 1832). Enligt denna hade labyrinten anlagts av "vallhulingar" som använde den som skydd mot vargen. Vargen förvillades av gångsystemet.

Omkring labyrinten på Spisakullen ligger, liksom i Ornunga, talrika odlingsrösen efter svedjebruk. Det är oklart när dessa tillkommit, men labyrinten är sannolikt yngre. Kanske har den anlagts under den period av betning och successiv igenväxning som brukar följa efter de första årens jordbruk på svedjemark. Labyrinten bör rimligen också ha tillkommit före skiftet 1854 medan dessa marker fortfarande var allmänning. Oskar Bengtssons dateringsförsök verkar alltså ganska rimligt.

Den enkla spiralform som kännetecknar stensättningen i Hedared är ganska ovanlig bland labyrinter och visar att herdarna som anlagt den sannolikt inte behärskat det enkla knepet att konstruera en labyrint av vinkeltyp med utgångspunkt från mittkors, vinklar och punkter. Detta stämmer bra med uppfattningen att labyrinten anlagts i rätt sen tid. Då bör labyrinttraditionerna ha hunnit försvagas även i dessa bygder. Vid mitt besök i Hedared kunde jag t ex inte finna någon som längre var kapabel att rita labyrintfigurer eller som ens kände till uttrycket Trojeborg. Somliga erinrade sig att det funnits en stensättning vid Spisakullen men kallade den helt enkelt *Domarringen*.

SKÅR

I Skår, strax söder om Vikaryd ungefär 5 km väster om Alingsås, skall det enligt uppgifter ha funnits stensättningar av

ett slag som osökt för tankarna till labyrinter. En kvinna som vuxit upp på platsen uppgav i en rapport 1933 till Nordiska museet följande:

”Mitt i skogen hemma i Skår funno vi, mina följeslagare och jag, i förra veckan, något som vi antager vara labyrinter. Men enligt vad far talade om för många år sedan kallades det ej labyrinter utan trollcirklar. Dessa trollcirklar lades ut för att skrämma onda vättar. De lades ut vid månadsskiftet och då i olika väderstreck allt efter som man kunde vänta att vättarna kommo.

De skulle således vara ett skydd mot ”ont”. Talesättet om att ”akta sig för att komma in i trollcirkeln” har kanhända kommit härutav: Stenarna lades då ut i ringar och cirklar så att det ej skulle gå att hitta ut ur cirkeln om man väl kommit in i den. Den ena cirkeln vi fann hade ingången åt väster, med en extra ingång i nordost. I mitten låg en större sten, troligen ditlagd för att förvilla ännu mera. Cirkeln såg ut ungefär som här nedan (fig 7). I genomskärning var den kanske 2 m.

En annan cirkel såg vi som såg ut i den här stilen (fig 8).” (EU 5195)

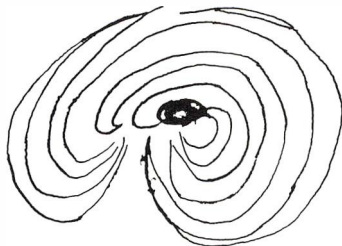

Fig. 7

Fig. 8

”Trollcirkeln” i Skår, Alingsås landsförsamling, Västergötland. (EU 5195, 1933)

När jag besökte Skår sommaren 1978 fanns inte längre någon som kunde peka ut "trollcirkarna". Visserligen träffade jag en person (88 år gammal) som kunde bekräfta att han hört talas om trollcirklar i Skår, men han hade aldrig själv sett dem och kunde följaktligen inte heller hjälpa mig att leta fram dem i skogen.

GÖTEBORGSTRAKTEN

En annan del av Västergötland med sammanhängande labyrintförekomster är Göteborgstrakten. Den kanske intressantaste labyrinten är den som legat på höjdpartiet Storeberg omedelbart intill platsen för Nya Lödöse. Johan Alin noterade labyrinten vid sin inventering 1916—18 och uppgav då att den var belägen på krönet av åsen samt nästan alldeles övervuxen. På samma åskrön antecknades ett gravfält av Alin. Han återgav också en berättelse om en gumma som 40 år tidigare varit med om att där hitta en gravurna som legat skyddad av några stenar (GAM nr 6).

Vid en senare inventering 1962 kunde labyrinten inte återfinnas. Med viss tvekan noterades emellertid fem runda stensättningar på åskrönet. Vid inventeringen för ekonomiska kartan 1973 iaktogs samma stensättningar och de beskrevs då som odlingsrösen (RAÄ nr 95).

Uppgifterna om labyrinten på Storeberg förefaller alltså svåra att idag bekräfta med hjälp av iakttagelser på platsen. Namnskicket talar dock ett tydligt språk. 1827 uppges namnet *Troyenborgs Slätt*. På kartan från 1855 benämns platsen *Froijenborg* (Ortnamnen i Göteborgs- och Bohuslän II, s 192). Det kan alltså knappast råda någon tvekan om att här legat en labyrint. Kanske går den fortfarande att leta fram.

Vid Vinga i Göteborgs skärgård finns på Koholmen tre labyrinter varav en vid inventeringen 1973 tycks ha varit någorlunda väl bevarad och delvis övertorvad. De övriga bägge var däremot skadade. Intill en av labyrinterna ligger ett röse som kan vara från ganska sen tid (RAÄ nr 219). Inga traditioner är kända.

På liknande sätt ligger tre labyrinter nära anslutna till varandra på Vrångö i Styrösö socken. Dessa stensättningar tycks vara väl bevarade men svåra att längre iaktta på grund av den täta vegetationen. Bara sju meter från en av labyrinterna finns en hjulformig stensättning med ekrarna synbarligen orienterade i de fyra väderstrecken. Platsen kallades av lokalbefolkningen *Tröteberg* (GAM 1938, nr 46-49). Andra namnformer som noterats är *Tröneberg*, *Trödenberg* och *Truttenberg* (Ortnamnen i Göteborgs och Bohuslän III, s 221). Inte heller här finns några traditioner upptecknade.

Labyrinterna på Koholmen och Vrångö är tydligt marint lokaliserade och hör ur den synpunkten samman med en rad andra labyrinter i Göteborgs skärgård och kring Onsalahalvön i norra Halland. Dessa är mycket svåra att datera och som regel saknas traditioner som belyser deras användning. Av de rika förekomsterna av kustnära labyrinter längs Norrlandskusten vågar man dock sluta sig till att de spelat en roll som magiska hjälpmedel för fiskarbefolkningen att tygla vindarna eller säkerställa en god fångst. Kanske har de ansetts ge "skydd" mot allehanda faror på havet för dem som lyckats gå på rätt sätt genom gångarna. Tanken att deras enda funktion skulle varit att roa och ge förströelse åt de sjöfarande är enligt min mening otillräcklig.

HORN

Vid det redan nämnda arkeologmötet i Strängnäs 1877 berättades bl a om två labyrinter vid Horns kyrka ett stycke norr om Skövde. En person vid namn Friberg uppgav att han sett dem ungefär 20 år tidigare. Ingången var från söder. Han hade även hört personer som påstått att den föregående kyrkoherdens söner hade färdats till häst i dem (Sv. fornminnesföreningens tidskrift, 3:e bandet, s 229).

K E Sahlström kunde i en inventeringsberättelse från 1921 notera följande uppgifter från en Ortsbo:

"Vid den väg, som 50 m N om kyrkogårdens nordöstra hörn går från landsvägen mot öster, låg på endera sidan

om denna väg, 50-70 m öster om landsvägen tvenne "Trajenbojar, en dubbel och en enkel". De bestodo av uppgrävda fåror med mellanliggande låga jordvallar, 1—2 dm höga. Fårorna höllos upptrampade av det ofta förekommande springandet i dem. Diametern var omkring 20 m. Labyrinterna upplöjdes före skiftet. Marken tillhörde före skiftet Prästgården, men numera antingen Södra Bosgården eller Skräddargården (ovisst om de lågo N eller S om vägen). Meddelaren hade som pojke många gånger sprungit i "Trajenbojen". Hans hustru som också mindes labyrinterna, ritade en plan, som vidstående, för att visa utseendet."

(ATA)

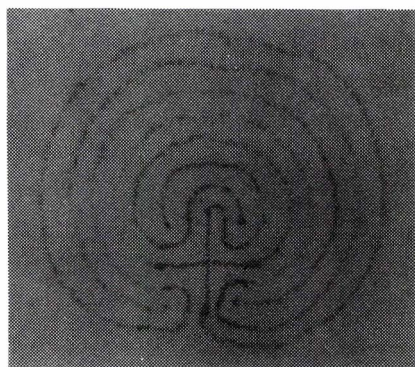

Fig. 9
Den ena "Trajenborgen" vid Horns kyrka i Västergötland. Teckningen utförd 1921 av en kvinna från trakten. Labyrinten var då sedan länge bortodlad. (Sahlström, ATA)

Upplysningen att det rört sig om en "dubbel" och en "enkel" figur gör att vi med stor säkerhet vågar fastslå hur labyrinterna såg ut. Samma uttryck finns nämligen exemplifierat i en framställning av Värmlandsprästen Erland Hofsten, där denne beskriver några labyrinter på Stora Axelön i norra Väneren. Intill figurerna har han gjort anteckningar som visar att labyrinten med åtta vallar betecknas som en enkel Trojenborg medan den med tolv vallar beskrivs som dubbel. Uttrycken måste syfta på att uppsättningen vinklar kring mittkorset är enkel i en labyrint med åtta vallar och dubbel vid tolv vallar. Samma uttryck för att beskriva skillnaden mellan labyrinter med åtta res-

pektive tolv vallar finns också nedtecknade på en labyrintteckning från Landsort i Stockholms södra skärgård (EU 1311, 1930).

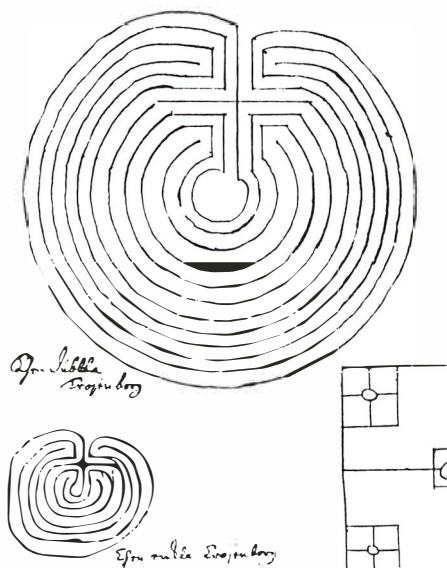

Fig. 10
Labyrintteckningar med förklarande text av Erland Hofsten, troligen från början av 1700-talet (Handschrift s 99 i Uppsala univ. bibl.)

Samma person som försåg Sahlström med uppgifter 1921 intervjuades åter 1939 av fanjunkare N Sjöholm för Nordiska museets etnologiska undersökning och gav då en del ytterligare upplysningar om labyrinterna vid Horns kyrka:

”Här roade sig både unga och gamla med att springa Trajenborg. In till mitten, till fyrkanten var lätt att komma men ut var det inte många som hittade. Jag hittade och de flesta fick följa efter mig.

Hur han var i detalj har jag glömt och likaså tempona man skulle göra för att komma ut. Det var ett folknöje där unga och gamla samlades om kvällarna för att springa . . .”

(EU 13886)

Den teckning som åtföljer den sistnämnda uppteckningen visar en enkel spiralfigur av samma typ som jag frilagt i Heda-

red. Förmodligen bygger dock teckningen på en felaktig minnesbild. För den som aldrig känt till eller som glömt bort kneppet att rita en labyrint av vinkeltyp, ligger det nära till hands att i stället försöka med en enkel spiral. Uppteckningen från 1921 med dess tydliga syftning på en enkel och en dubbel labyrint ger enligt min mening tillräckligt goda belägg för att man skall våga avvisa bilden från 1939 som ett missförstånd.

Fig. 11
Teckning av "Trajenborg" vid Horns kyrka, Västergötland. Teckningen utförd 1939 av maken till den kvinna som 1921 gjorde den labyrintteckning som återges i fig 9 (EU 13886).

Alldeles i närheten av labyrinterna vid Horns kyrka har det s.k. Horngravfålet legat med närmare 70-talet flatmarksgravar från förromersk järnålder som undersöktes av K E Sahlström innan större delen av höjdryggen demolerades genom grustäkt.

FRÖSVE

N Sjöholm gjorde 1941 en ny intervju i samma trakter, denna gång med en person som var född 1860. Han gav upplysningar som tyder på att det också funnits labyrinter på två ställen i Frösve socken bara några km söder om Kyrkbacken vid Horn. Dessa tycks ha legat dels vid den s k "Jättedansen" (en välkänd skeppssättning), dels vid det omkring 1,5 km norr därom belägna "Speleberget":

"När jag tillfrågade Karlsson vad de hade för roligt på 'Spelebacken i Frösve' sade han att där hade Frösvebarna mycket roligt förr. Där reste de majstången midsommar-

afton och sedan dansade de där var kväll ända till gamle midsommar, och om pingst dansade de kläderna av pingstabrua före min tid sprang de Trajenborg på backen men jag har aldrig sett stensättningen.

På ett annat ställe sprang de Trajenborg och det var på Jättadansen, där gick trajen ut mellan två stenar i domareringen och gick utmed backen mot nya ålderdomshemmet och runt backen tillbaka till domareringen.

Den trajen har jag sett och den finns kvar än fast den är nermossad i skogen, men hur de roade sig vet jag ej för de lekte den leken före min tid.”

(EU 17864)

Inga andra upplysningar finns dokumenterade om dessa bägge labyrinter. Vid ett besök på platsen sommaren 1978 kunde jag inte finna någon person som bekräftade uppgifterna. Vid Jättedansen finns inte bara den stora och välkända skeppssättningen utan också ett gravfält med omkring 30 anläggningar (RAÄ nr 4 1958). Vid Speleberget som genom grustäkt nästan fullständigt spolierats har man tidigare funnit brända benflisor, sannolikt efter en skadad brandgrav (RAÄ nr 15 1958).

Hösten 1978 genomfördes en arkeologisk utgrävning av det misstänkta terrängpartiet vid Jättedansen. Någon labyrint påträffades emellertid inte. Stensättningen kan ha hunnit förstöras, eller så har intervjuuppgifterna varit behäftade med felaktigheter.

GAMLA OCH NYARE LABYRINTER

Sammanlagt finns alltså ganska säkra uppgifter om 13 labyrinter i Västergötland. Ytterligare 6 förekomster kan misstänkas men återstår att lokalisera (1 i Ornunga, 1 i Hedared, 2 vid Skår, 2 i Frösve).

Landskapets labyrinter är intressanta bl a därför att så många ligger i nära anslutning till förhistoriska gravfält. Eftersom labyrinter knappast kan grävas ut och dateras med hjälp av föremålsfynd som vanliga gravar, så är en av de få möjligheterna

att få ett grepp om dateringsfrågan att studera labyrinternas lägen och avstånd till daterbara förhistoriska lämningar.

I hela landet har jag bara kunnat notera ett knappt 20-tal labyrinter som ligger i direkt anslutning till förhistoriska anläggningar. I somliga fall måste man räkna med att närheten till förhistoriska gravar kan bero på rena tillfälligheter, men den invändningen räcker inte för att bortförklara en så pass bred exempelsamling.

Det visar sig att det i var och en av de tre labyrintgrupperna i Västergötland finns labyrinter med någon form av anknytning till förhistoriska gravar. De gäller Storeberg, Vänga och Horn. Här måste man räkna med att labyrinterna kan vara mycket gamla. De utpräglade höjdlägena för labyrinterna på Storeberg och Kyrkbacken i Horn har för övrigt en rad paralleller i Mälardalsregionen och Östergötland. Där ligger labyrinterna med höjdlägen ofta i anslutning till förhistoriska gravfält, medeltida städer och kyrkor, eller gamla lekplatser. Det finns goda skäl att misstänka att många av dem är förhistoriska.

Gravar och labyrinter i närheten av varandra behöver förstås inte vara från samma tid även om det finns ett samband. Det kan t ex röra sig om urgamla samlingsplatser för hednisk kult som förblivit i bruk långt in i kristen tid och som kanske dragit till sig labyrinter och förhistoriska gravar vid olika tillfällen. Samband behöver inte vara liktydigt med samtidighet.

Sambandet gravar-labyrinter ger alltså ingen pålitlig hjälp till dateringar. Däremot ger det en tydlig vink om att just dessa labyrinter bör misstänkas för hög ålder och nära samband med lekar och riter från förkristen tid.

Det behövs inte mycket fantasi för att föreställa sig att dessa äldre labyrinter i sin tur har kopierats och gett upphov till nyare sekundära labyrintförekomster i omgivningen. Bruket att bygga stenlagda labyrinter kan t ex ha dött ut i övriga delar av Västergötland för länge sedan men överlevt på ett fåtal platser där de gamla labyrinterna senare fått nya avläggare. Så skulle man i alla fall kunna förklara de stenlagda labyrinternas besynnerliga spridningsmönster i Västergötland.

De uppenbart ganska sentida labyrinterna i Hedared och Ornunga skulle i så fall ha kunnat inspirerats av labyrinten i Vänga som låg intill ett stort gravfält. På liknande sätt kan det ha gått till på västkusten där det finns ett fåtal labyrinter på fastlandet som har anknytning till fornlämningar (Storeberg vid Göteborg, Ulmekärr i Tanums socken, Bohuslän, samt Norrby i Vallda socken, Halland) och som kan ha gett inspiration till mer sentida labyrinter ute på öar och uddar.

De ganska glest grupperade men ändå tydligt sammanhållna samlingarna av inlandslabyrinter som vi möter i Sjuhäradsbygden och i Horns och Frösve socknar saknar direkta motsvarigheter i resten av landet, med ett undantag, nämligen Fridlevstads socken i Blekinge. Där finns, eller fanns, inte mindre än 8 labyrinter i samma socken. Den som en gång legat på en höjd nära kyrkan kan misstänkas vara äldst och vittnar kanske — liksom ortnamnet "Aspelunden" mellan labyrinthöjden och kyrkan — om att här en gång funnits en kultplats redan innan kyrkan byggdes. Övriga labyrinter i socknen ligger mer perifert i skogsområden eller betesmarker. Flera av dem är med säkerhet anlagda under slutet av 1800-talet. Ett par ligger mitt bland odlingsrösen och kan kanske förknippas med svedjebruk eller herdarnas förehavanden sedan svedjemarkerna överlåtits till boskapen.

I Fridlevstad möter vi det mest näraliggande jämförelsematerialet till labyrintförekomsterna i Sjuhäradsbygden. På bägge hållen ter det sig naturligt att förklara labyrintgrupperna som "öar" där äldre labyrintseder övervintrat och fortplantat sig vidare in i sen tid, trots att kristendomen gått segrande fram i landet.

HERDAR OCH ROVDJUR

Parallellerna till Fridlevstads labyrinter kan skönjas även på andra sätt. Både i Ornunga och Hedared tycks labyrinter ha varit anlagda och utnyttjade av herdare i ganska sen tid, antingen för att med hjälp av magi skydda sig mot rovdjur eller helt enkelt för att roa sig. I Fridlevstads socken finns en labyrint i Pers-

torp som också skall ha anlagts av en vallpojke (Blekingeboken 1978 s 127 f).

Även i England finns flera labrynter som förknippats med herdar. En labrynt vid Boughton Green, Northamptonshire har omväxlande gått under beteckningar som *Shepherd's Ring*, *Shepherd's Race* och *Shepherd's Labyrinth* (Matthews s 75 f). Från Sneinton vid Nottingham kommer ett annat exempel på att en labrynt kallas *Shepherd's Race*. I Wales och i Cumberland uppe vid gränsen mot Skottland finns också uppgifter om att det varit vanligt att herdar anlagt labrynter av torv (Matthews s 87 och 93).

Fig. 12

Torvlabyrinten vid Boughton Green, Northamptonshire, England. (Trollope, fig 7)

Vi har redan stiftat bekantskap med traditionen från Hedared om att labrynten där skulle ha gett skydd mot vargen. I norra delen av urnegravfältet vid Horns kyrka har funnits en s.k. "varggrop". Också på andra håll i landet kan man spåra liknande motiv. Vid Kungsör finns en labrynt alldeles intill en "varggrop". Hos samerna tycks labrynter också ha begagnats för att få makt över djuren. I en uppteckning från Gällivare framhålls t ex att tre gamla samer berättat om liknande stensättningar utlagda på platser där offer och trolldomskonst brukat förekomma. "Tron på spådomar inom en labryntborg anses ha varit stark för att förflytta andras renar långa vägar" (EU 5436 1933).

I en skrift från 1700-talet, "En rimkrönika om lapparna", som förvaras i Linnésamlingarna i London finns också en vers som handlar om samernas bruk av labyrinter:

"Willfrassen kan så lätt af Lappen ej bli fången;
Ty som han mycket tär, så giör och onda ången,
Som går vtaf hans bak, at hundar ganska få
De rättelig hans spår för ond lucht hålla må.
Men lell har Lappen snält för denna tiufwen snåla,
Eij hielper at hans rygg med spegel månde pråla;
Ty Lappens *Labyrint*, som Bås vtstälde nämns
Giör att wilfrassen för sitt rövwerij der skäms."
(Wiklund se 27)

Samerna trodde sig uppenbarligen kunna få skydd mot järven genom labyrintens kraft. Kanske ligger liknande föreställningar bakom anläggandet av labyrinterna i Hedared och Ornunga. Trollcirklarna i Skår var däremot riktade mot onda vättar. Skyddsbehoven kunde uppenbarligen växla och labyrinten tycks ha varit användbar i de mest skiftande situationer: för fiskare och sjömän på havet, för herdar i betesmarkerna. I skärgården användes de tydligen ofta för att tillförsäkra sig god fångst, och från Fridlevstad uppges att man gått i en labyrint för att bli av med sjukdom. Vad vi möter är helt enkelt ett universalinstrument i magins tjänst!

Labyrintfigurens magiska roll kan också ha haft betydelse i de fall den återfinns på gamla bruksföremål. I Norge har man t.ex. träffat på bruksföremål av trä där labyrintfigurer ingravats på ett sådant sätt att de inte ses utifrån och följaktligen knappast kan ha haft en rent dekorativ funktion.

I Västergötland finns två kända exempel på labyrintbilder på föremål. Det är ovisst om de bör tolkas som "trolltecken" eller som dekorationer utan djupare innebörd. Den ena labyrintbilden uppträder på en kyrkklocka från Horreds socken (fig 1). Intill figuren återfinns texten "help Maria" samt ett kors. Det andra exemplet utgörs av ett ystekar daterat 1710 från Fotskäls socken.

Fig. 13
Ystekar från Fotskäls socken.
Västergötland. (Borås museum)

LEKAR OM VÅREN

Föreställningarna om skydds- och fruktbarhetsmagi är av stor betydelse för förståelsen av labyrinternas roll. Traditions-materialet från Västergötland pekar emellertid också på att lekarna i labyrinter kan ha uppfattats som ett rent folknöje. Så var uppenbarligen fallet i Horn och Frösve. Tydligt är också att lekarna hört samman med våren. Samma årstid återkommer i talrika labyrinttraditioner från andra delar av Sverige samt från Tyskland och England. Tidpunkten kan skifta något men infaller som regel någon gång mellan påsk och midsommar.

Vi har bara sparsamma uppgifter om lekarnas innebörd. Som regel uppges att man sprungit eller gått in och ut genom gångarna. A O Freudenthal ger emellertid från Finland en mer innehållsrik berättelse där han noterar att labyrinterna varit lekplatser för ungdomen och en jungfru haft sin plats i labyrintens mitt till vilken de övriga "framdansat". Därav kom det i Finland vanliga labyrintnamnet *Jungfrudans* (Freudenthal 1874 s 67).

Senare har man i Sibbo medeltidskyrka i södra Finland funnit en labyrintmålning med en kvinnobild i figurens mitt. Här bekräftas alltså att Freudenthals uppgifter speglar ett mycket gammalt bruk. Själv har jag också nyligen upptecknat en liknande tradition om en labyrint vid Köpmanholm i Blidö socken i Stockholms skärgård. Där har stenfiguren två ingångar och enligt traditionen hade två pojkar sprungit ikapp genom alla gångarna för att hinna först fram till flickan i mitten.

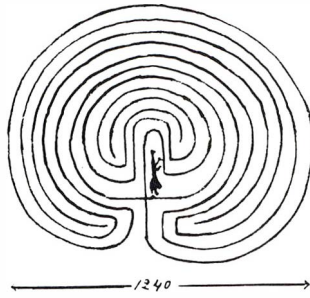

Fig. 14
Labyrintmålning i Sibbo kyrka, Finland. (Rancken s 29)

Samma slags tradition har också kunnat spåras i Västergötland. Från Otterstads socken på Kållandsö rapporterades i början av 30-talet att man förr brukat leka labyrintlekar på isen om vintrarna. Figuren gjordes så stor att man kunde ta sig fram genom gångarna på skridskor:

” . . . det kallades att åka till Trojaborg, var som lek, men skulle föreställa, sagan om kämpen Grimborg, då han skulle hämta sin brud, bruden var i Labyrintens mittpunkt och vid sista rundningen stod vakt för borgen, och en var Grimborg som skulle leta sig väg till borgen, och vakten skulle vilseleda Grimborg så han ej kom rätt, och även hindra honom för att komma till borgen.

Var en trevlig lek, och fortgick under sång av kämpen Grimborgs sagovisa.”

(EU 5193, 1933)

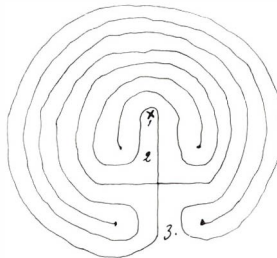

Fig. 15
Labyrintteckning från Otterstads socken, Västergötland. Krysset vid 1 visar själva "borgen". Vid 2 stod borgens vakt, och vid 3 började Grimborg sin väg till "jungfruborgen". (EU 5193, 1933)

Enligt min mening ger dessa exempel fullt tillräckliga be-
lägg för antagandet att labyrintlekar med en jungfru i mitten
varit en vitt spridd företeelse i Norden. Visan om Grimborg
har för övrigt hållit sig levande in i mycket sen tid och bl a
spritts som skillingtryck.

Dess handling kretsar kring en hjälte, Grimborg, som force-
rade "gärdesgårdar av järn och stål" för att komma in till en
skön kungadotter. När kungen fick veta att Grimborg befann
sig hos hans dotter grep alla till vapen och det blev en våldsamt
strid. Grimborg dödar 12.000 hovmän och kommer undan
med sin brud, men hemma på moderns gård omringas han
åter av kungens folk. Än en gång dödar han 12.000 män och
rider därefter ensam till kungens gård. Slutet blir att Grimborg
efter ytterligare en strid försonas med kungen och får gifta sig
med kungadottern.

På flera andra håll i landet finns sägner och traditioner som
pekar på att unga flickor hållits fångna i labyrintens mitt. Väk-
taren är ibland ett troll och Grimborg är inte enda exemplet på
att en hjälte också är inblandad. Labyrinten framställs stund-
tals som trollens hemvist. Populära namnformer på labyrinter
är bl a *Trolleborg* och *Trelleborg*.

RIDLEKAR

Både i Fristad och Horn har vi träffat på uppgifter om att
man ridit i labyrinter. Också i Kungsör i Västmanland finns
tecken som tyder på att labyrinten där använts för ridövningar.
Den har nämligen bland många andra namn också gått under
beteckningar som *Drottning Kristinas ridbana* och *Drottning
Kristinas ridstig*. Enligt traditionen skall drottningen ha ridit i
labyrintens gångar.

Motivet med ridlekar har av många forskare sammankopp-
lats med romarnas urgamla rytterspel *Ludus Troijae* som var en
låtsasstrid till häst utförd av förnäma patricierunglingar. Det
som framför allt sammanlänkat dessa rytterlekar med labyrin-
terna är namnlikheten. I bägge fallen tycks namnen syfta på
sagostaden Troja.

Fig. 16
Labyrintbild på kannan från Tragliatella. I labyrintens yttersta gång återfinns inskriptionen TPVIA i spegelvänd skrift. (Krause, Die nordische herkunft der Trojasage, s 29)

I slutet av 1800-talet hittade man vid Tragliatella norr om Rom en etruskisk keramikkanne som dekorerats med bl a en labyrintbild och två ryttare som ser ut att just komma ut ur labyrinten. I labyrintfiguren står med etruskisk skrift "TPVIA" d v s Troja. Kannan har daterats till omkring 600 f Kr.

Labyrintbilden och de bägge ryttarna bekräftar enligt många mening tanken på ett samband mellan romarnas ryttarspel och labyrintfigurerna med Trojanamn. De svenska traditionerna om ridning i labyrinterna i Kungsör, Horn och Fristad utgör andra viktiga länkar i samma indiciekedja. Den labyrint som utfördes av kyrkoherdens söner i Horn kan alltså spegla en mycket gammal kulturtradition med spridning över stora avstånd.

STAD OCH BORG

Kannan från Tragliatella är också utomordentligt viktig för att belysa labyrinternas namnskick. Vi har sett hur Oskar Bengtsson i Hedared försökte förklara namnet *Tröenborg* med hjälp av det västgötska uttrycket *tröa* d v s gå eller traska. Han är inte ensam om att ha försökt finna förklaringar på det lokala planet. Mycket möjligt är också att de urgamla Trojanamnen i senare tid på sina håll kan ha omtolkats av lokalbefolkningen så att man exempelvis i Hedared verkligen trott att *Tröenborg* hade innebörden *Gångborg*. Sådana tänkbara betydelseglidningar i senare tid rubbar dock knappast det faktum att namn av Trojatype har mycket gammal hävd som labyrintbeteckning.

Trojanamn på labyrinter är genom kannan från Tragliatella

belagda redan för mer än 2.500 år sedan, och namntypen återfinns inte bara i Norden som olika varianter *Trojeborg* utan uppträder också i England som *Troy-town*, *City of Troy*, *Walls of Troy* och *Troy's Walls*. Det kan inte råda minsta tvivel om att det är sagostaden Troja som avsetts med dessa labyrintnamn.

Många svenska traditioner, inte minst från Västergötland, understryker också att labyrinten verkligen uppfattats som en stad. Det har vi sett exempel på i Ornunga, Vänga och Fristad. En intressant labyrinttradition har också upptecknats i Västra Tunhem, där det inte finns någon känd stenlagd labyrint, men ortsbefolkningen tydligen ändå haft en bestämd uppfattning om labyrintfigurens roll:

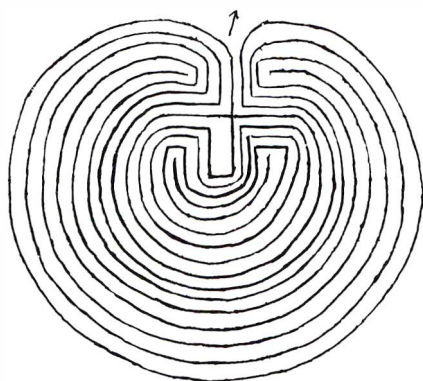

Fig. 17
Labyrintteckning från Västra Tunhems socken, Västergötland (EU 16031, 1940)

''Far kallade denna stad Trojeborg. Staden fanns till, någon gång i den grå forntiden men var den låg har meddelaren glömt. Som skissen visar fanns det endast en gata som förde in till den. Denna gata var gjord i cirklar och labyrinter. Linjerna som synes voro höga stenmurar eller också träbarriärer, som gjorde, att ingen fiende kunde stiga över dem. Själva staden är markerad i skissens mitt, med svart skrivbleck. Pilen visar ingången till staden, här fanns en kraftig port av trä, troligtvis ek. Der gatan mynnar ut i staden är även en port. Gatorna i staden var för

övrigt lika andra dåtida stadsgator. Efter dåtida krigsvetenskap var denna stad inte lätt åtkomlig av fienden.”
(EU 16031, 1940)

Uppfattningen av labyrintfiguren som en stad eller fästning bekräftas också av talrika namn av annorlunda slag än Trojeborgstypen. I Norden har labyrinter uppkallats efter städer som *Jerusalem*, *Jeriko*, *Konstantinopel*, *Ninive*, *Babylon*, *Lisabon*, *Viborg* och *Trondheim*.

Trojanamnet har man alltså i många fall kunnat släppa. Föreställningen om en befäst ort har varit mer seglivad.

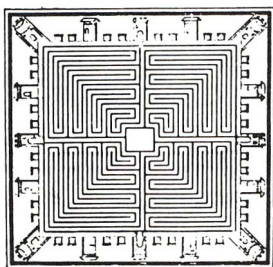

Fig. 18
Romersk mosaiklabyrint från Pompeji. (Santarcangeli, fig 28)

Av talrika romerska mosaiklabyrinter framgår också att man på den tiden betraktat labyrintfigurerna som befästa städer med murar, tinnar och torn kring den yttersta vällen. Samma typ av föreställningar har alltså minst 2.000 år på nacken och måste haft en mycket vid geografisk utbredning. Ända borta i Indien finns labyrintfigurer i folkkonsten och de betecknas där som "fästningar" eller "slott".

Fig. 19
Labyrintfigur på husvägg i Indien. Figuren kallas "Kôte" (= fästning) och används i en lek där uppgiften är att ta sig in till centrum. Linjerna motsvarar gångarna i en labyrint av enkel vinkeltyp. (Brecks, s 124)

befästa städer är det inte särskilt förvånande att samma slags namn och föreställningar även knutits till vissa fästningsruiner. Det är däremot mindre sannolikt att dessa fästningar fått sina namn av labyrinttyp redan då de var i bruk som försvarsanläggningar.

Den mest kända fästningsruinen med namn av detta slag är den danska vikingaborgen Trelleborg på västra Sjaelland. Den skall enligt uppgifter tidigare också ha kallats *Tröyborg*, alltså ett ganska tydligt Trojeborgsnamn (Knudsen s 201).

I Västergötland vid ruinerna av Axevalla slott (förstört 1469) finns namnet *Tröborg* (h) belagt 1564, 1566 och 1570. Formen *Trögiebårgh* nämns 1578, *Trögieborgh* 1590 och *Tröiebårgh* 1600. *T(h)rögen(n)borg(h)* uppträder 1612 och 1628. 1685 möter vi *Trägenborgh* och 1715—1874 stavas namnet *Trägenborg*. Idag benämns platsen *Trågenborg* (Ortnamnen i Skaraborgs län XII, s 36) men även stavningen *Trojenborg* och *Trogenborg* förekommer.

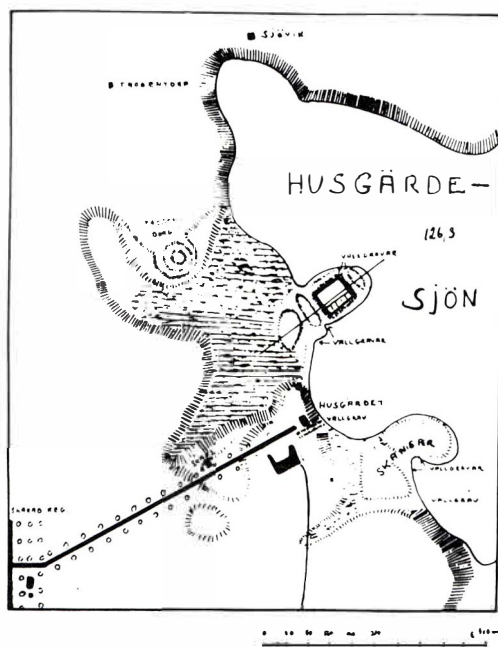

Fig. 21
Omgivningarna kring Axevalla slott, Skärvs socken, Västergötland. (Arninge)

I en rapport från Oscar Montelius 1872 finns *Trögenborg* inlagt på en skiss som ett "utanverk" till själva borgen Axevalla (ATA). Georg Arninge har också sammankopplat Trojeborgsnamnet med ruinerna. På sin skiss över området placerar han namnet *Trogenborg* på en rund upphöjd vällanläggning ett stycke från själva slottsruinen. Förmodligen helt riktigt tolkar han dessa lämningar som en "donjon" — den äldsta typen av medeltidsfästen med träbyggnader och pallisader. Rätt starka indicier tyder alltså på att Trojeborgsnamnet varit knutet till lämningarna efter den äldsta borganläggningen på platsen.

Flera fornborgar i Västergötland har namn av Trojeborgstyp. På Mösseberg i Ugglums socken ligger *Kung Albrekts skans* som också kallas *Träleborg*. I Ale-Skövde socken finns en fornborg som kallas *Trälleborg*. Inte långt därifrån i Upphärads socken ligger en fornborg som 1686 betecknades som *Träleborg*. En fornborg i Lugnås socken nära sjön Vristulven betecknades 1672 som *Thrälleborg* och har under senare tid kallats *Tränborgen* eller *Trämborgen*.

TESEUS OCH GRIMBORG

Det finns slutligen skäl att något beröra sagan om Teseus och Minotaurus i labyrinten samt den roll som sagans Troja kan ha spelat. De nordiska traditionerna om labyrintlekar där en ung flicka befinner sig i labyrintens mitt är förhållandevis väl belagda. De har också redan för länge sedan gett upphov till spekulationer om paralleller till Iliadens skildring om Helena som enleverades till Troja. Somliga har dessutom menat att Teseussagan tillhör samma kategori, och att man inte skall haka upp sig alltför mycket på det faktum att jungfruns plats i labyrintfigurens mitt övertagits av odjuret Minotaurus i sagan om den kretensiska labyrinten.

Genom den av forskningen hittills ouppmärksammade uppteckningen från Otterstads socken om Grimborg som intränger i labyrinten för att hämta sin brud, skapas med ens en något fastare grund för teorier av detta slag. Det visar sig dessutom att man ända borta i Indien finner sagomotiv som visar tydliga

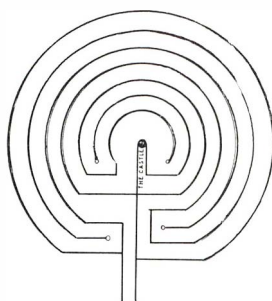

Fig. 22
Demonen Ravanas labyrintslott som det återgetts i den arabiske författaren Alberunis bok om Indien omkring 1030.

paralleller till de nordiska labyrintlekarna och Grimborgssagan. I en framställning av det populära dramat Ramayana rörvar demonen Ravana bort hjälten Ramas hustru Sita och beger sig till Lanka (Ceylon) där han förskansar sig i ett labyrintslott. Rama kommer emellertid efter, dödar demonen och tränger in i labyrinten där han befriar sin hustru (Alberuni s 306 f).

Också i judisk tradition, där staden Jeriko i flera gamla hebreiska manuskript avbildas som en labyrint, kan man spåra liknande sagomotiv. Här spelar Josua rollen som hjälten, medan skökan Rahab assisterar honom, så att han klarar sig och förmår betvinga staden. Erövringen sker slutligen med hjälp av magi.

Fig. 23
Labyrintbild i den hebreiska "Farhibibeln" som skrevs i Spanien 1366. I bildtexten heter det: "Stadens Jeriko avbildad, och med en port skyddar den sig, och för Israels barn är den noggsamt tillsluten . . . Detta är stadens port, och man går/gick ända in till mitten". (Yaari, översatt av Trygve Kronholm)

Israeliterna kretsar kring staden ett varv om dagen till den sjunde dagen då de gjorde sju varv (lika många som i en labyrint av enkel vinkeltyp) och slutligen krossade murarna med sina basunstötter.

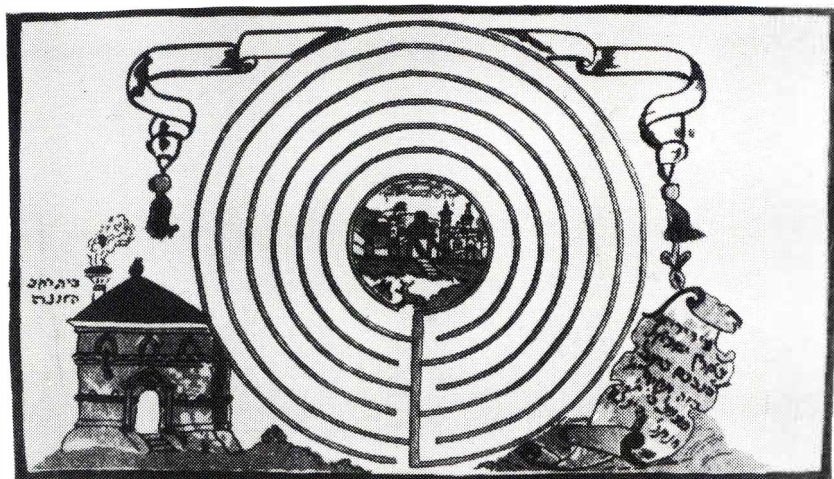

Fig. 24
Labyrintbild ur hebreisk handskrift som skrevs i Casale Monterrato 1598. Till vänster står skrivet: "Skökan Rahabs hus", och till höger: "Staden Jeriko i Israels land; den som skulle gå in i den fick gå runt sju gånger, ty sju murar hade den". (Yaari, översatt av Trygve Kronholm)

I Teseussagan krävs också ett knep för att hjälten skall lyckas penetrera labyrinten. Här får han assistans av kungadottern Ariadne som hjälper honom att med ett nystan finna vägen tillbaka.

Stora kämpar spelar huvudrollen som hjältar i samtliga dessa historier. I Teseussagan och berättelsen om Josua uppträder den kvinnliga huvudpersonen som en medhjälpare som befinner sig utanför labyrinten och med list assisterar hjälten. I Teseussagan och Ramayana kämpar hjälten mot ett monster eller en demon. Det är frestande att härifrån dra paralleller till ett antal traditioner i Norden som visar att man uppfattat labyrinter som trollens hemvist — platser där troll eller jättar höll jungfrur inspärrade.

Visan om Grimborg passar ganska väl in i detta större men rätt diffusa mönster av hjältediktning. Därmed är dock inte sagt att Grimborgsvisan behöver vara särskilt gammal. Det finns knappast grund för att anta att litterära verk som Rama-

yana, Tesseussagan och Grimborgsvisan skulle vara direkta utflöden av en och samma "urmyt". Mitt intryck är snarare att labyrintlekarna med en jungfru i labyrintens mitt och en hjälte som skall försöka befria henne är ett huvudtema som fått omfattande spridning och sedan i olika kulturer kopplats samman med inhemsk diktning som har en passande handling.

Hur skall man då kunna passa in Homeros berömda verk om det trojanska kriget i denna helhetsbild? Även om Iliaden till del kan bygga på en kärna av historisk verklighet, har den också inslag av närmast mytisk natur. Helena hör t ex till den senare kategorin. Kanske vågar man hänföra hela motivet med ett kvinnorov som krigsorsak till mytens värld. Akilles blir i så fall den som närmast axlar sagohjältens roll. Det är han som är den främste när det gäller att besegra trojanerna. Och stadens magiska försvar betvingas mycket riktigt med hjälp av list eller snarare trolleri. I den mest kända framställningen rör det sig om en ihålig trähäst full med soldater, men det finns också en version där hästen är massiv. I en annan version saknas hästen helt. Det finns också en framställning som gör gällande att Trojas murar betvingades genom trumpetstötar.

Som synes är det inte alltför svårt att finna beröringspunkter med Josuas angrepp mot Jeriko. Kanske finner man i berättelserna om den trojanska hästen en uppslagsända som kan förklara varför ridning till häst på sina håll förknippats med labyrinter och labyrintlekar. Den engelske forskaren W F J Knight har t ex utvecklat teorier som utmynnar i att det funnits föreställningar om en förtrollad häst som förmår bryta magiska försvarsverk av labyrintnatur.

Så mycket längre än till gissningar kan man tyvärr inte komma. Med ett sådant perspektiv på Iliadens uppbyggnad ter sig emellertid de nordiska labyrintnamnen av Trojatyp med ens lättare att förklara. Trojanamnen kan i och för sig givetvis ha lånats från Iliaden till labyrinterna. Väl så troligt är dock enligt min mening att Trojamotivet lånats till Iliaden från ännu äldre labyrinttradition. Kannan från Tragliatella med labyrintbilden och inskriptionen TPVIA är obetydligt yngre än den tid då

man förmodar att Iliaden sammanställdes. Homeros kan ha vävt samman sin berättelse med inslag, dels från gamla berättelser om erövringen av en historisk stad som hetat Ilion, dels från myter om det symboliska betvingandet av den magiska labyrintstaden Troja.

REFERENSER

I källhänvisningarna till publicerat material har använts följande förkortningar:

RAÄ, Riksantikvarieämbetets inventeringar för den ekonomiska kartan

ATA, Riksantikvarieämbetets antikvarisk-topografiska arkiv

GAM, Inventeringar utförda av Göteborgs arkeologiska museum

EU, Nordiska museets etnologiska undersökning

Litteraturhänvisningarna i texten syftar på följande verk:

Alberuni, 1910.

Alberuni's India, An account of the religion, philosophy, literature, geography, chronology, astronomy, customs, laws and astrology of India, About AD 1030. An English Edition with Notes and Indices by Dr. Edward C. Sachan, Vol I. London.

Arninge, Georg, 1945.

Axevalla hus, Vad historien och ruinen berättar. Axevalla, Tidning för Skaraborgs läns folkhögskoleförbund, nr 1 1945.

Brecks, James Wilkinson, 1873.

An account of the primitive tribes and monouments of the Nilagiris. London.

Freudenthal, A.O. 1874.

Öfersigt af Östra Nylands fasta fornlemningar. Finska fornminnesföreningens tidskrift I, s 65-70. Helsingfors.

Hofsten, Erland.

Värmlands historia och Beskrifning. Handskrift S 99 i Uppsala univ. bibl.

Knight, W.F. Jackson, 1930.

The wooden horse. Classical Philology 25, s 358-366. Chicago.

Kraft, John, 1977.

Labyrint och ryttarleik. Fornvännen 72, s 61-80. Stockholm.

Kraft, John, 1978.

Trojeborg och Trelleborg. Blekingeboken årg. 56, s 123-140. Karlskrona.

Krause, Ernst, 1893

Die Trojaburgen Nordeuropas. Glogau.

Krause, Ernst, 1893.

Die nordische Herkunft der Trojasage. Glogau.

Lampa, Sven, 1908.

Folklekar från Västergötland. Bidrag till kännedom om de svenska landsmålen och svenskt folkliv 19:1, s 1-189. Stockholm.

Ljungström, Claes Johan, 1865.

Åhs och Wedens härader samt staden Borås. Stockholm.

Mathews, W.H. 1922.

Mazes and Labyrinths. London.

- Ortnamnen i Göteborgs och Bohus län II, Göteborg 1925-29.
Ortnamnen i Göteborgs och Bohus län III, Göteborg 1932.
Ortnamnen i Skaraborgs län XII, Lund 1958.
Rancken, Arne Wilhelm, 1935.
    Kalkmålningarna i Sibbo gamla kyrka. Finskt Museum 42, s 15-31. Helsingfors.
Santarcangeli, Paolo, 1968.
    Il Libro dei Labirinti. Florens.
Svenska fornminnesföreningens tidskrift 3, s 225-230. Stockholm 1877.
Svoronos, J.N. 1890.
    Numismatique de la Crète Ancienne, premier parti.
Trollope, Edward, 1858.
    Notices of ancient and mediaeval labyrinths. The Archaeological Journal 15, s 216-235.
    London.
Yaari, Abraham 1941-42.
    Bibliografiska notiser. Kirjath Sepher 18, s 179-181. Jerusalem.
Wiklund, K.B. 1909.
    En rimkrönika om lapparna. Bidrag till kännedom om de svenska landsmälen och
    svenskt folkliv 17:7, s 1-34. Uppsala.
Åmark, Mats, 1960.
    Sveriges medeltida kyrkklockor. Stockholm.

KRISTINAS BREV
ARBETSLIVSDOKUMENT FRÅN ETT
VÄVERI 1911
AV
EVA GOLIGER

Under industriminnesvårdsåret 1978 visades utställningen "Facket och Fanorna—ur fackföreningsrörelsens historia i Sjuhäradabygden" på Tekomuseum. Den hade producerats av museet i samarbete med ABF i Borås. Via Beklädnadsarbetareförbundets avd 19 utgick ett upprop till samtliga arbetsplatser, med vädjan till alla med erfarenhet från textilindustrin, att lämna in förslag till utställningen och inkomma med föremål ex. fanor, protokoll, brev, foton och äldre arbetskläder.

Vävmästare Johan Rehn f. 1882. Foto: Södermalms Fotografatelj, Stockholm, 1908.

Museet fick kontakt med Olle Rehn, född 1913 från Borås, som själv arbetat tio år inom textilindustrin. Han överlämnade handlingar rörande löne- och arbetsavtal, arbetarskydd och

textilteknisk litteratur, som han ärvt efter fadern, ingenjören och vävmästaren Johan Rehn, 1882—1967. Denne, som utbildats vid Väfskolan i Borås 1903—1905, arbetade som vävmästare på Mölnlycke Väfveri AB åren 1908—1933. Det fanns bland Johan Rehns efterlämnade handlingar, ett brev, skrivet av Kristina Johanssen år 1911, till vävmästare Rehn. Brevet kopianades av museet och användes i utställningen som ett exempel på ett stycke arbetslivsskildring från den tiden. Arbetsplatsen var visserligen ett bomullsväveri utanför Borås och Sjuhäradabygden, men likartade förhållanden gällde även inom textilindustrierna i dessa områden. Brevet är ett unikt dokument, som ger en konkret bild av arbetsmiljön på ett väveri år 1911, sedd ur arbetstagarens synvinkel.

Mölnlycke den 15 Maj 1911
 Höjades Herr Väf-Mästare!
 Jag vil härmed bedja
 att fås egen väp-stål se
 snart som möjligt jag står
 icke ut med att säga
 bräden ur skyttil. jag
 kunde aldrig tillåta Herron
 att säga skyttil en enda
 gång. ty det är helsoparligt
 og Herron skall vare lika
 rädd om mig. (ty det är
 att taga in lungrot)
 det kan jag berisa kommare
 Docktor Englund finge ni
 haata Dem gamle skyttilarne
 i Sjöen og så kanske han
 Dogges Herrarne en Stund
 Tills Dem kunde förstå hur
Helsoparligt det är --
 vad jag lärt på 3 dagar

Hade Herron lärt mig på
 en timme ty vad han sade
 Då jag ^{lärde} på väfven
 har jag godt af ännu
~~af~~ väf-lagaren sade ett
 par ord bara og nu gör
 jag aldrig fel Herrarne
 Han bette undervisa --
 Herron är Damorne bed dem aldrig
 om det utan antel en
 Herron att gå og se efter --
 Lotta är den enda som
 vil undervisa men hon
 skulle hafva nya skyttilar
 ty den godsen som hon
 lärde är redan död i lungrot
 Lotta har anförtrot
 mig sina väfvar hela timmen
 og Då kopieras jag att
 Herrarne kan anförtro mig
 en väf og det just Nu
 Teknar med et Högackning

Kristina Johanssen

Kristina Johanssens brev till vävmästare Johan Rehn, daterat Mölnlycke den 15 maj 1911, i original.

Möln. den 15 Maj 1911

Högädle Herr Wäfmester!

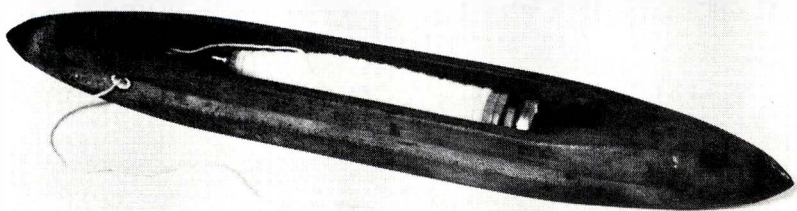
Jag vil härmed bedja att få egen väfstol så snart som möjligt jag står icke ut med att suga tråden ur skjyttel. jag kunde **aldrig** tillåta Hern att suga skjyttel en enda gång. ty det är helsofarligt og Hern skall vare lika rädd om mej. (ty det är att taga in lung-sot) det kan jag bevisa komme Docktor Englund finge ni kasta Dem gamle skjytlarne i sjön og så kanske han Doppa Herrarne en stund Tils Dem kunde förstå hur **Helsovådligt det är** — — vad ja lärt på 3 dagar Hade Hern lärt mig på en time ty vad han sade (lärde) Då jag Såg på väfven har jag godt af ännu och Han väflagaren sade ett par ord bara og nu gör jag aldrig fel Herrarne Kan betre undervisa — — — än Damerne bed dem aldrig om det utan anstel en Herre att gå og se efter — — — Lotta är den enda som vil undervisa men hon skulle hafva nya skytlar ty den gossen som hon lärde är redan död i lungsot Lotta har anförtrot mig sina väfvar hela timmar og Då hoppas jag att Herrarne kan anförto mig en väf og det just Nu

Teknar med al Högackning
Kristina Johanssen

Kristina Johanssen, en okänd kvinna ur arbetarklassen, fattade pennan våren 1911 och skrev till den "Högädle Herr Wäfmester", mannen som basade över vävlagare, vävare och väverskor. Brevformen tyder på, att Kristina varit mycket angelägen om, att hennes ärende skulle nå fram. Det skulle ha större chans att uppmärksammas i denna form, än om det hade framförts muntligen. Hon bad om att få en egen vävstol, därför att hon insåg hälsorisen med skyttelsugningen. Vävaren eller väverskan måste stanna vävstolen varje gång väfttråden (inslagstråden) på spolen tog slut och byta spole i skytteln. Den nya väfttråden kunde dras ut genom porslinsögat i skytteln med hjälp av en nål. I praktiken sögs tråden i stället ut, därför att det gick snabbare och gav bättre ackordsförtjänst. Sedan placerades skytteln i skottläge i skedlaget och vävstolen

kunde startas på nytt. Under en arbetsdag kunde det betyda 3—400 spolbyten. Om flera vävare eller väverskor avlöste varandra vid samma vävstolar, måste metoden "att suga tråden ur skyttel" ha varit mycket ohygienisk. Brevskrivarskan ansåg, att "det är att taga in lungсот" och efterlyste större hänsyn från arbetsgivarhåll gentemot arbetarna, vad gällde deras hälsa. Brevet uttrycker oro och upprördhet. Kristina hade varit med om, hur en ung pojke, som liksom hon själv lärde till vävare, dött i lungсот.

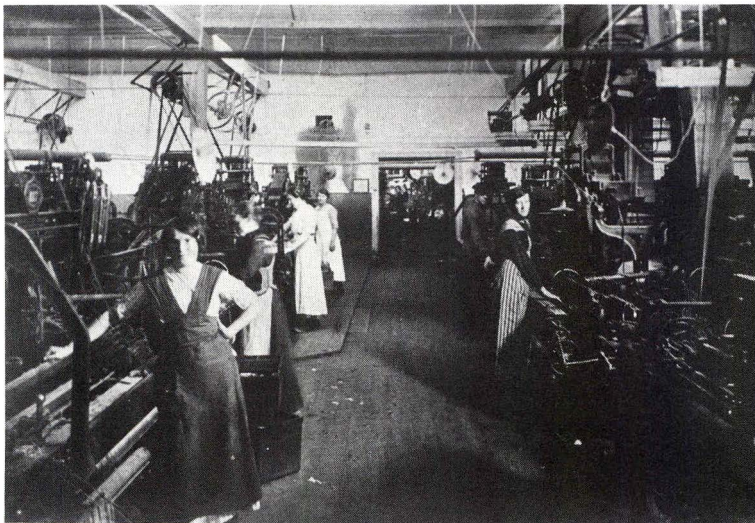

Maskinvävsskyttel, 1900-talets början, bland textilarbetare kallad "lungсотsskyttel". BM 61999.

Mölnlycke väfveri ligger i Råda församling utanför Göteborg. Enligt statistik över tuberkulosdödligheten 1911 för Råda församling, uppgick denna till 5,9%. Som jämförelse kan nämnas, att statistiken för Borås stad samma år, visar en mycket högre procentsats, 21,5%. 1912 steg tuberkulosdödligheten i Råda församling till 23,5%. Statistiken för perioden före 1911 är inte lika tillförlitlig, men siffrorna tyder på, att tuberkulosdödligheten i hela landet var störst före 1901. Över 50% av de drabbade var i åldrarna 15—40 år under perioden

1901—1910. Efter 1911 kulminerade tuberkulosdödligheten åren 1916—18 i hela landet. Det var särskilt fabriksarbetare som drabbades. Hostande personer var smittokällor. Det är tänkbart att lungsot kunde spridas genom föremål, men hostan var den helt dominerande smittorisken. Den skyttel Kristina talar om i brevet, är än idag ett begrepp bland äldre textilarb. Den kallas "lungsotsskyttel". Skyttelsugningen måste ha varit förenad med hälsorisker.

Johnnes Brodd, född 1896, berättar, att han började arbeta i spinneriet i Krokslätt 1913, som tillhörde Claes Johansson & Co:es Väfveri AB och som senare sammanslogs med Mölnlycke Väfveri AB. Angående lungsoten minns han: "Den härjade mycket. På Viskafors åkte många på lungsoten. Fram till 1920-talets slut härjade den kollossalt även i Mölnlycke. Det fanns varken utsug eller fläktar på den tiden. Väveridamman(-et) var mycket finare än spinneridamman." Han hade haft två systrar, som dött i lungsot, innan de fyllt 25 år. De hade arbetat på fabriken i Mölnlycke. Kristina Johanssens oro tycks ha varit välbefogad. 1912 kom nya lagbestämmelser för arbetarskydd.

Interiör från ett väveri i Kinna, år 1916. Kinnaströms Väfveri AB, fr.v. Agnes Andreasson, Ida Johansson, Julia Mårtensson, Elsa Mars-Sjögren, John Rylander och Ada Andersson, Reprofoto BM 1976.

Kristina varnade för vad som skulle hända om en doktor Englund fick reda på förhållandena på väveriet. Den läkare, som åsyftas, bör ha varit Nils J.H. Englund 1856—1924. Denne var förste provinsialläkare i Älvsborgs län, tiden 1899 t.o.m. 1911 samt ledamot i tuberkuloskommittén från år 1897.

Fana, av rött siden målad med oljefärg, en av Borås textilares äldsta fanor, Svenska Textilarbetareförbundets avd 19—21, ursprungligen vävarnas, spinnarnas och färgarnas organisationer. Deponerad på Tekomuseum, Borås.

1911 var kvinnans ställning i det svenska samhället långt ifrån jämlik. Allmän kvinnlig rösträtt infördes i Sverige så sent som 1921. Den politiska medvetenheten var låg och ett fåtal kvinnor var fackligt anslutna. I Mölnlycke hade en textilarbetarfackförening bildats 1903. Den föll 1909 i samband med storstrejken. Först 1918 startade Svenska Textilarbetareförbundets avd 81 i Mölnlycke. Det fanns m.a.o. ingen organiserad fackförening på Mölnlycke Väfveri 1911. Initiativet, som låg bakom Kristinas brev, var troligtvis hennes eget. Hon hade ej stöd från någon organisation. Risker för uppsägning var förmodligen en realitet för den, som tog sig för att kritisera arbetsplatsen 1911. Var denne någon dessutom en kvinna . . .

Vem var hon? Frågan är, trots värdefull hjälp med efterforskningar på många håll, fortfarande obesvarad. Uppgifter om födelsedata eller bostad saknas, vilket gör sökandet svårare. Det enda som finns att gå efter är brevet och det faktum, att vävmästaren, som åsyftas, var Johan Rehn. Det har inte lyckats att spåra Kristina Johanssen i mantalslängder från 1911, kyrkobokföring från 1911- och framåt, eller fackföreningens matrikel från 1918. Inkomstlängder från 1912—13 eller Mölnlycke Väfveris äldre arkivalier har ej kunnat återfinnas. Kristina har förmodligen arbetat så kort tid i Mölnlycke, att hon inte finns upptagen någonstans. Av efternamnet och språket i brevet att döma, har hon varit danska, stavar och med "og" och timme med "time". En äldre f.d. väverska på Mölnlycke kommer ihåg, att det förekom danskar på fabriken. De bodde i arbetarbostaden med namnet "Malmö". Kanske brevskriverskan fortfarande finns kvar i livet . . .?

Andra hälften av brevet handlar om Kristinas upplärning till väverska. Hon påstod att "Herrarne" dvs vävlagarna och vävarna undervisade bättre än "Damerne" dvs väverskorna. Det, som en väverska lärde Kristina på tre dagar, skulle vävlagaren ha lärt henne på en timme. Uttalandet kan verka osolidariskt gentemot väverskorna men Kristina såg på upplärningssituationen i förhållande till förtjänsten och delade med sig av sina egna erfarenheter, vågade t.o.m. föreslå en annan lösning.

Slutligen hoppades Kristina att "Herrarne", dvs vävlagarna, skulle anförtro henne en vävstol "og det just nu". På den tiden skötte en vävare två eller fyra vävstolar. Skiftarbete infördes först omkring 1920. Kristina kunde därför räkna med en mindre hälsovådlig arbetsplats, om hon fick egen (egna) vävstolar att sköta. Det var hård konkurrens om vävstolarna. "Var och en vaktade sin vävstol som guld", menar Gösta Rylander, förre personalchefen vid Mölnlycke Väfveri. Kanske var det därför, som Kristina vände sig till vävmästaren, som stod över vävlagarna. Lyssnade inte dessa på henne, stod hoppet till vävmästarens beslut. Brevet lämnar många frågor obesvarade.

Det arbetas idag på flera håll med dokumentation av industriminnen. Museer, bildningsförbund, bildkonstnärer, författare, fackföreningar och enskilda inser betydelsen av att ta tillvara fabriksarbetarnas historia. Att bland protokoll, bokföringsböcker och jubileumsskrifter finna ett brev, som behandlar arbetsplatsen, och är skrivet av en fabriksflicka, är ovanligt. Ett sådant dokument kan vara lika värdefullt som redogörelser och statistik, eftersom det ger en bild av arbetsplatsen ur den dolda synvinkeln: arbetstagarens egen.

KÄLLOR:

Arosenius: Översikt över Tuberkulosödligheten i Sverige, åren 1911—1914. Stockholm 1917.

Munthe: Mölnlycke Väfveri Aktiebolag 100 år, 1949. Göteborg 1949.

Sacklén: Sveriges Lärkarhistoria.

Intervjuer med personer som har eller har haft anknytning till Mölnlycke Väfveri.

Landsarkivet i Göteborg, m.fl. institutioner.

FOLKDRÄKSDELAR FRÅN DE SJU HÄRADERNA

AV
EVA GOLIGER

Under 1970-talet har människor engagerat sig i den egna bygdens och släktens historia i mycket större omfattning än tidigare. Hembygdsföreningarna arbetar aktivt och gör värdefulla insatser för hembygdsvård. Släktforskning har blivit populärt. Mantalslängder och bouppteckningar nyttjas flitigt. Institutionerna upplever efterfrågan av service från en växande skara forskare.

Det ökade intresset för hembygden innefattar även det folkliga dräktskicket. Folkdräktssamlingar på museerna utgör en viktig källa för kunskapen om dräktskicket, dess särdrag och varianter. Bildningsförbunden bedriver kursverksamhet i folkdräktssömnad sedan några år tillbaka. Kursledare och kursdeltagare kräver tillgång till studiematerial.

På Borås Museum finns ca 300 folkdrätsdelar från De Sju Häraderna. Förfrågningar angående dräkterna har ökat markant och önskemålet att kunna visa vad som finns i arkivet, har vuxit allt starkare för varje år.

Museets uppgift är, att inom De Sju Häraderna: "bedriva och befrämja kulturminnesvård, museal verksamhet, speciellt inom det textila området, samt konst- och kulturhistorisk forskning . . ."

Ökad efterfrågan och framtagning av folkdräkterna kan på lång sikt få till följd, att materialet tar skada, vilket museet har till uppgift att förhindra. För att kunna tillmötesgå önskemålen, att få ta del av samlingarna, har Borås Museum genomfört en fotoinventering av folkdräkterna från De Sju Häraderna. Dräkterna har dokumenterats i svart/vitt, en del även i färg på dia. Tanken med bildserien är, att de skall kunna utgöra ett

studiematerial för grupper och enskilda, som arbetar med folkdräktsforskning.

En del av folkdräktssamlingen har tidigare publicerats i årsböckerna 1956—1962 "Från Borås och De Sju Häraderna" med snittmönster och beskrivningar på plagg, som rekonstruerats till de olika häradsdräkterna; 1956 Marks härad, 1957 Kinds, 1958 Ås, 1959 Redvägs, 1960 Bollebygds, 1961 Gäsenes och 1962 Vedens härad.

Behovet av att se fler av de originalplagg, som varit utgångspunkt för dräktrekonstruktionerna under perioden 1938—1957, föranleder Borås Museum att publicera följande bildserie i färg av dräkter och dräktdelar från De Sju Häraderna, tiden 1700-talets slut—1800-talets början.

Dräktdelar från Ås härad, Toarps socken utgör den största delen i museets folkdräktssamling, i storleksordning följd av Veden, Mark, Kind, Gäsene, Bollebygd och Redväg. De flesta återgivna plaggen är kopierade till dräkterna för De Sju Häraderna.

Andra dräktdelar har valts ut, därför att de varit speciellt unika, t.ex. toppluvan i tvåändsstickning från Ås härad, nr 17, eller schalen från Vedens härad, nr 27, med uppgifter om tillverkaren, Sara i Haråsen. Åter andra har valts ut därför att de är representativa för häradets bevarade dräktskick, ex. mönstervävda band från Ås härad, Toarps socken, nr 21. Tryckta halskläden har varit spridda i hela Sjuhäradsbygden. I museets samlingar förekommer de bland dräktmaterialet från Ås, Kinds, nr 41, och Marks härad.

Dräktsilvret med runda och hjärtformiga bröstsjölor, har varit typiska för bygden som helhet. Tre av de återgivna bröstsjölor är tillverkade av kända Boråssmeder under 1800-talets förra del.

Gränserna mellan de olika häradernas tradition, vad gäller dräktskick och dräktsilver, är svåra att fastställa. Större variationsrikedom inom ett härad, än vad vi idag har kunskap om, har med stor sannolikhet funnits. För att få fram den bilden,

krävs omfattande arkivforskning i bl. a. bouppteckningsmaterial — en uppgift som tills vidare fått anstå.

Stort tack för all värdefull hjälp med urval och uppgifter till bildserien som välvilligt lämnats av länshemslöjdskonsulenten och Svenska ungdomsringen för bygdekultur och många andra.

Flickor i Toarpsdräkt, sittande: Jenny Johansson, Skälvarås, f. 1856, gift med handlanden Martin Pettersson i Skenstad; stående: Matilda Johansson, f. 1856, gift med Filip Svensson, Kerstingsgårde.
Färglagt foto, E. Lindskog, Borås, 1870-talets slut. BM 3068.

1800-tal
1850-tal

Utsällning av västgötrådräkter vid hembygdsmötet i Herdijunga 20 - 2 juli 1907

1

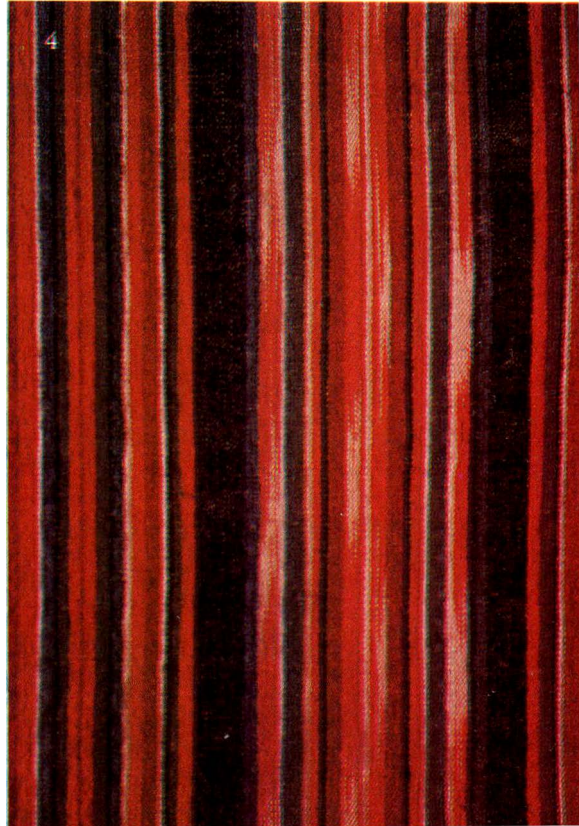

2

3

4

ÅS HÄRAD, TOARPS SOCKEN

5

6

ÅS HÄRAD, TOARPS SOCKEN

7

8

9

10

ÅS HÄRAD, TOARPS SOCKEN

11

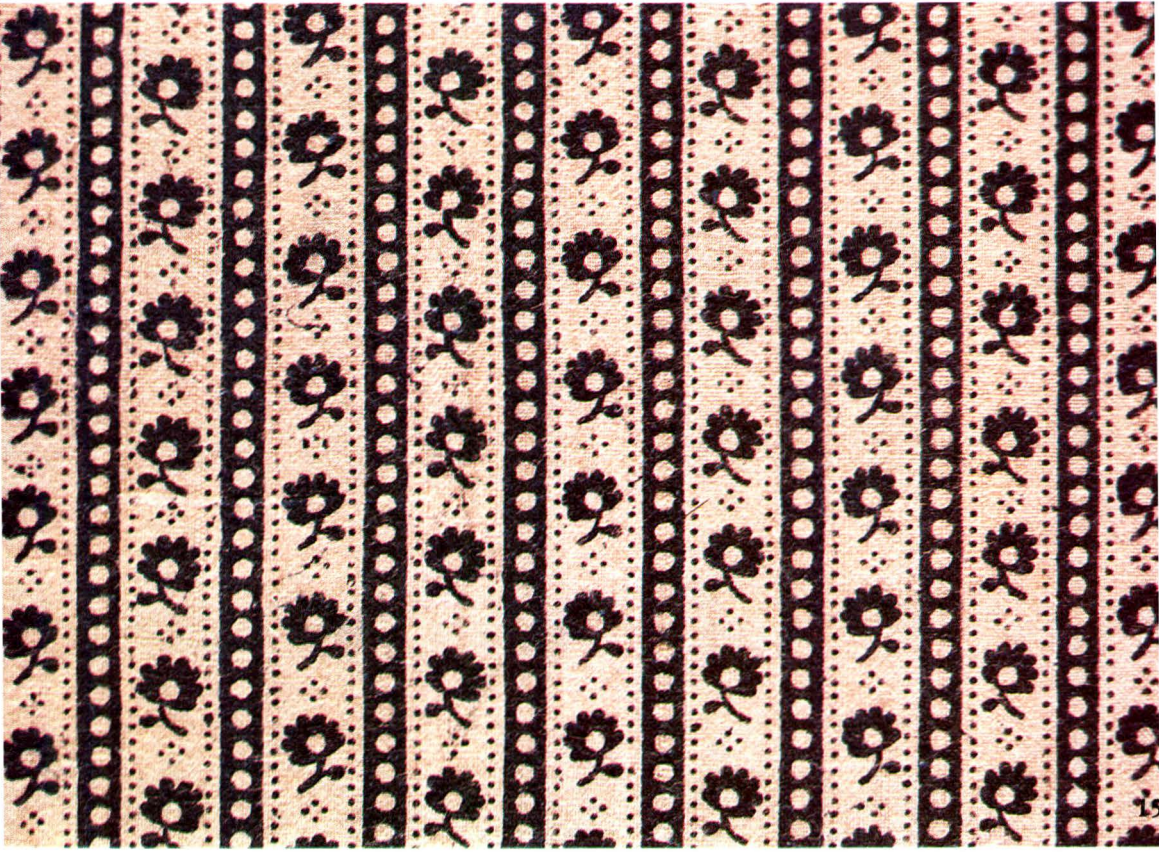
12

13

14

ÅS HÄRAD, TOARPS SOCKEN

17

18

19

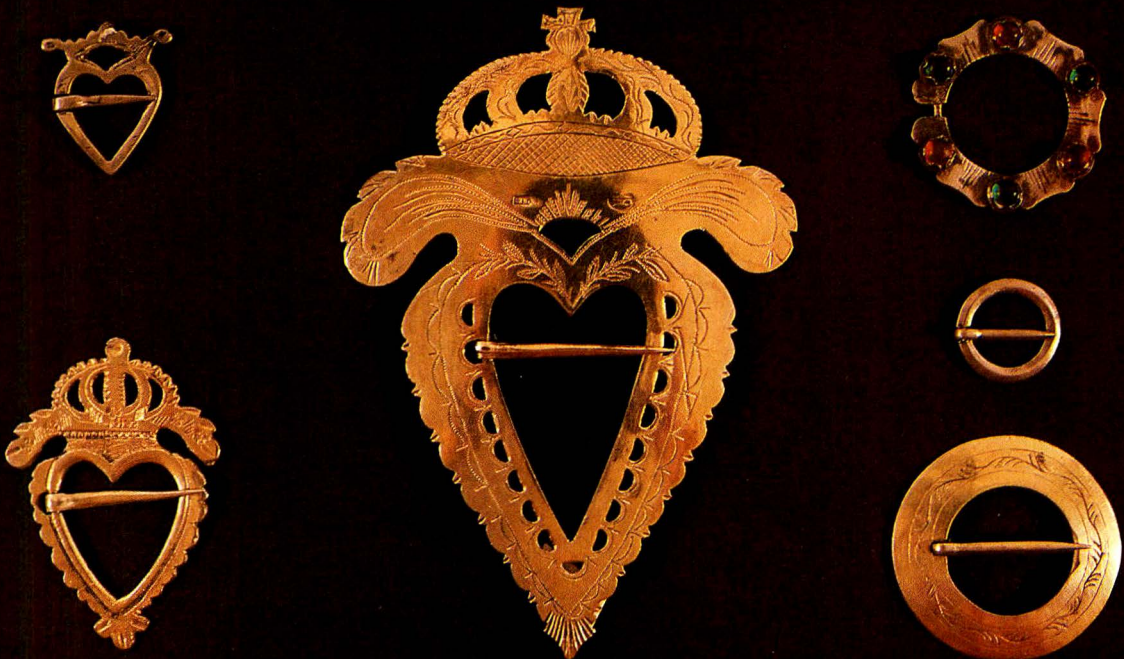
20

ÅS HÄRAD, TOARPS SOCKEN

2

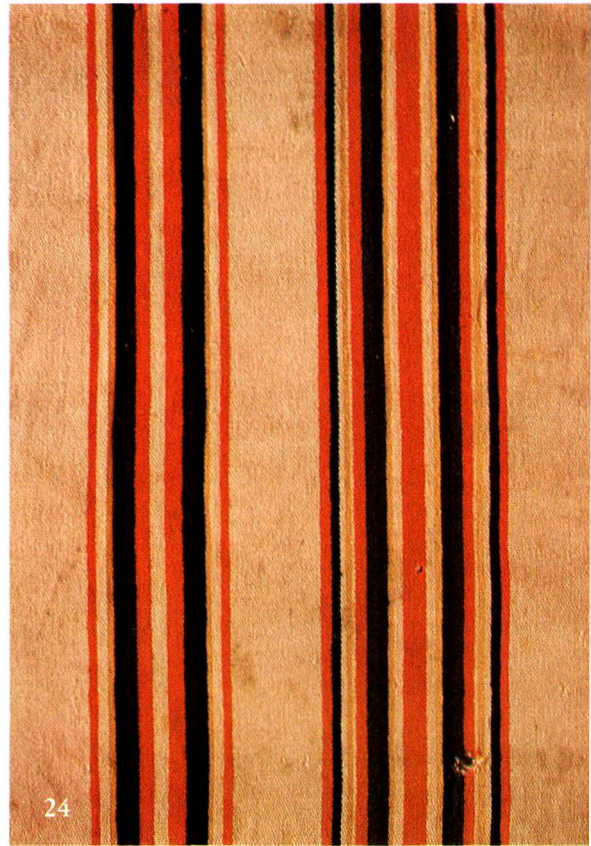

23

23

24

25

26

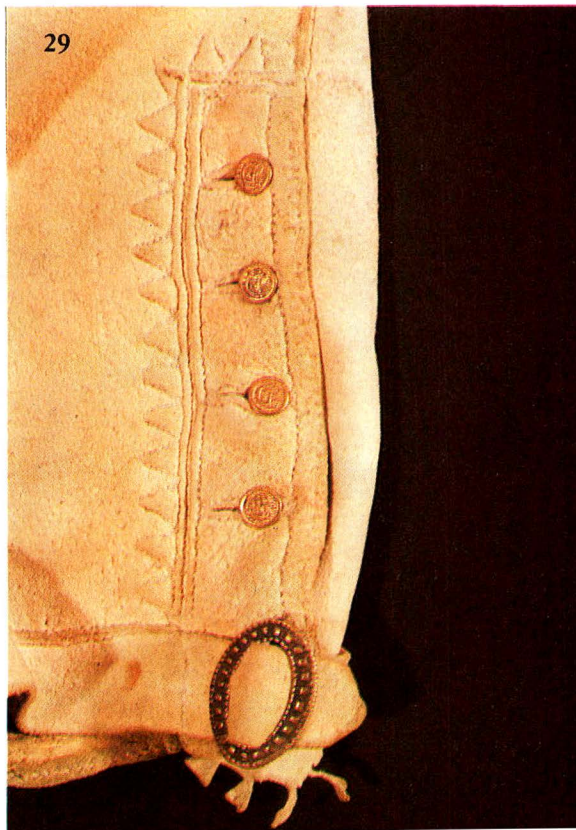

27

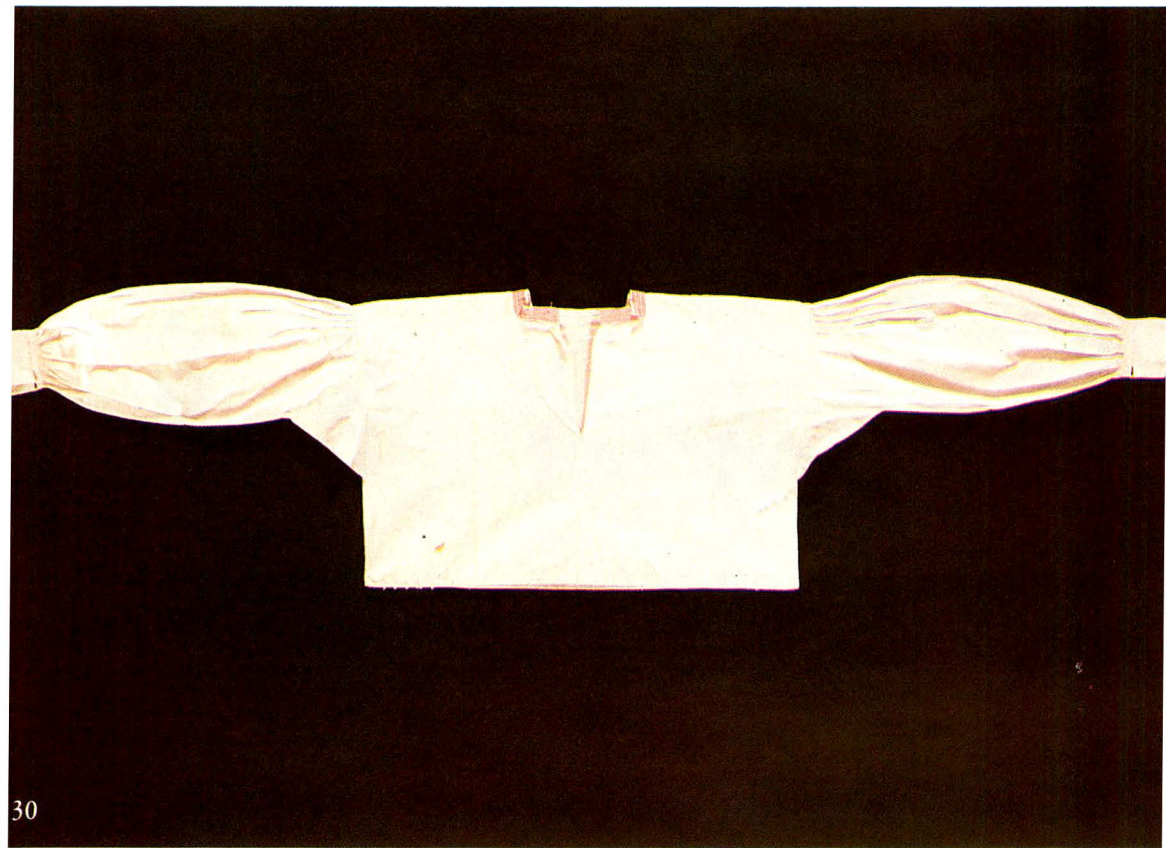
28

29

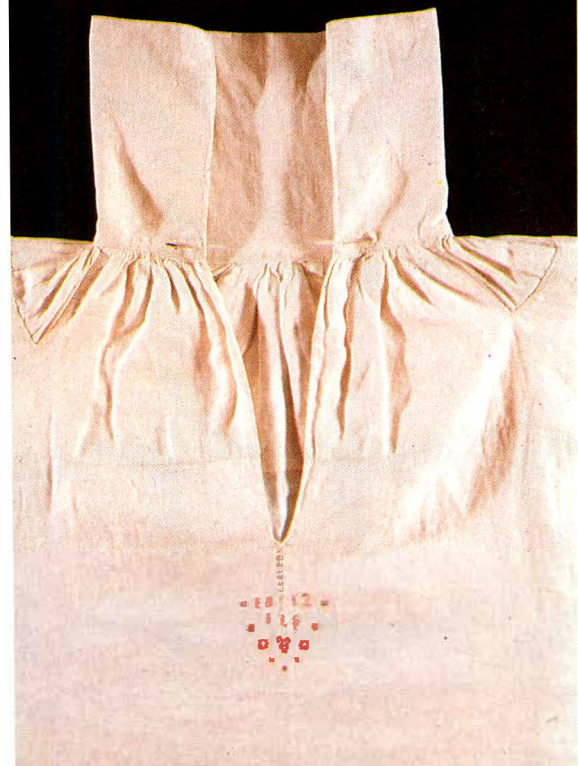

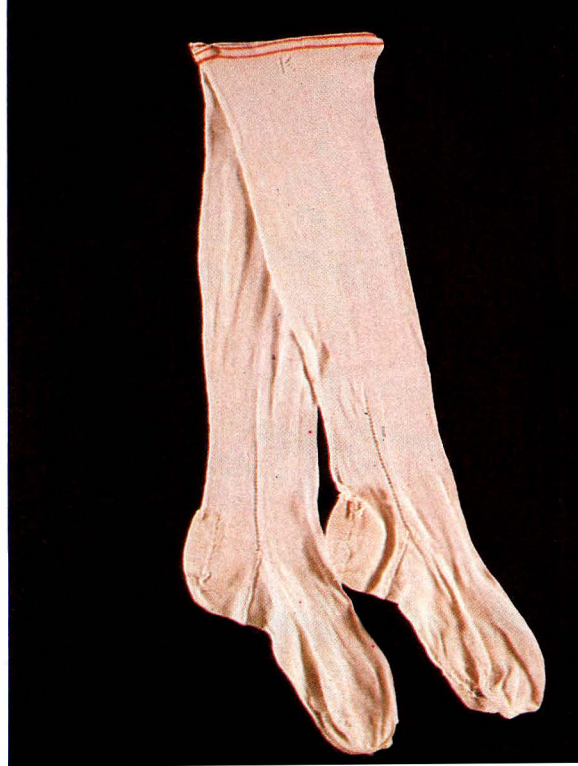

33

34

KINDS HÄRAD

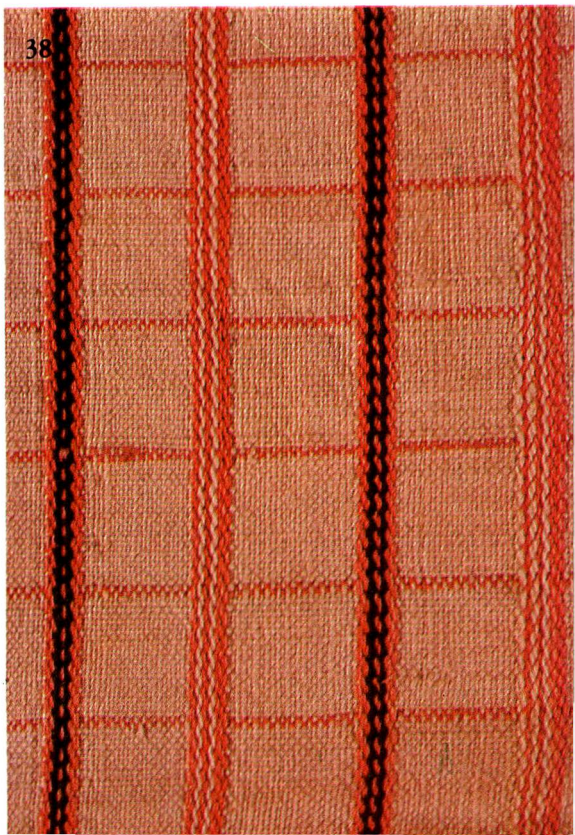
35

36

37

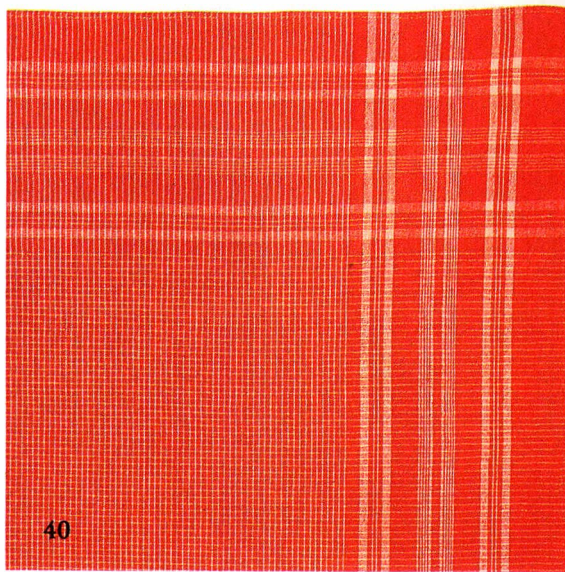

38

39

40

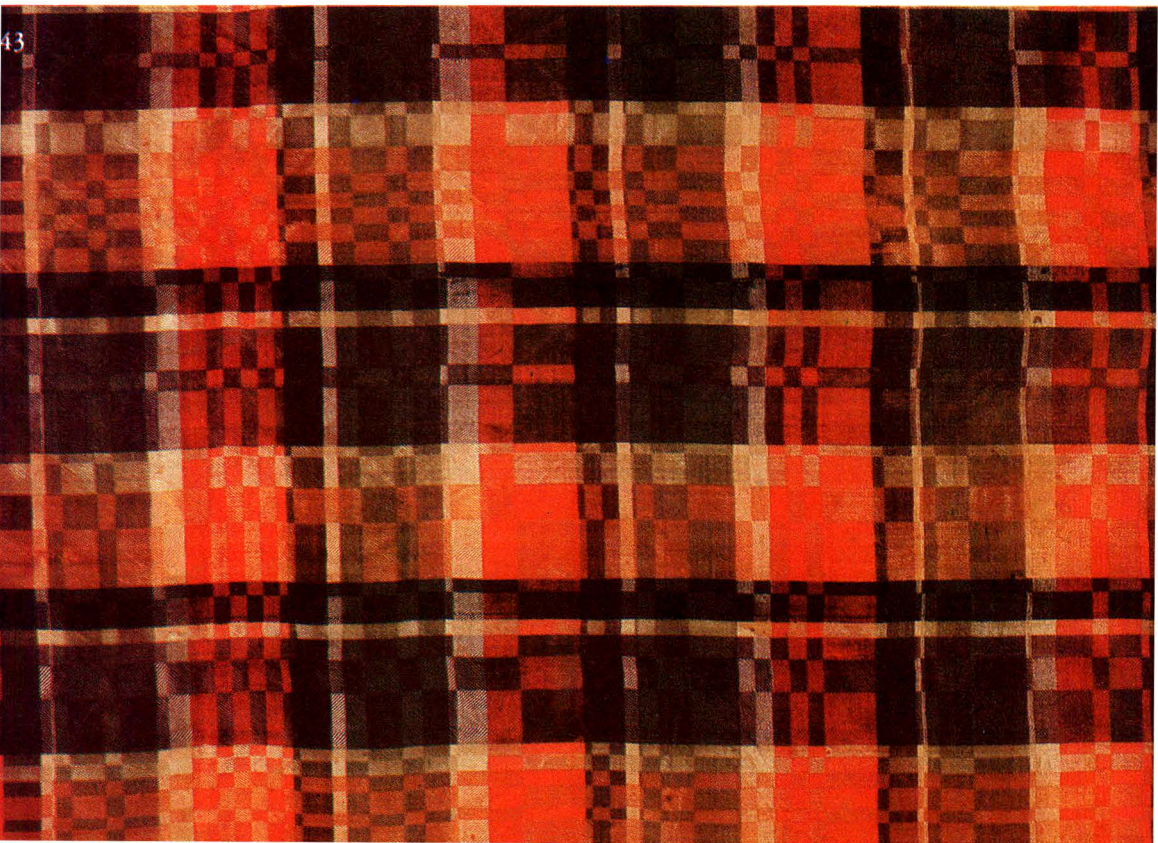

41

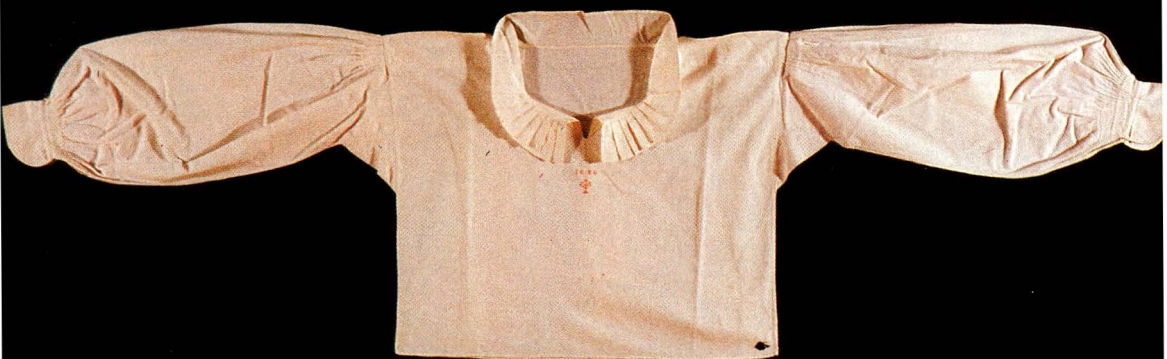

42

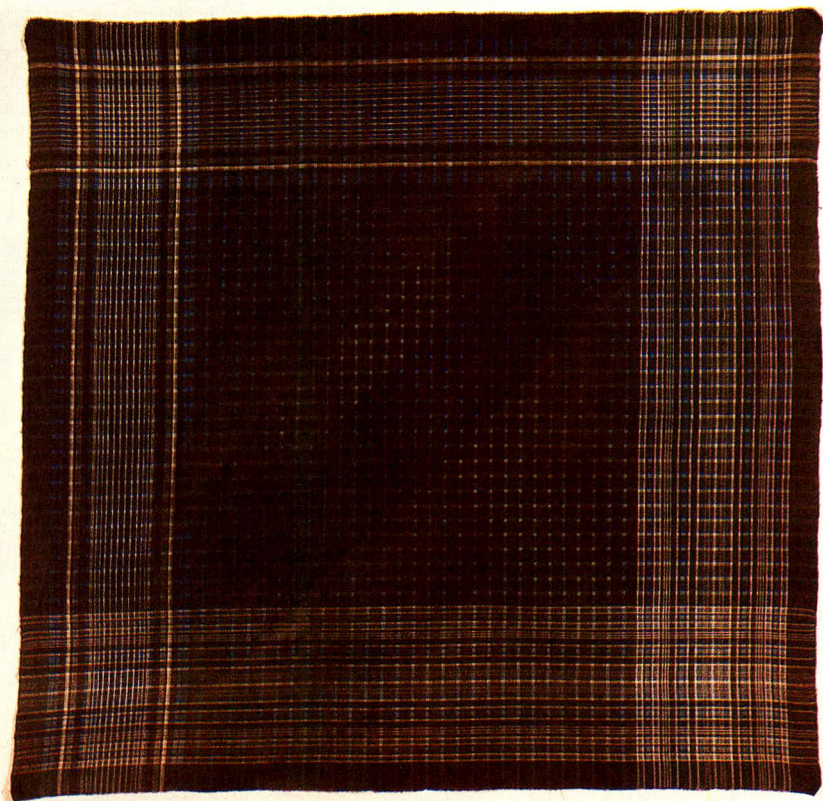

43

44

45

REDVÄGS HÄRAD

46

47

48

49

GÄSENE HÄRAD

1. **Bindmössa**, klädd med ljust, blågrönt siden, broderat med silke i tambursöm.
Kopieras till Gäsenedräkten.
De Sju Häradernas Hemslöjdsförening
Stycke, med spets av trädd tyll, 3 cm br. BM 25127
2. **Livstycke**, Molla socken, av randigt ylletyg i rött, grönt, gulvitt och blåvitt flamgarn, mönsterrapporten 9 cm, broderat med lintråd i efterstygn, foder av linnelärft.
Kopieras till Gäsenedräkten. BM 9671
3. **Kjol** omkr. 1780, Grude socken, av randigt ylletyg i blått, rött, rödvitt flamgarn, grönt och vitt, upptill lagda veck och linning av ylleband, nedtill skoning av ylleband.
Kopieras till Gäsenedräkten. BM 2226
4. **Kjol**, detalj, mönsterrapporten 22—28 cm. BM 2226

ÅS HÄRAD, TOARPS SOCKEN

5. **Särk**, 1840-talet, överdel av vit linnelärft, nederdel av grovt spetskyprat linne, axelförstärkning av vitt mönstrat bomullstyg, smal halslinning i linnedräll, halsspjäll, ärmarna veckade vid axelsömmen, nedtill försedda med smal handledslinring.
Kopieras till Toarpsdräkten. BM 2306
6. **Särk**, detalj, handledslinring av blåvitt mönstervävt linneband, fodrad med rödviträndigt halvlinneband.
BM 2306
7. **Kilamössa**, 1800-talets början, av gult valkat ylletyg, kantad med svart ylletyg, sydd av sex kilar, fodrad med randigt bomullstyg.
Kopieras till Toarpsdräkten. BM 213
Kilamössan, även kallad trindmössan, påsattes jäms med hårfästet, användes allmänt om söndagar.
8. **Livstycke**, 1800-talets början, av randigt ylletyg i rött, svart, blått, gulgrönt och vitt, mönsterrapporten 3,5 cm.

Foder av randig linnelärft, klaffar av fodertyg på insidan av framstyckena med hål för snörning. BM 211

9. **Förkläde**, 1800-talets början, av grön rask, nedtill kantat med rosa och blekrosa sidenband och svarta snörmakeriband av ullgarn och silke. Skoning av mönstrat band, gult knytband.
Kopieras till Toarpsdräkten. BM 212
Raskförklädet bars vid högtider.
10. **Kjol**, 1800-talets början, av blått halvylletyg, med varp av lingarn, framtill invävd, randig bård i rött, blått, gulgrönt och vitt, 14 cm br., linning av mönstervävt band, nedtill kantad med rött ylleband, randigt skoningsband.
BM 210
BM 210—213 inköptes till Borås Museum 1904 med uppgift om, att plaggen burits i början av 1800-talet av en flicka i Toarp.
11. **Stopamössa**, av svart valkat ylletyg, kantad med svart mönstrat sammetsband, fodrad med rött valkat ylletyg.
Kopieras till Toarpsdräkten. BM 2968

Stycke, av vitt, tunt linne med 12,5 cm br. plissering.
BM 2969
Stopamössan, liknar ett stop, därav namnet. Den bars av gifta kvinnor. Flickor bar den vid första nattvardsgången.
12. **Halskläde**, av mönstrat halvsiden i brunt, rött, grönt och lila, påsydd röd silkefrans runtom. Storl. 60 × 60 cm.
BM 352
13. **Livstycke**, av rött, valkat ylletyg, knäpps med hyskor och hakar, kantat med grönt bomullssatinband, grönt band i halsringningen påsatt senare. I ryggsömmarna ovanför skörten tre broderade rosetter i grönt, gult och blått silke. Foder av blårutig linnelärft med mönsterflotteringar i blått, rött och brunt lin- och ullgarn.
Kopieras till Toarpsdräkten. BM 4577

14. **Bindmössa**, brud-, 1865, av rödbrunt siden, broderat med tambursöm i silke. BM 47556
15. **Förkläde**, detalj, av vitt bomullstyg med tryckt mönster i blått, mönsterrapporten 1,8 cm.
Kopieras till Toarpsdräkten med rött tryck enligt gammalt tygprov. BM 33081
16. **Huvudduk**, bomullsduk med rutmönster i rött och blått på mörkblå botten, mönsterrapporten 5,8 cm, bården 12 cm. Storl. 80 × 80 cm. Ena hörnet märkt med gult silke i korssöm. BM 46018
17. **Toppluva**, tvåändsstickad av 2-trådigt, vitt ullgarn, färgad röd, 24,5 cm h., bräm 5 cm. BM 567
18. **Väst**, brudgums-, av halvulle, lin i varpen, med ränder i rött, brunt och blått. Ståndkrage, dubbelknäppt med mässingsknappar. Foder av randigt, oblekt linnelärft med ränder i blått, blågrönt och gulgrönt ullgarn.
Kopieras till Toarpsdräkten. BM 594
19. **Skor**, av brunt skinn med plös och kopparklackjärn. BM 2747
20. **Väst**, detalj, mönsterrapporten 3,2 cm. BM 594
21. **Strumpeband/knäband**, *t.v.* flätat band av rött och grönt ullgarn samt vitt bomullsgarn med tofs i en ända, 3,5 × 131 cm.
Kopieras till Toarpsdräkten. BM 4901
I mitten, mönstervävt band i rött ullgarn mot oblekt botten i bomullsgarn, frans i båda ändar, 3 × 170 cm. BM 508
T.h. mönstervävt band i rött ullgarn mot vit linnebotten, tofsar i båda ändar, 2 × 158 cm. BM 16345
22. **Dräktsilver**, bröstsöljor, även kallade särkspännen.
Överst vänster, hjärtformig, förgylld sölja krönt med krona, 2 × 2,3 cm. BM 6061
Inköpt i Roasjö, Kinds härad, 1916.

Nederst vänster, hjärtformig förgylld sölja krönt med krona, 5,4 × 3,7 cm. BM 6686 o
 Tillverkad av Hans Israel Lyberg, 1803—1848, Borås.
 Inköpt i Fritsla, Marks härad, 1918.

Mitten, hjärtformig, stor, förgylld sölja, krönt med krona och kors, 11,4 × 8 cm. BM 3292
 Tillverkad av Hans Israel Lyberg, Borås.
 Inköpt av Borås Museum 1908 för 8 kr, kommer enligt uppgift från Redvägs härad.

Överst höger, rund sölja med färgade, slipade röda och gröna glasbitar, nål saknas, diam. 3,4 cm. BM 2486 a
 Inköpt i Marks härad 1906.

Mitten höger, liten, rund sölja, diam. 1,8 cm. BM 2487 a
 Inköpt i Marks härad 1906.

Nederst höger, stor, rund, förgylld sölja med graverad dekor, diam. 3,9 cm. BM 6864
 Tillverkad av Magnus Lönberg 1807—1824, Borås.
 Inköpt i Vänga, Vedens härad, 1918.

VEDENS HÄRAD

23. **Bindmössa**, Torpa socken, av vitt siden broderat med tambursöm i silke.
 Kopieras till Vedensdräkten. BM 2422
24. **Täcke**, detalj, Sandhults socken, enligt uppgift ursprungligen tyg till brudkjol, 1800-talets början, senare omgjort till täcke med fårfall, märkt 1861, av halvylletyg, lin i varpen, med ränder i vitt, rött, blått, grönt och gult, mönsterrapporten 28,5 cm.
 Kopieras till Vedensdräkten. BM 23869
25. **Livstykke**, framsida, Fristads socken, av svart ylletyg i tu-skaft, broderat med kedjesöm i rött, grönt och beige ullgarn samt oblekt lintråd, markerade sömmar i oblekt lintråd för insydda spröt. Foder av oblekt och brunrandigt kyprat linne.
 Kopieras till Vedensdräkten. BM 57383

26. **Livstycke**, baksida. BM 57383
27. **Schal**, brud-, omkr. 1860, Bredareds socken, av natursvart kyprat ylletyg med mittsöm broderat med gult, grönt, vitt, rött, blått, lila, beige och grått ullgarn i platt-, kedje- och stjälsöm, drejad frans runtom. Storl. 181 × 177 cm. BM 51496
Motsatt hörn broderat utan rött garn och utan bård, användes vid begravning. Schalen var ett ytterplagg, före kappans tillkomst. Tillverkad av Sara i Haråsen. Hon var handikappad, kom från ett fattigt knekthem och försörjde sig genom sömnad och vävning. Hon fick enligt uppgift sina mönsteridéer utifrån och broderade på fri hand.
28. **Byxor**, av sämskat skinn med bred lucka, knäpps med mässingsknappar, laskningar på luckan och kring knäsprunden. BM 6723
29. **Byxor**, detalj, knäsprundet knäpps med mässingsknappar, fast slejf och mässingsspanne. BM 6723

BOLLEBYGDS HÄRAD

30. **Överdel**, omkr. 1850, Björketorps socken, av vit linne-
lärfä med låg, rödviträndig halslinning, halsspjäll och
ärmspjäll, isatta ärmar med nedsydda veck vid axelsöm-
men, stripade rynkor vid handledslinningen.
Kopieras till Veden- och Gäsenedräkten med omgjord
halslinning. BM 2224
31. **Överdel**, detalj, handledslinningen med knapphål, bro-
derad med rätlinig plattsöm i vitt bomullsgarn, 5,5 cm
br. BM 2224
32. **Förkläde**, detalj, av oblekt bomullslärfä med tryckt möns-
ter i två röda och två bruna nyanser. Mönsterrapporten
24 × 22 cm.
Kopieras till Bollebygdsdräkten. BM 28203

33. **Skjorta**, mans-, detalj, 1812, av vit linnelärft med uppstående krage, ärmspjäll, ok och halsspjäll. Sprundet avslutat med tränsad hålsöm, märkt 1812 ILS med korssöm i två röda nyanser bomullsgarn och blått lingarn, smala ärmlinningar broderade med vitt lingarn i efterstygn.
Kopieras till Bollebygdsdräkten. BM 54637
34. **Strumpor**, kvinno-, 1800-talets förra del, Björketorps socken, slätstickade av vitt bomullsgarn med röda ränder upptill, märkta med instickat K. BM 2213

KINDS HÄRAD

35. **Kaskett**, av brunt skinn.
Kopieras till Kindsdräkten. BM 3122
36. **Jacka**, Grönahögs socken, av mörkblå vadmal, nedvikt krage med små slag, dubbelknäppt med mässingsknappar. Foder av oblekt och brunrutigt halvylletyg.
Kopieras till Kindsdräkten. BM 3158
37. **Väst**, Grönahögs socken, av rutigt linne, vit botten i tuskraft, med röda och blå mönsterränder i korskyper, ståndkrage, dubbelknäppt, knappar saknas. Foder av grov linnelärft och spetskyprat linne.
Kopieras till Kindsdräkten. BM 3161
38. **Väst**, detalj, mönsterrapporten i varpled 2 cm, inslagsled 2,9 cm. BM 3161
39. **Bindmössa**, Grönahögs socken, mjuk, av blå sidenbrokad med mönster i beige, brunt och grönt. Foder av blåvitrutigt linnelärft.
Kopieras till Kindsdräkten. BM 3127 e
40. **Huvudduk**, detalj-, Ambjörnarpes socken, av rödvitrutigt bomull, tuskraft, mönsterrapporten 0,3 cm, bård 13 cm. Storl. 70 × 68 cm. BM 37666

41. **Halskläde**, detalj-, Ljungsarps socken, av oblekt kyprat bomullstyg med tryckt mönster i rödbrunt, grönt, gult, lila och svart, märken efter frans. Mönsterrapporten 19 × 25 cm. Storl. 97 × 88 cm. BM 5885

MARKS HÄRAD

42. **Bindmössa**, Örby socken, mjuk, grön sidenbrokad med mönster i rött, gult, beige och grönt, dekorerad med ljusgrönt sidenband i lagda veck runtom, nackrosett. Foder av linnelärft.
Kopieras till Markdräkten, utan sidenband. BM 5506
43. **Halskläde**, detalj-, Horreds socken, dubbelvävt, rutigt siden i grönt, rödbrunt, beige, svart, blått och vitt. Storl. 95 × 95 cm. BM 28357
44. **Överdel**, 1850-talet, av vit bomullslärft med fyrkantig halstringning, krage veckad fram, sprund avslutat med stoppad hålsöm, axelförstärkning och ärmspjäll, ärmlinningen broderad med plätt- och knutsöm i vitt lingarn. Märkt med IE BD och livsträd i korssöm med rött bomullsgarn.
Kopieras till Markdräkten. BM 7839
45. **Huvudduk**, "Marboduk", av svart bomull i tuskaft med rutor i blått och vitt silke. Mönsterrapporten 1,5 cm, bård 16,5 cm. Storl. 75,5 × 74 cm. BM 15378
Ett särdrag för huvudduken är de olika hörnen och att den är fällad åt två håll. Marboduk användes som enklare huvudbonad till Markdräkten.

REDVÄGS HÄRAD

46. **Bindmössa**, Kölingareds socken, av blågrönt siden broderat med tambursöm i silke, nackrosett.
Stycke, av ljus blågrönt, stärkt tyll med trätt mönster 14,5 cm br.
Kopieras till Redvägsdräkten. Ulricehamns Kulturhus

47. **Förkläde**, brud-, 1845, Varnums socken, Ås härad, violett mönstervävt halvylletyg, bomull i varpen, med mönsterränder i beige bomullsgarn.
Kopieras i grönt till Redvägsdräkten. BM 9307
48. **Klänning**, brud-, 1846, Timmele socken, av rutigt, grönt ylletyg i tuskaft med tvärränder i svart och rött ullgarn samt effektrand, kypert, i vitt silke. Snedremsa kring halslinning och framkant. Åtsittande liv med sprängveck fram, knäpps framtill med hakar och hyskor. Passpoaler i ryggsömmen, kring ärmhålen och i midjan, 0,25 cm br., lång ärm, garnerad med snedremsa, ärmsprund hopfäst med hake och hyska.
Kopieras till Redvägsdräkten. BM 24860
49. **Klänning**, detalj-, mönsterrapporten i varpledd 5,2 cm, i inslagsled 4,5—5 cm. BM 24860

Foto: Torleif Steinsson, Borås Museum 1979.

Av trycktekniska skäl kan mindre färgavvikelser förekomma mellan original och tryck.

NÅGRA KÄNDA "KLOKA" I VÄSTGÖTSK FOLKTRADITION

AV
TORSTEN INGEBORN

Att det i Västergötland har funnits flera kloka än i någon annan del av vårt land är väl föga troligt, men det finns en rikhaltigare litteratur och fler uppteckningar om dem där än från de flesta andra landskap.

Föreliggande uppsats är ett försök att beskriva några av dem och att ge en beskrivning över vad en klok var för en sorts människa, hur man blev en klok, dennes verksamhet, sociala ställning i samhället, omdömet och tilltron till deras kunnande. De uppteckningar och den litteratur som uppsatsen bygger på är från 1920 och 30-talen och är minneserfarenheter av och intervjuer med dåtida äldre människor. Tiden som berörs är den senare delen av 1800-talet. 1700-talets upplysningsverksamhet och läkarvetenskapens begynnande framsteg medförde att tron på dunkla makters spel i tillvaron började avta. Man började förstå att det fanns andra sjukdomsorsaker än trollskott ¹⁾ och onda människors illvilja, förgöring ²⁾ och liknande, som kunde ligga till grund för ohälsa. Men tron på den klokes förmåga levde trots detta länge kvar i folks medvetande. Att ha kunskap om dunkla makters spel har icke varit var mans sak.

DEN "KLOKE" OCH HUR MAN BLEV EN KLOK

Inför varje olycka eller händelse av ovanligt slag som drabbar en människa funderar hon ofta över vad som kan ha förorsakat denna händelse. Det kan vara svårt att få klarhet i sådana frågor. Redan tidigt framträdde människor som ansåg sig själva, eller av andra höllos som tolkare av sådana gåtor. De fick en central ställning i samhället. De blev specialister som förenade kunskap och makt i en och samma person, som visste vad som

skedde i det fördolda, kunde genomsåda nuet och lyfta på framtidens slöja. Dessa människor, som vi här i Norden kallar för "kloka" eller trollkunniga, går mycket långt tillbaka i tiden. Oden själv var den som enligt folktron från början varit sejdmännens läromästare. (Sejd var ett slags trolldom som finns omtalat i den fornnordiska litteraturen och är i viss mån besläktad med shamanismen. Sejd, som kunde avse utforskande av framtiden eller i förgörande syfte vara inriktad mot enskilda personer ansågs nesligt för män, och var en opassande sysselsättning.)

Hur blev man då trollkarl eller klok? Ja det finns många föreställningar om den saken. Man kunde födas därtill. Naturen själv utrustade med denna gåva. Den som vid födelsen ägde något övertaligt, exempelvis en finger eller en tå, troddes därigenom besitta en viss extra kraft. Ex. Den kloke "Lubben" påstod sig äga sin makt emedan han ägde en "skul" (en linje i den högra handen) mera än andra människor. Om någon hade födelsemärken på kroppen kunde han förgöra folk och få. Det samma gällde den som var född med onda ögon.³⁾

Om någon kom till världen och var försedd med segerhuva,⁴⁾ ägde han den dolda krafter. En sådan man, Gustaf Olausson, Väsenbo, Hemsjö kommun, har jag träffat då jag 1928 tjänade bonddräng i hans föräldrahem. Han kunde spå i kort och denna förmåga ansåg han själv att han ägde därför att han var född med segerhuva. Den som var född med tänder ägde även övernaturliga förmågor. Tidpunkten när man var född ägde också stor betydelse. Ett gott tecken var om man var född mellan klockan tolv och ett på natten. Söndagsbarn, och även torsdagsbarn, kunde mer än andra. Allra bäst var det om man var född på självaste julnatten. Då var man utsedd till något märkligt. Julnatten var inte enligt folktron, i första hand den heliga natten, utan den natt då allt ont var ute och färdades. Den som var född den natten borde följaktligen ha genomträngts av det osynligas kraft och vetande.

Den kloke kunde vara i den ondes eller det godas tjänst. Genom att läsa sin bibel kunde han höja sin läkegåva. Den sor-

tens kloka använde ofta bibelspråk och psalmverser i sina riter. "Med Guds hjälp" avslutades ofta behandlingen. Det var måhända ofta för att undanröja den misstanken att han hade den onde till bundsförvant. Men det var kanske ofta så, att då den goda makten icke bistod trädde man ofta i förbindelse med den onda. Detta var förhållandet med trollkarlen och häxan. Den som försvurit sig åt den onde blev "själalöser". Detta visade sig bland annat däri att han inte ägde någon skugga.

Ofta förekommer i Nordisk folketro den föreställningen att man blev klok genom att dricka spadet vari man kokat en vit orm. Man hämtade även sin visdom ur svartkonstböckerna. Om en bekant Västgötaklok, "Anders i Alehagen", från Alboga socken i Gäsene härad, född 1844, berättas hur han blev den sluga drängen. "En varm sommardag, då han var omkring trettio år, rodde han ut på sjön. Kommen till en liten ö drog han upp ekan och gick i land och lade sig att sova, då han blivit sömning i värmen. När han om en stund vaknade fann han en liten bok liggande på bröstet. Han bläddrade nyfiket i den men förstod ingenting. Han lade den ifrån sig och somnade på nytt. Han vaknade om igen och fann boken på nytt. Han vaknade tredje gången och återigen låg boken där. Nu blev han förargad och ville slänga bort den. Då hörde han en röst som sa: "Behåll boken och förvara den väl, men Du får inte läsa i den på sju år. Sedan skall Du förstå den och få mycken glädje därav." Anders i Alehagen fick sin svartkonstbok med sig i graven. Det berättas om honom att han en gång hade botat sin mor, men blev då själv sjuk, och fick sedan ligga resten av sitt liv. Ett annat omdöme hur Anders fick sin svartkonstbok är att han i sin ungdom tjänat dräng hos en präst och då prästen dog hade Anders tagit hans svartkonstbok. Det sistnämnda omdömet låter onekligen troligare för oss.

VILKA ÄGNADE SIG ÅT KLOKSKAP?

Vissa yrkeskategorier ägnade sig mer åt klokskap än andra till exempel smeder och spelmän, likaså tattare. Tattarkäringarnas rykte för trolldom var grundmurat. Biskop Jesper Sved-

berg skrev 1710 om dem: "Få de intet av vad de begära, hota de och lova ont ut." Att smeden framstod som en annorlunda person än sina medmänniskor är ingalunda någon tillfällighet. Smeden har hos alla folk betraktats både med aktning och med en viss fruktan och skygghet. Denna syn har berott på arbetets betydelse och på kunskap och skicklighet. Hos alla folk hos vilka smedyrket utövats har smedens arbete betraktats som något egenartat, ägnat att väcka beundran och förvåning. Smeden har ansetts förstå och förmå mer än andra dödliga. Han har inom de flesta folk intagit en särställning.

Hos grekerna möter vi Hefaistos, smideskonstens gud, den konstförfarna hantverkaren i gudarnas krets. Han var son till Zeus och upphovet till konstverk, smiden och konstföremål. Han var armstark och bensvag, liksom smederna på jorden. Hefaistos jämte sina gesäller, Kykloperna, troddes smida åskviggas till Zeus. Voluspa³⁾ förmäler att de nordiska gudarna utövat smideskonsten. En nordisk sägenfigur Valand eller Vieland är typen för den konstskicklige smeden. Folktron har inte bara ställt smeden i ett visst samband med gudavärlden utan också till underjordiska makter. Från underjordssmeden Mimer förmådde inte ens Oden att hämta visdom.

I den finska mytologien har smeden en mycket stor värdighet. Den evärdeliga hamrarn Ilmarinen, en av huvudhjältarna i Kalevala, hade med sin hammare smitt himlavalvet.

Hos Georgierna och Armenierna har det varit sed att smederna på skärtorsdagsmorgonen, eller vid års- och veckoskiftetiderna slagit tre kraftiga slag på städet med släggan för att hopsmida och stärka de kedjor som håller den störtade demonen Amiran-Ahriman fängslad i bergets innandömen eller i underjorden, för kommer denna lös, stundar världens undergång. (N.E. Hammarstedt: Smedens anseende hos skilda folk. En bergsbok till Carl Shalin 1921, sid 192.)

På Borneo tros att smeden måste vara besatt av en särskild ande, utan vilkens bistånd han inte kan utföra sitt arbete. Smeden har ofta i sagan spelat en roll som djävulens orädd motståndare och överman. I en saga berättas om en smed som

de varken tordes släppa in i himmelen eller helvetet.

Ett länge kvarlevande minne av smedens anseende från svunnen tid var den ryktbare smedens i Gretna Green i Skottland rätt att med lagens godkännande viga äktenskap, som först genom parlamentsbeslut ändrades den 29 juli 1856. (N.E. Hammarstedt: se ovan, sid 190). Gretna Green är en by i Skottland på gränsen till England dit människor begav sig för att ingå hemliga äktenskap. I Skottland gällde den äldre kanoniska regeln att det för ett giltigt äktenskap var nog med att fästfolk inför präst eller fredsdomare eller två vittnen avgav en förklaring att de ville vara äkta makar. Lagen ändrades 1856 så att det krävdes tre veckors vistelse i Skottland för vigsel tillstånd, och först 1938 borttogs den sista möjligheten att i Gretna Green ingå hastiga giftemål. (Svensk Uppslagsbok, band 11, sid 1248, Malmö 1950).

Att smedens anseende i vårt land intagit en åktad ställning är välbekant. Det var inte bara för att dra ut tänder eller för att få bot för sjuka djur som män sökte hans tjänster. Man vände sig till honom även i andra hemlighetsfullare uppdrag. En större eller mindre nimbus av hemlighetsfull och övernaturlig art, vilken inte alltid var av godo, omger smeden och tron på hans övernaturliga förmåga än höjer honom till en heders- och rangplats, än med en viss fruktan.

Då någon människa blivit utsatt för Älvablåst eller Vessleblåst vände man sig till smeden för att få den bortblåst. Det tillgick i allmänhet så att man med smidesbälgen blåste i vatten som sedan gavs åt den sjuke. Ett annat tillvägagångssätt var att patienten lades naken på smideshärden och utsattes för en ihärdig blåsning med bälgen. Sedan tog man ett kol ur ässjan och släppte ner i vatten som patienten fick dricka.

Om spelmännens förmåga att kunna fånga intresse och uppmärksamhet är ett mycket omvittnat förhållande. Deras beroende till Strömkarlen och Näcken är skildrad inom alla konstarter. Otaliga är de uppgifter där spelmännen inte kunnat sluta spela med mindre än att man skar av strängarna på fiolen. Det låg alltså nära till hands att tänka sig att spelmannen hade

nära kontakt med översinnliga väsen även då det gällde läkekonsten.

DEN KLOKES OLIKA ATTITYDER

Den kloke var ofta specialist inom ett område. Någon kunde stämma blod, någon kunde bota värk, andra skjuta trollskott eller sätta sjukdom på folk och så vidare hela skalan igenom. Men det fanns också de som var all-round kloka och vars namn gick ut över härader och landskap, och de som "kunde litet", som man endast i brist på andra gick till då nöden var som värst. En del kloka framstår som hyggliga och hjälpsamma som verkligen ville vara sina medmänniskor till nytta. En del däremot var självmedvetna, snarstuckna, ondskefulla, beredda att sätta sjukdom och död på folk, att vedergälla oförrätter, injaga skräck och fruktan. De flesta människor undvek att komma i ovänskap med de kloka. Man kan nog säga att de var mer fruktade än älskade av sin omgivning. Det var många som var så hatade att de bragtes om livet.

En klok lärde sällan ut sin konst för då trodde han att han förlorade sin kraft. Den var mycket mån om att bevara sin hemlighet. Den kloke var själv uppfylld av den tro på vilken den skapade sina kurer och botemedel.

En del kloka fick sin kunskap genom arv. Far-son, mor-dotter och så vidare. Det vill säga om det visade sig att mottagaren kunde "ta emot". Dock var det aldrig mer än en mottagare och den måste vara yngre än givaren. Klokskapen kunde avta med åren. En uppgiftslämnare har framhållit att då man började tappa tänder var det dags att sluta och överföra kunskapen till den som de ansåg vara den mest lämpade för sysslan.

OLIKA LÄKEMEDEL

Man kan icke förneka att ur många av de dekokter som de kloka använde sig av har framkommit en del av våra nu verk-samma mediciner. Tibast och Vänderot användes flitigt för framställning av medikamenter. Tibast är en liten buske av släktet Daphne som kan bli en meter hög. Den finns i större

delen av Sverige. Dess frukter är små röda bär som bildas i stor mängd, och det var dessa bär som användes. Bären är mycket giftiga för däggdjur och människor, men kan utan olägenhet ätas av fåglarna. Förutom bären kunde man även använda barken. I ett av C.F. Nyman år 1868 utgivet arbete, Sveriges Fanerogamer, står det anført, "att man sedan gammalt vet, att sex bär dödar en varg eller åtminstone en hund". (Återgivet i T. Lagerberg: Vilda växter i Norden, 1957 band 2 sid 1137).

Tibast ansågs bland annat vara ett bra medel mot svartsjuka. Från Ångermanland finns en utsaga att "Sju hälsinges plåga botas med tivelbär och kåda". Detta innebar att patienten i mat eller dryck fick sönderstötta "tivelbär" samt att man där- efter strök kåda i håret. Förmodligen skingrade detta alla tänk- bara kärleksåkommor.

Vänderot, av släktet Valeriana, finns i en mångfald olika ar- ter och är en över hela Norden utbredd medicinalväxt. Dess gift ingår bland annat i de mycket välkända Hoffmans drop- par, som är ett nervlugnande medel. Följaktligen var det inte alltid oskyldiga medel som brukades.

En över hela Norden utbredd folketro utgör "Tibastsägen" vari beskrives i olika varianter hur man kan bli kvitt skogsråets inflytande genom att binda en kvast av Tibast och Vänderot och fästa på såväl folk som kreatur.

Särskilt illaluktande och illasmakande läkemedel ansågs spe- ciellt lämpliga vid nervösa sjukdomar. Ryktbarast är Dyvelst- reck, en slags harts som är framställt ur en persisk växt. Det är ett svagt laxermedel.

Enligt folktron var midsommarnatten den tidpunkt då alla växter var särskilt kraftfyllda.

ATT STÄMMA BLOD

Att stämma blod var en av varje klok gubbes förnämsta och mest uppskattade förtjänster. De verkligen styva kunde stämma blod utan att ens behöva se sin patient. Bara de fick veta den lidandes namn kunde de med sina besvärjelser göra det. Den- na tro, på besvärjelser vilande konst, vilken grundlades i he-

denhös och de urgamla besvärjelseformer vari Odens och Tors namn ersattes med Kristus och S:t Pers har ända in i våra dagar behållit sin makt över sinnena.

Hämningen av ett blodflöde har alltid spelat en stor roll i all primitiv läkekonst. Våra förfäder betraktade döden på valplatsen eller i slagsmålet som det naturliga utträdet ur livet. En skicklig sårläkare var därför en uppskattad man.

Vilka läkemedel hade man då under forntiden till sitt förfogande när det gällde att stämma blod? Ja först och främst vissa örter, som man lagt märke till hade en läkande verkan. Detta gällde vid ytliga sår. Vid djupare sår tillgrep man besvärjelser. Ur lappmannen Jon Johanssons signierier ⁶⁾ och besvärjelser är följande hämtat:

N.N. Stått år och ståttna blod

såsom Kristus ställde blod

blodet skall ej mera rinna

Jesus skall det tidigt twinna

genom tre namn

Gud Faders, Sons och den helige Andes.

Otaliga exempel på liknande ramsor finns nedtecknade.

VIT OCH SVART MAGI

Vit magi bestod av att de andliga hjälparnas försök att i ohälsans stund bekämpa sjukdomarna med andliga vapen. Den tog sig uttryck i besvärjelser, offer och symboliska handlingar. Man kallar detta för vit magi därför att dess utövare vände sig till änglar och helgon för att bli kvitt det onda. När man däremot glömde bort sitt kristnande och vände sig till Oden och Tor eller genom skadegörande trolldom delvis med hjälp av den onde och andra väsen försökte att binda det ondas krafter, då kallades detta för svart magi.

I en uppsats, Föräldrar och barn i Frostviken, omtalar Levi Johansson, att det magiska kunnandet ansågs ha sin största kraft, om det lärdes före kristendomens inlärande. Han säger, att gamla tiders människor först av all "läsning" lärde barnen de formler, som de själva lärt sig till skydd och bot. En av hans

sagesmän sade också uttrycklingen, att dessa formler med tillhörande handlingar ej erhöilo sin fulla kraft hos en person, om han före dess inlärande hade lärt sig något "gussol".

(Uppsatsen införd i Årsböcker i Svenskt Undervisningshistoria 1951. Den är återopad i Ella Odstedts Varulven 1943 sid. 40.)

Typiska exempel på svart magi är svartkonstböckerna, som enligt folktron karakteriserades av dess övernaturliga ursprung och höga ålder. De var meddelade av djävulen själv, av Moses, av Salomo och kyrkofadern Cyprianus, som före sin omvändelse till kristendomen var en stor häxmästare. I en svartkonstbok vimlade det av mystiska formler och tecken. Om inte innehavaren av en svartkonstbok före sin död gjorde sig av med sin bok ansågs han ohjälpligt förlorad. Det gällde att i tid få någon frivillig som ville överta denna farliga tingest. Om den brändes upp eller kastades i sjön återvände den alltid till sin ägare. Enda sättet att bli av med den var att mura in den i en kyrkvägg. Egendomligt nog med denna folkstro utpekades ofta prästerna som ägare till dessa böcker. En präst som inte ägde en svartkonstbok ansågs inte vara en bra präst. Tack vare sin svartkonstbok kunde nämligen prästen mana spöken och gengångare ⁷⁾ tillbaka i jorden igen, ja till och med tvinga själva Skam att bli sig underdånig. Svartkonstböckerna är av mycket hög ålder. Dock torde de äldsta som förekommit i Sverige inte vara äldre än från 1600-talet. (Svensk Uppslagsbok Malmö 1954 band 28 sid 25.).

STENBOCKEN

I Udenäs, som ligger i norra Västergötland invid sjöarna Uden och Viken i Tivedens skogar bodde en klok gubbe av somliga kallad "Stenbäckagubben", av andra "Stenbocken", av andra rätt och slätt "Bocken". Få visste om hans rätta namn. Hans namn var emellertid Petter Persson och han var född 1793 och bodde större delen av sitt liv på ett torp som hetten Stenbäcken. Hans betyg vid konfirmationen var i kristendoms-kunskap "hjälpligt". Han hade aldrig bevistat något

husförhör. I församlingens dödsbok står angivet: År 1889 1/1 Petter Persson inhyses i Stenbäcken under Stora Perstorp, 95 år 10 månader och 4 dagar.

Gubben lär för det mesta ha hållit sig hemma. Ibland besökte han någon marknad i byn, men till kyrkan gick han aldrig. Trakten i norra Västergötland kom under Karl IX tid att befolkas av finnar och det ansågs allmänt att trolldomen kommit tillsammans med dem. Ett allmänt talesätt var, "att från Finland har det kommit till Tivén och uppifrån Tivén har det kommit hit ner." Stenbäcksgubben lär dock inte ha varit av finsk härkomst, utan tros ha fått sin trolldomsförmåga genom förbund med djävulen.

Ett vanligt tillvägagångssätt för att få ett förbund med den onde var att man en torsdagsnatt skulle springa tre varv motsols runt kyrkan. Sedan skulle man skriva sitt namn med blod på en papperslapp och sätta in i nyckelhålet på kyrkdörren. Andre och tredje torsdagsnatten gjorde man på samma sätt och därefter skulle man ropa på den onde och kalla honom "Andedräkt". Då kom han och då fick man säga vad man ville ha. I gengäld fick man sätta sin själ i pant.

Omdömet om Stenbocken växlar. Ett omdöme var: "Han va' fuler utå hundan". Ett annat: "Han bar alltid en svart handske på högra handen". Det berättas också att han fått en trollpåse av den onde som han alltid bar på sig. Trollpåsen var mäktigare än dess givare. En sagesman har berättat att "Skam gick dit många gånger för att ta honom levande, men trollpåsen "fridden", han hade mycken uselhet i den." Utöver detta hade han såväl Spiritus ⁸⁾ som svartkonstbok.

En Spiritus är ett väsen som enligt folktron drager rikedom till sin ägare. En Spiritus ansågs i allmänhet ha en insekts eller spindels gestalt och den förvarades i en ask där den skulle matas med spott. Sättet att fånga en spiritus var följande: Man skulle sitta vid en norrinnande bäck en torsdagsnatt och meta och ha ett människoöga på kroken. Spiritusen, som var som en "Spinakona" (spindel) skulle man ha i en ask och spotta till tre gånger om dagen, då fick man tur till allting. En annan

uppgift är att man skall spotta i asken tre gånger varje morgon och att det skulle vara "fastanespott". Stenbocken lär på dödsbädden ha förordnat att hans spiritus skulle läggas till honom i kistan.

Stenbockens makt var på något underligt sätt begränsad. Han kunde sticka ut ett öga på en människa, men inte båda, det hade han inte lov till. Om någon stal från honom kunde han inte ta igen det, men han kunde alltid återskaffa det stulna till andra. Han kunde inte heller skada den som hade kvicksilver på sig. Det vittnas samfällt om att den som besökte gubben helst skulle ha ett kvarter brännvin med sig. I flaskan kunde han nämligen se vem som var tjuven eller vem som hade förorsakat det onda, eller vem som hade förgjort sjuka djur.

Av alla de utsagor som finns bevarade om denne man, synes det som om han för det mesta gjorde onda ting. Så var dock inte alltid fallet. "Han hjälpte dem han ville hjälpa". Ex: "Det hände hos pastor Rödholt, att pigorna en gång när herrskapet var borta, ställde till med kalas. Det kom bort en silversked. En av pigorna gick till Stenbocken." I morgon natt kommer hon till Er med skeden, och i bara linnet är hon. I får inte tala till henne. Hon lägger skeden på bordet. Det skedde precis så".

Bland alla andra egenskaper Stenbocken ägde var han även spåman och veterinär. Det synes som om han ofta stått sådana till tjänst som velat ta hämnd på friare som svikit. Ett exempel må anföras:

Folkskollärare Sjöstedt på Vikaskogarna och sonen i Torpelund friade till samma tös. Hon "hållde mä" båda, men tog till slut Sjöstedt för det var finare att vara skollärarefru. Den försmådde friaren gick till Stenbocken. "Ska jag sticka ut öga pån sa gubben? "Ja". Och Sjöstedt fick en svart fläck på var ögonsten. Det såg ut som om det var stucket med en syl. Och han vände ögonen på henne. Hon blev sneögd men hon såg. Det blev tvärt, så fort de gift sig". Detta stämmer dock inte med ett tidigare påstående att han bara kunde ta ett öga.

När han var död och skulle begravas var det så förfärligt tungt att karlarna knappt förmådde bära kistan. En gammal

gumma gav den förklaringen att det var den onde som hängde sig på.

Kyrkoherden, som besökte Stenbocken på hans dödsbädd, hade försökt förmå honom att bekänna att han övat trolldom, men han lär ha förklarat att det hade han inte gjort. Det var bara en vetenskap.

Somliga ansåg om den gamle mannen. "Han ruttar inte i jola utan ligger lika dan". Men en gammal kyrkväktare berättade: "Jag grävde upp Stenbocken för graven var inte hyfsad. Hans kista var spikad så jag fick arbeta värre än synden. Sen jag hade fått sönder den, lade jag benen i en hög. Så låg det ett par blåsor i kistan och de levde. Jag kastade upp dem i en buske, men de kom tillbaka igen och lade sig mitt på benhögen. De kröp upp på benhögen och hoppade upp på den. Så sjuk som jag blev efter det har jag aldrig varit i hela mitt liv". (Uppgifterna om Stenbocken hämtade ur C.M. Bergstrands uppsats, En Västgötsk Trollgubbe, Folkminnen och Folktankar band 17 1930-31 sid. 163-174.)

OLA I RAPENSKÅR

Ola i Rapenskår hette egentligen Olof Carlsson. Han var tattare och enligt husförhörlängden var han född i Skepplanda 1814. Han botade alla sjukdomar. Han hade mest medicin men kunde så pass att han bara behövde stryka en häst eller ko på låret så reste de sig fast ingen kunnat få upp dem förut. Fick han höra att någon hade förgjort kreaturen på ett ställe, kunde han göra att personen ifråga kom till stället och föregav att han hade ett ärende. Han tog fram människan. ⁸⁾Han tog också fram tjuvar att de fick lämna tillbaka det de hade tagit. Han ägde även en svartkonstbok. Exempel på hans metoder berättades 1934 av August Svensson på Tingberg i S:t Peders församling född 1850. "Jag hade en häst som var sjuk. Jag for till Ola med honom Hästen är modstulen ⁹⁾ sa Ola. Han tog en bit bröd som jag hade med mig och bröt den i tre delar. En bit la han på länden, en bit på manken, och en bit mitt emellan. Sen tog han i ena foten och skar i kråkan (det inre av hoven),

därefter skar han i rompan (svansen) på hästen och till sist i näsan. Sen räckte han brödbitarna motsols genom betslet till mig som jag gav hästen en efter en. Sen slog han till hästen och sa: "Så femhundra riksdalerskamp, kör vart Du vill". Enligt uppgiftlämnaren blev hästen aldrig bra utan måste till slut slaktas.

Ola var väldigt svår att förgöra, och det var aldrig någon som kunde ta något från honom. Och djur till exempel vargar, bet aldrig hans kreatur. Han gick och talade vid dem och då gick de sin väg.

(C.M. Bergstrand. Gammalt från Ale härad 1965, sid. 62-65.)

GÖSTA I SJÖLI

I Ornunga fanns en trollkarl vid namn Gösta i Sjöli (1766-1845). Ornunga är en del av Svältorna som är ett område öster om Alingsås i gränstrakten mellan Kullings och Gäsena Härad. Svältornas fornminnesförening har bevarat Göstas i Sjölis trollask. Det är en svarvad träask om 75 millimeters diameter. Bland innehållet finns bland annat en klo av en varg, en klo av en duvhök, en fot av en vessla, blybitar, en del av ett brett örhänge av silver och tre par med metalltråd parvis förenade metallknappar.

En trollkarl kunde "sätta på" ¹⁰⁾ folk olika sjukdomar, oftast tandvärk och diarré. Gösta i Sjöli skall en gång ha satt diarré på en hel auktionspublik så att han själv kunde ropa in en ko för halva värdet. Och en gång när prästen på ett husförhör hade gått illa åt Gösta för hans syndiga bisyssla, fick prästen gå brevid skjutsen hela vägen hem för det var ingen idé för honom att stiga upp i kärran för då måste han genast ner igen.

Det påstods att folk som fått sina besvär och krämpor av Gösta gick till en annan klok gubbe vid namn "Kättlingen" för att bli av med dem och vice versa. Det ansågs att flertalet sjukdomar var påsatta av illvilliga människor eller ondskans makter och att åkommorna var känsliga för trollasken och de signerier, riter och ramser som tillhörde ett sakkunnigt handhavande av densamma.

Man kunde skylla mycket på älvorna. Man kunde bli "Älvablåst".¹¹⁾ Men kanske ännu vanligare var att man kunde bli "Vessleblåst".¹²⁾ Vesslan var ett djur som man hade stor respekt för i svältbygden. Man skulle akta sig för att komma i närheten av en vessla, och den har spelat en stor roll i folktron i svältbygden, vilket säkerligen motiverar att det fanns en vesslefot i Gösta i Sjölis trollask. Blev man utsatt för Älva- eller Vessleblåst var botemedlet i båda fallen detsamma. Man skulle blåsa på vatten med en smidesbälg. Älvablåst eller Vessleblåst var ofta en svårartad förkylning eller utslag i ansiktet eller på kroppen.

I svältbygden, liksom annorstädes, ansågs trollen vara särskilt snikna efter odöpta barn, vilka de bytte bort mot en av sina egna. Även vuxna människor kunde bli bergtagna.¹³⁾ Trollen har alltid varit mycket glada åt mänskligt umgänge. Det ville till mycket signerier och motprestationer för att komma ut igen. Bland Gösta i Sjölis många bedrifter hade han en gång hjälpt ut en dräng som var bergtagen, men det hade suttit mycket hårt åt.

Jämt och ständigt sökte Gösta inpränta att det var alldeles nödvändigt att tro på hans medel och utsagor. "Tror Du inte på't då tjänar det ingenting till, då hjälper det inte. Det är trolna som görét. Ske Dig som Du tror." (Klas Olofsson. Folkliv och Folkminne i Ås, Vedens och Gäsene härad del 2, Göteborg 1931 sid. 182.)

(Uppgifterna om Gösta i Sjöli är hämtade ur Oskar Lidén, Svältorna och livet i Svältbygden förr och nu, Glerup, Lund 1949).

GÖTA LENA I ULLENE

Det fanns inte bara manliga kloka utan även kvinnliga. En av de mera kända var Göta Lena i Ullene. Det ansågs att hon var i förbund med satan. När Göta Lena var en liten flicka bodde hon hos en gumma som en gång kokade en vit orm. Gumman gick till lagårn men sa till flickan att hon inte fick röra det som var i grytan. Men Lena tog en brödbit och doppade i gry-

tan och åt. Sedan gick hon ut till lagårn och sa. "Denna koa har en vit kalv i sig." Då kunde hon vad gumman skulle kunnat. Det finns en mångfald exempel på vad denna gumma utförde genom att skaffa tillrätta saker och ting och förmåga att förgöra. Ett par exempel: En rik bonde skulle gifta sig, men hans hushållerska ville ha honom istället. Hushållerskan gick till Göta Lena och ville att hon skulle göra flickan ont. Hon gjorde henna lam när det första gången lyste för henne. Flickans far gick också till Lena för att få bot för sin dotter. "Hur ska jag kunna laga dä ja själv har fördärvat", sa hon, "men så pass ska jag göra, så hon kan reda sig själv".

Göta Lena hade mycket ihop med den onde. En gång kom en bonde dit för att hon skulle skaffa tillrätta något gods som hade kommit bort. "De skulle alltid ha brännvin med sig för hon söp så rasande". Men då sa hon: "Jag kan inte göra något åt dej i kväll, gack och lägg dej i lagårn." Rätt som det var kom "den Gamle fram och talade med henne. "Du kan gärna gå upp till rännet (höskullen) och krama den där boen lite grann för han hade inget brännvin med sig", sa hon. "De kan jag inte för han har gärdat ikring sej", sa Skam. Han var en ordentlig karl och hade läst sina kvällsböner, kan tänka. Göta Lena var ofta ute och talade med den onde då hon hade patienter inne.

(Klas Olofsson: Folkliv och Folkminne i Ås, Vedens och Gäsene härader del 2, 1931. Gumpert Göteborg.)

TILLTRON FÖR DEN "KLOKE"

Som framgått av de anförda exemplen av kloka så levde de för 100-150 år sedan. För oss moderna människor är det svårt att tillnärmelsevis sätta oss in i hur den tidens människor upplevde livet och hur de reagerade för livets olika växlingar. Mot vardagens olika krämpor och olycksfall fick man lov att lita till fädernas erfarenheter, råd och tro så som den koncentrerats i den folkliga läkekonsten. Räckte den egna kunskapen icke till, måste man söka bot hos de kloka. Det måste då ha varit lika naturligt för dem som för oss i dag att gå till läkaren.

Till läkaren drog man sig av flera skäl för att gå. På landsbygden var det långt till dem, och läkarna ansågs inte kunna mer än de kloka. Läkaren "tog gärna till kniven" och det var ont om bedövningsmedel på denna tid. Operation med narkos företogs första gången i Sverige år 1847. Läkarna har i folkminnet ett stadgat rykte för stränghet och kärvhet. Man föredrog de kloka.

Få läkare har förstått att skapa en sådan tilltro för sin förmåga och sina botemedels ofelbarhet som de kloka. Däri får man nog se deras största betydelse. Tilltron betyder en oerhörd tröst för den sjuke.

DEN KLOKES SOCIALA STÄLLNING

Den klokas sociala ställning har sällan varit hög. Han var ofta fattig och avsigkommen och hade endast sitt rykte som trollkunnig att falla tillbaka på. Han bodde ofta på Malmen eller Tån (de områden inom byn som var reserverade för de egendomslösa och sämst ställda.) De verkligt stora kloka, som var högt i ropet och hade relativt goda inkomster stod givetvis högre socialt, men de var knappast jämställda med självägande bönder. Visserligen blev de oftast inbjudna till bröllop och begravningar, men det var säkerligen mer av rädsla för dem än av önskan av att ha dem hos sig. Mera sällan var de avhållna av bygdens folk. Tilltron för deras förmåga växte oftast med avståndet till dem. De var ofta mycket sjaskigt klädda och gick omkring med olika medikamenter i fickorna. I deras bostäder rådde ofta nöd och elände och det luktade mången gång illa på grund av de mystiska inkok de gjorde. En omfattande forskning har försökt klarlägga deras betydelse för sin tid.

SAMMANFATTNING

Den klokas effektivitet får ses mot bakgrunden av sin autentiska miljö. Människorna i vårt land på 1600-1700 talen hade inte större möjligheter än de så kallade primitiva folken att få sina sjukdomar botade. Mediciner utan trollformler och riter ansågs ineffektiva. Somliga av dem var dock troligen sådana att patienten förmodligen skulle mått bättre om han inte blivit behandlad med dem. Majoriteten av medicinerna hade trolig-

gen ingen effekt alls.

Av alla de undersökningsmetoder en läkare nu tillämpar fanns det då knappast någon av de allra enklaste. 1700-talets upplysningsideér hade dock så smått börjat att bära frukt.

Läkarvetenskapen började vid denna tidpunkt att göra framsteg. Den klokes anseende och tron på hans förmåga började avtrubbas under 1800-talet. Bristen på läkare gjorde dock sitt till att deras anseende levde kvar så länge som det gjorde. Efter hand som de kloka gick ur tiden blev deras antal allt mindre. Folk började tvivla på deras förmåga och tilltron på läkarvetenskapen började växa sig starkare. Man vågar kanske påstå att våra dagars homeopater i viss mån är de klokas efterföljare.

Tron på medicinens verkan är dock mycket stark även hos nutidens människor, vilka gjorda experiment har visat. Resultatet av ett försök som gjordes i USA visade att omkring 40 % av de som deltog i försöken reagerade på samma sätt på effektiva som ineffektiva mediciner.

Om vi jämför den tidens läkemedel med primitiva folks, så har den afrikanske medicinmannen i hundratals, ja kanske i tusentals år botat reumatism med medicin gjord från bark av en sorts vide. Denna medicin är salicyl som än idag användes som medel mot ledgångsreumatism. Hottentotterna kände till aspirin.

Bland sydamerikas infödingar kände man till Cocillana, en effektiv hostmedicin, och Curare, ett pilgift som då användes till förgiftade pilar, men som nu användes som droger i operationsrummen. Inkakulturerna gav oss Kokain och Konin, och det finns åtskilliga andra exempel. Det har uppskattats att 25 % av den folkliga farmakologien var effektiv. Den folkliga uppfattningen hur medicinerna verkade var dock en helt annan än vad vi nu vet om dess verkan.

Den psykologiska effekten av den klokes behandlingsmetoder är ett ur vetenskaplig synpunkt föga utrett förhållande. För sin samtid får vi anse att deras aktivitet i någon mån har bidragit till att lindra de umbäranden dåtidens i mångt och mycket betryckta människor fick utstå.

FÖRKLARINGAR

1. Trollskott. En föreställning att hastigt påkommande sjukdomar hos folk eller få är framkallade av magisk utsändning från en trollkarl. Ofta tänkta som osynliga pilar.
2. Förgöring. Att medvetet framkalla skada.
3. Onda ögon. Att en person med blicken kan förhäxa, döda eller skada människor och egendom.
4. Segerhuva. En på huvudet av ett nyfött barn kvarsittande fosterhinna.
5. Voluspa. Voluspa eller valans spådom är en av den fornnordiska litteraturens mäktigaste skapelser. Den skildrar världens uppkomst och undergång och är troligen från 900-talet.
6. Signerier. En trolldomshandling. Formler som man utropar, sjungit eller mumlat då man utförde magiska handlingar.
7. Gengångare. En död som besöker sitt hem eller andra platser, vilken nattetid lämnar graven som en vålnad.
8. Spiritus. Spiritusen är i likhet med Bjäran och Mjölkharen ett väsen som drager rikedom till sin ägare. Bjäran och mjölkharen är förbundna med tron på häxor och deras mjölkstöld. Spiritusen hade däremot en manlig ägare, som han drog pengar till. Ägaren av en spiritus ansågs ha försvurit sig åt den onde.
Ta fram människan. Ett av den trollkunniges förmåga att i en flaska, oftast till hälften fylld med brännvin, framkalla bilden av tjuven eller den person som förorsakat sjukdom på folk och kreatur.
9. Modstulen. Då ett djur eller människa hade tappat humöret eller av en eller annan anledning blivit kraftlös ansågs den modstulen. Någon hade berövat den livslusten.
10. Sätta på. Detsamma som trollskott.
11. Älvablåst. En sjukdom, ofta utslag eller förkylningar som man ansåg att älvorna hade förorsakat.
12. Vessleblåst. Samma sjukdom som älvablåst men förorsakat av att man kommit i närheten av någon vessla. Vesslan var ett av de djur som man enligt folktron hyste stor respekt för.
13. Bergtagen. Enligt folktron en förklaring på hur folk eller kreatur som kommit bort och ej återfunnits hade blivit tagna av trollden. Dels drömmar eller halucinationer som blivit tagna för verklighet. Den som blivit bergtagen blev ofta från förstånden en längre tid. En mångfald olika sägner finns om sådana upplevelser. Bergtagning var en över hela skandinavien och stora delar av Europa utbredd folkstro.

LITTERATURFÖRTECKNING

Bergstrand Carl-Martin

Folkminnen och Folktankar band 17 1930-1931

Bergstrand Carl-Martin

Gammalt från Ale härad, 1965

Bergstrand Carl-Martin

Gammalt från Kinds härad, 1959

Bergstrand Carl-Martin

Trolldom och Klokskap i Västergötland under 1800-talet 1932

Evald Gustaf

Beskrivning över Gäsene härad, 1925

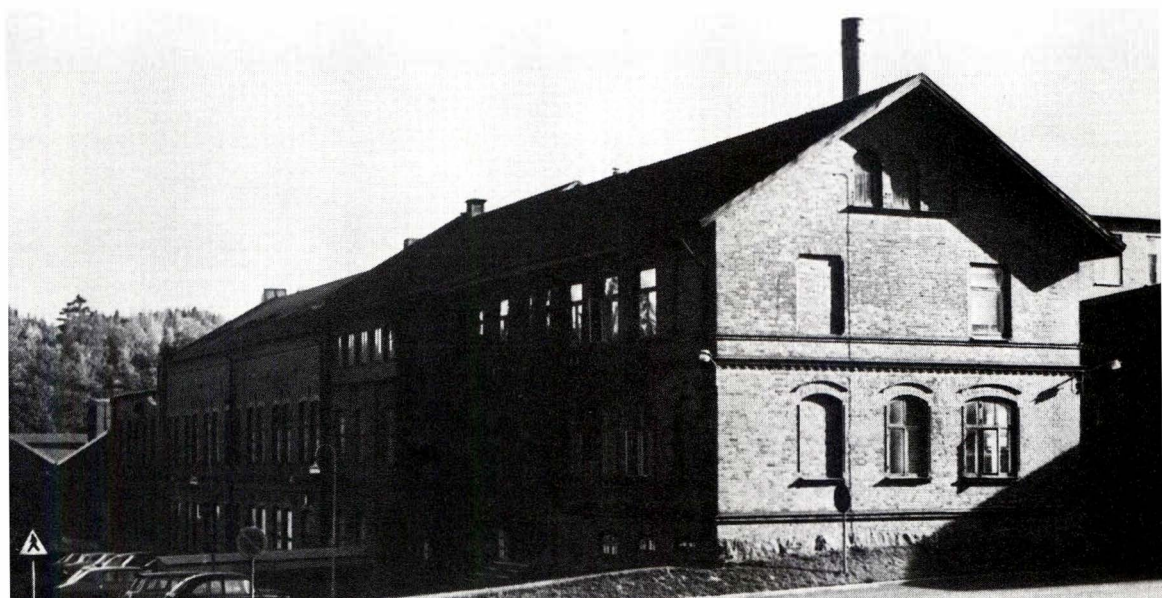
Evald Gustaf

Beskrivning över Kullings härad, 1925

- Hammarstedt N.E.
Smedens anseende hos skilda folk. En bergsbok till Carl Sahlin, 1921
- Honko Lauri
On the effectivity of Folk Medicine. Papers on Folk-Medicine, 1962
- af Klintberg Bengt
Svenska Folksägner, 1972
- af Klintberg Bengt
Svenska Trollformler, 1965
- Lidén Oskar
Svältorna och livet i svältbygden förr och nu. 1949
- Lundqvist Martin
Om vår gamla folkmedicin 1 och 2. 1923
- Olofsson Klas
Folkliv och folkminne i Ås, Vedens och Gäsene härader del 2. 1931
- Olsson Helmer
Folkliv och folkdikt i Vättle härad under 1800-talet. 1945
- Rooth Anna Birgitta
Folkdikt och folktro. 1971
- Södersröm Mikael
Läkarkonst, Kvacksalveri och Vidskepelse. 1926
- Tillhagen Carl-Herman
Folklig läkekonst. 1968

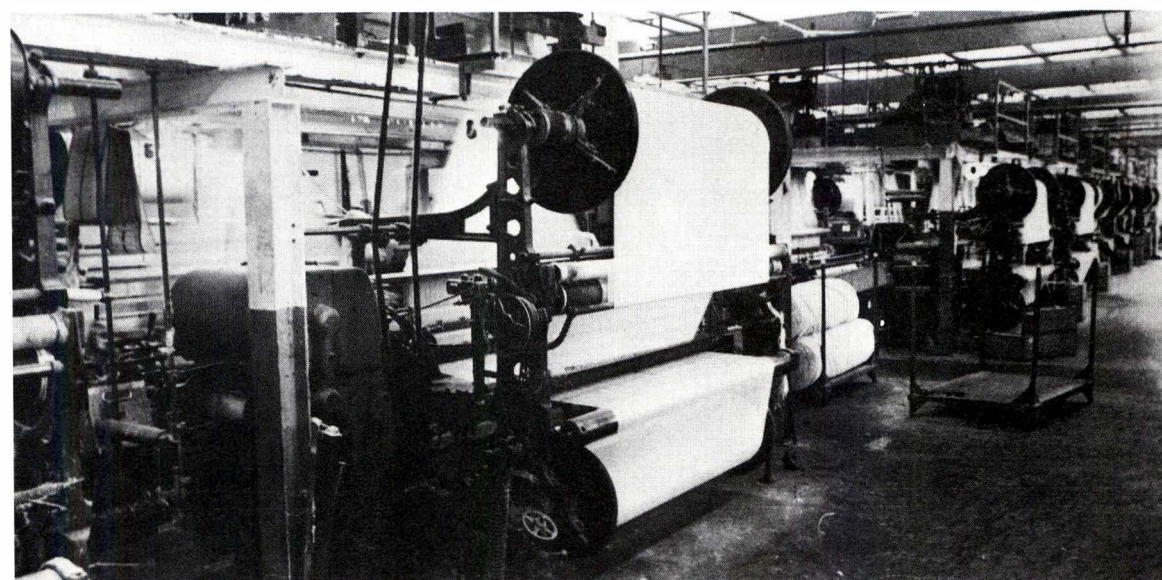
TEXTILINDUSTRIDOKUMENTATION

Almedahls AB—Häggådalen, Kinna

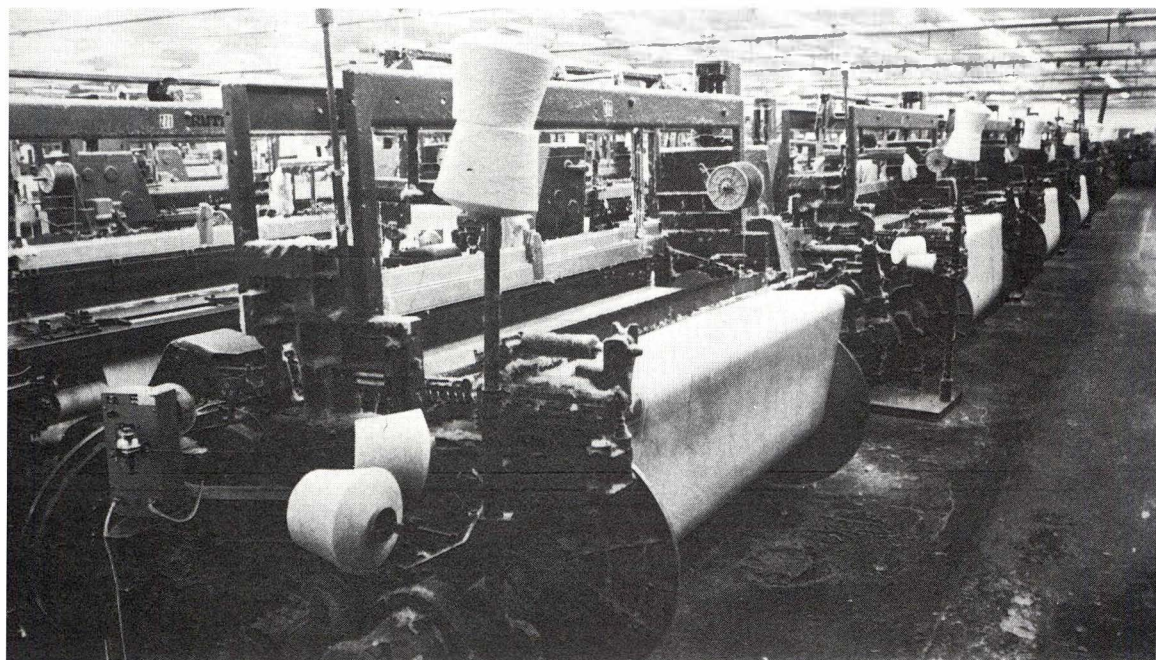

Fabriken, huvudfasaden från nordost, 1976.

Interiör från väveriet, 1:a vån., 1976.

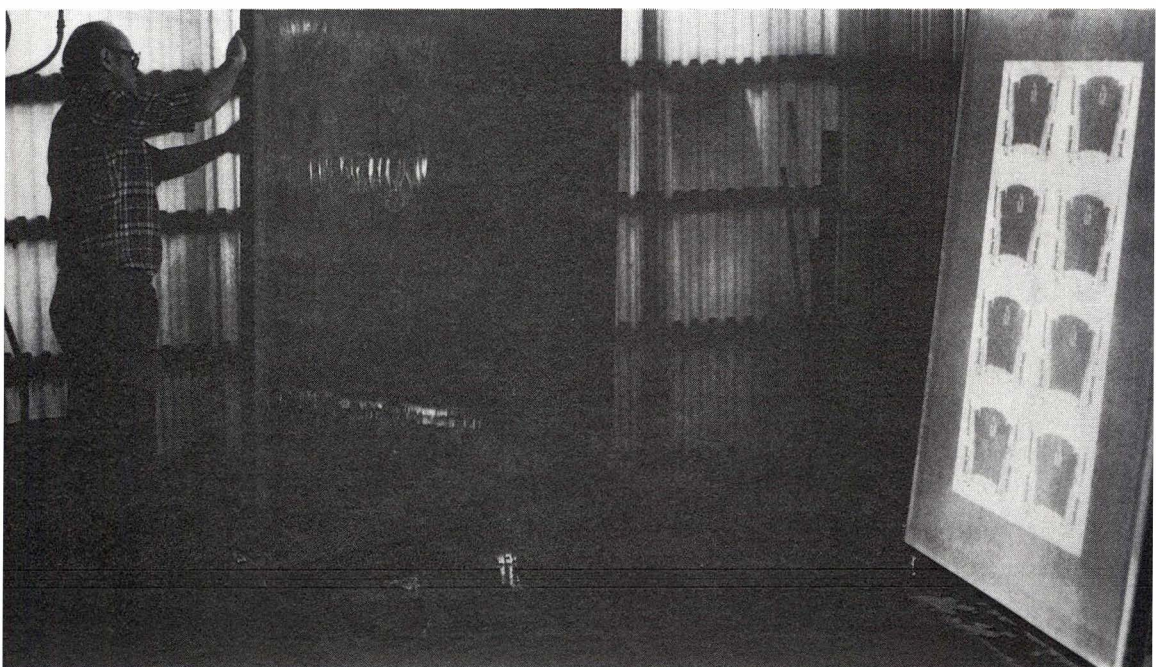

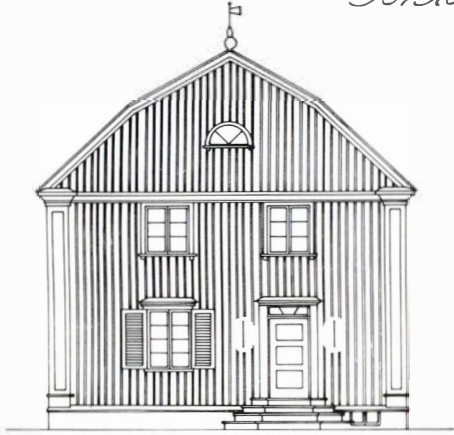
Interiör från väveriet, 1976.

Interiör från arbete med schablon för tygtryck.

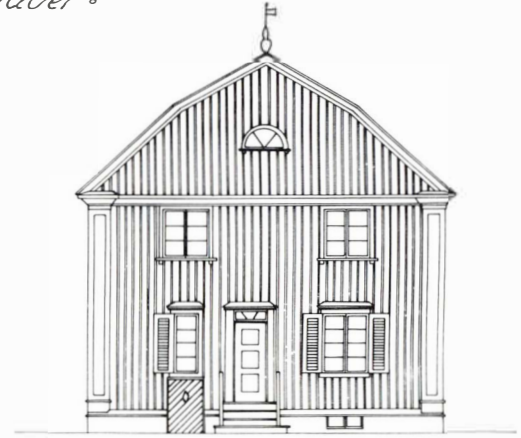

~ Förslag till tjänstemannabostäder.
 • vid Häggådalen ~

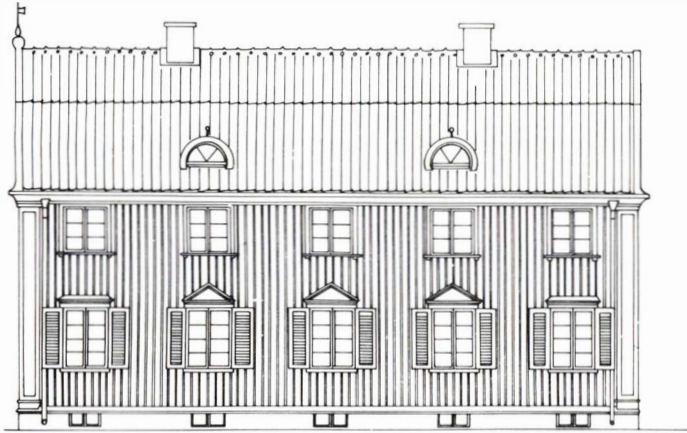
Fasad mot söder

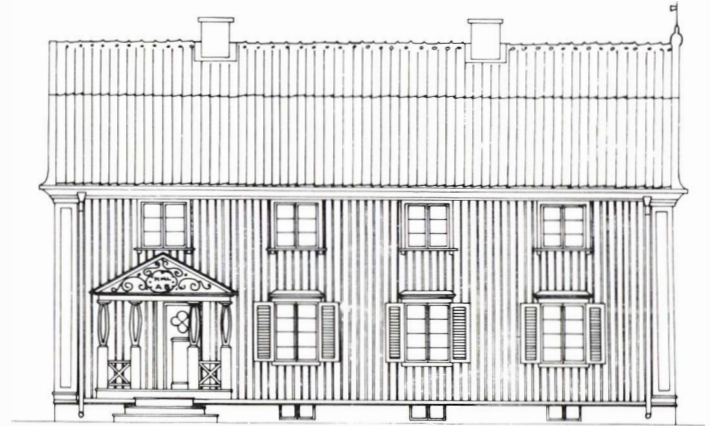
Fasad mot norr

CYRILLUS JOHANSSON
 ARKITEKT · STOCKHOLM
 DEN: April 1918
 SKALA: 1:150

1918 kopierad av Margaretha Persson

Fasad mot väster

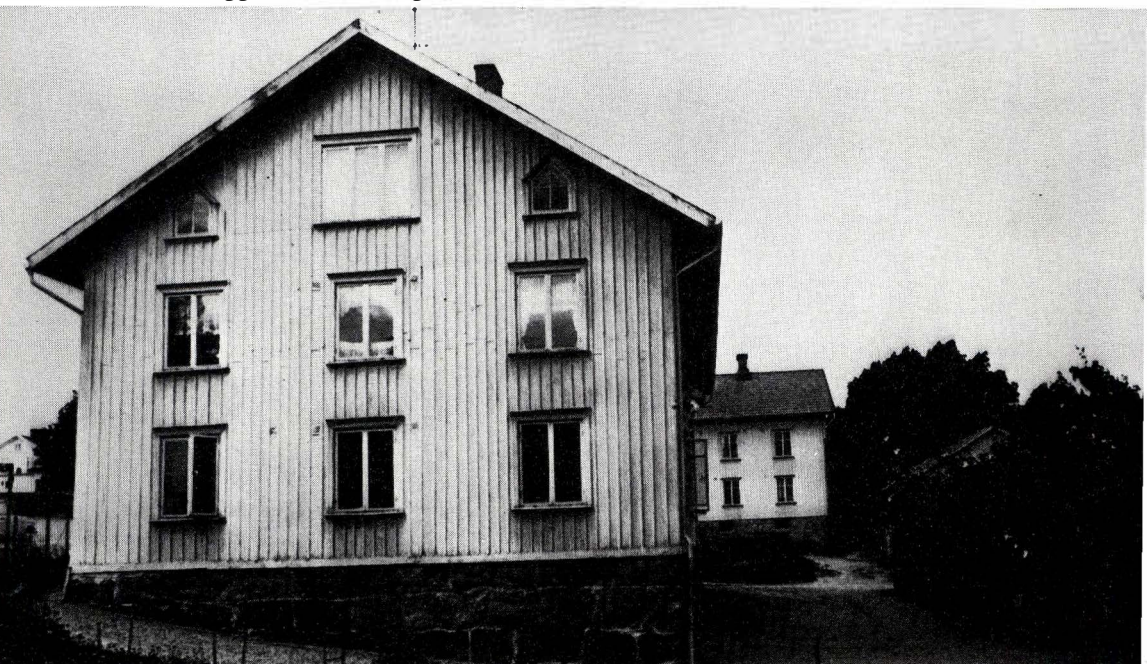

Fasad mot öster

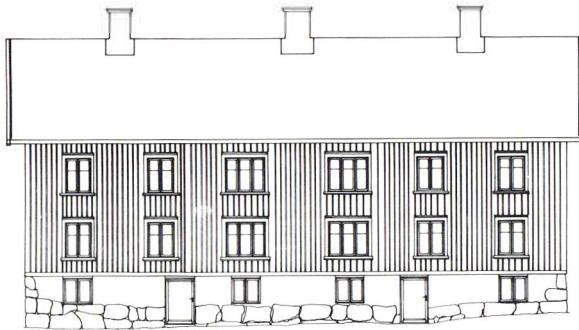

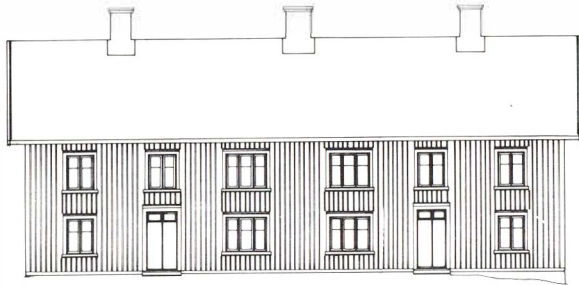
Arbetarebostad, Häggådal 2, från sydväst, 1976.
Arbetarebostad, Häggådal 2, från söder med
Häggådal 3 i bakgrunden, 1976.

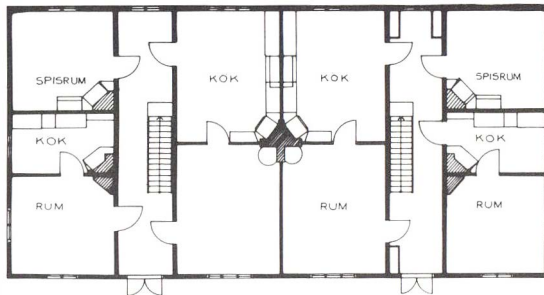

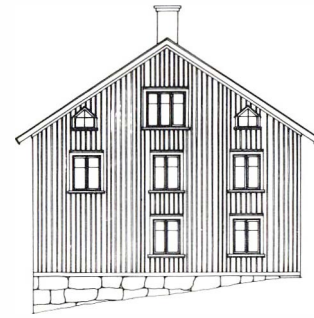
FASAD MOT NÖRÖDÖST

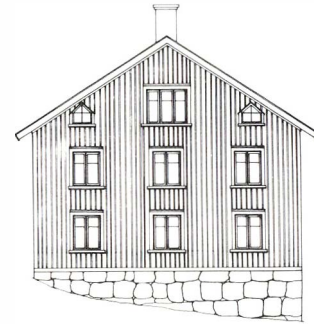
FASAD MOT SÖDÖVÄST

PLAN VÄNING 2TR

GÄVELFASAD MOT NÖRÖDÖVÄST

GÄVELFASAD MOT SÖDÖDÖST

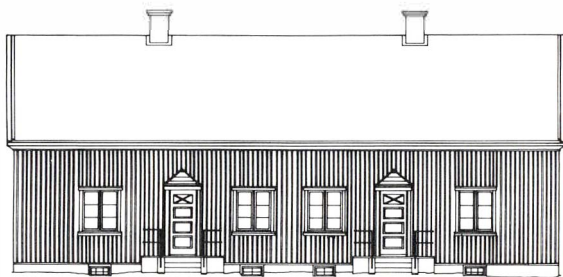

Arbetarbostad, Ringvägen 3 från norr, 1976.

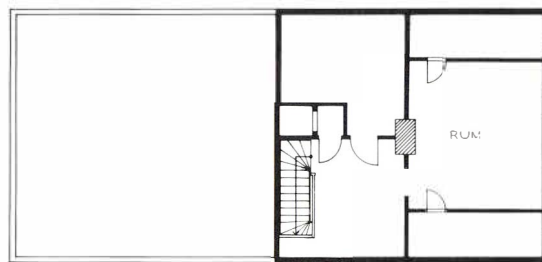
Arbetarbostad, Ringvägen 3 från sydost.

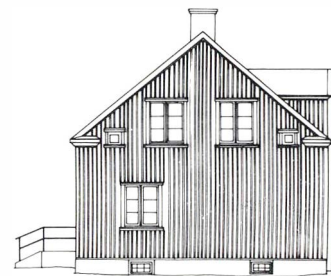

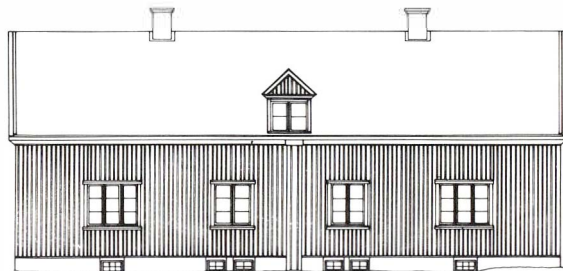
FASAD MOT NORR

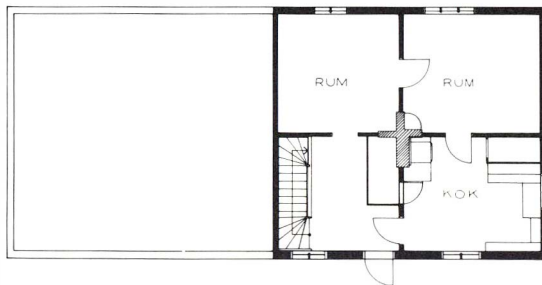
PLAN VÅNING 2TR

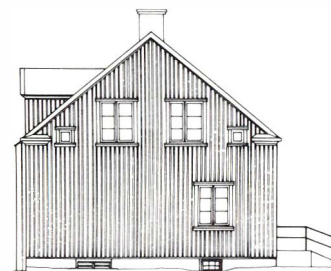
GAVELFASAD MOT VASTER

FASAD MOT SÖDER

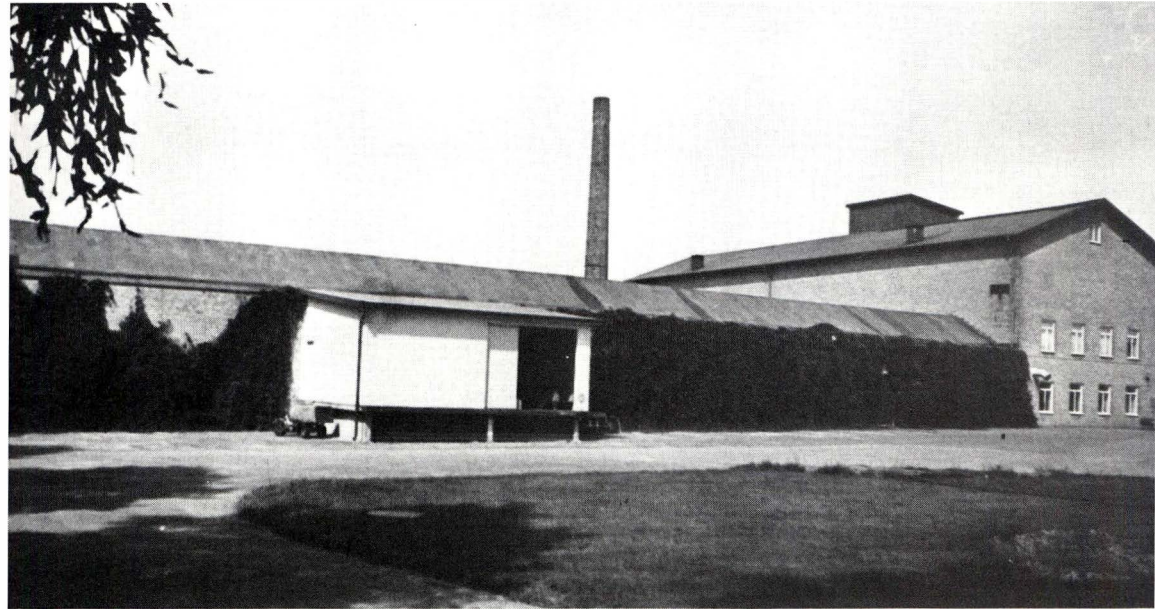

PLAN VÅNING 1TR

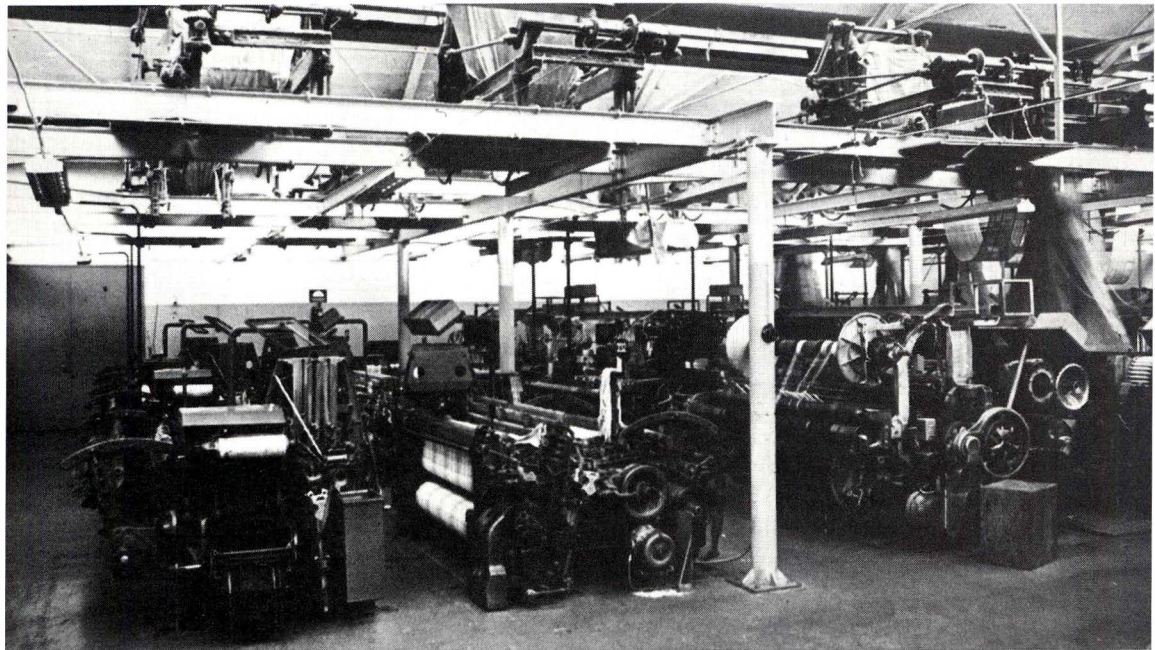
GAVELFASAD MOT ÖSTER

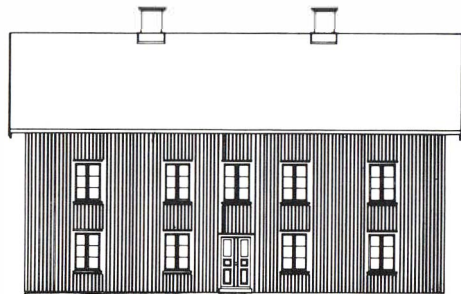
AB Kinnasand, Kinna

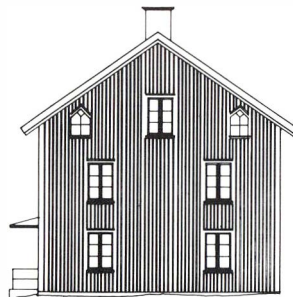
Fabriken från söder, 1976.

Interiör från lilla vävsalen, bottenvåningen, 1976.

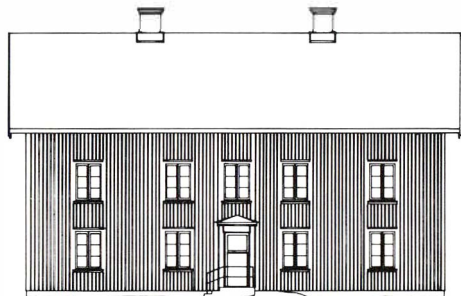

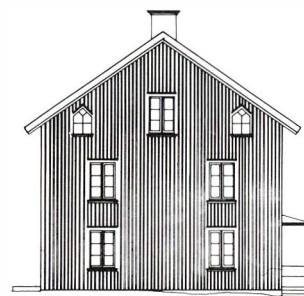
FASAD MOT NORDÖST

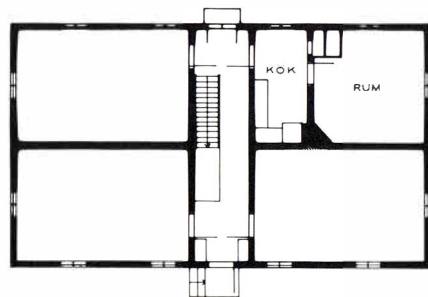
GAVELFASAD MOT SYDÖST

FASAD MOT SVDVEST

GAVELFASAD MOT NORDVEST

PLAN VÄNING 1 TR

Arbetarebostad och uthus, Kinnasand 2 från nordväst, 1976.

Arbetarebostad, Kinnasand 2, från ostsydost, 1976.

Kinnamarks Väfveri/AB Ludvig Svensson, Kinnå

Fabriken med tillbyggnad, 1976.

F.d. disponentbostad, Boråsvägen 23, byggd 1925, från söder, 1976.

Interiör från vävsal, 1:a vån., med virkmaskiner, 1976.

Interiör från vävsal, virkmaskin solvas, 1976.

Kinnaströms Väfveri AB, Kinna

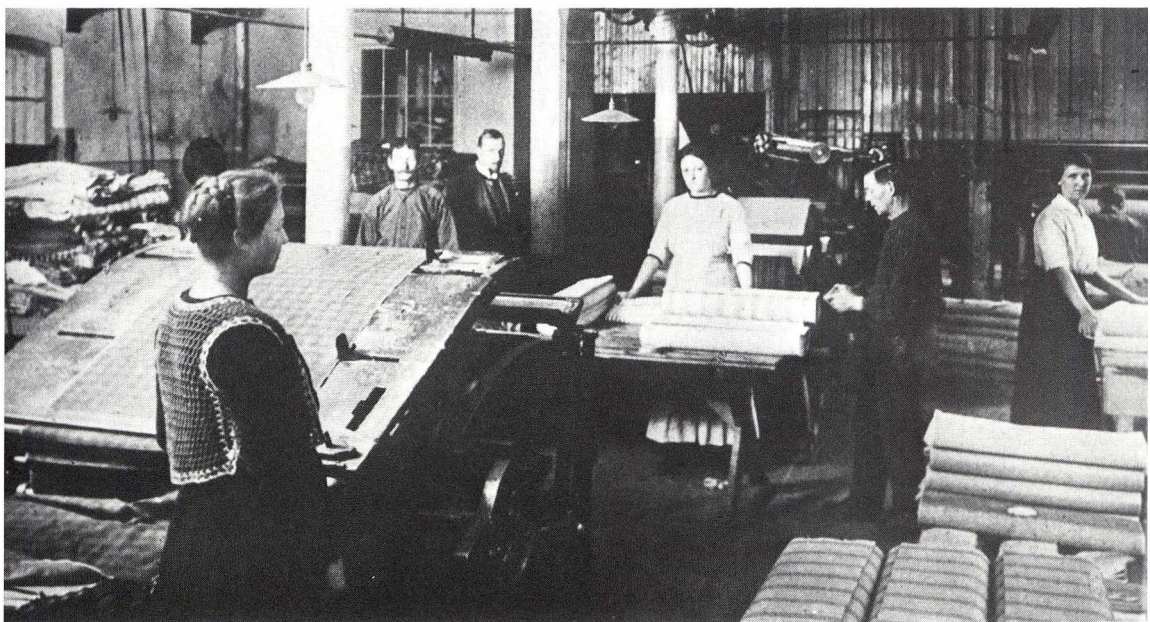

Fabriken från sydost, längs med Mor Kerstins väg, 1976.

Fabriken, gård med byggnad utmed Strömsbacken, 1976.

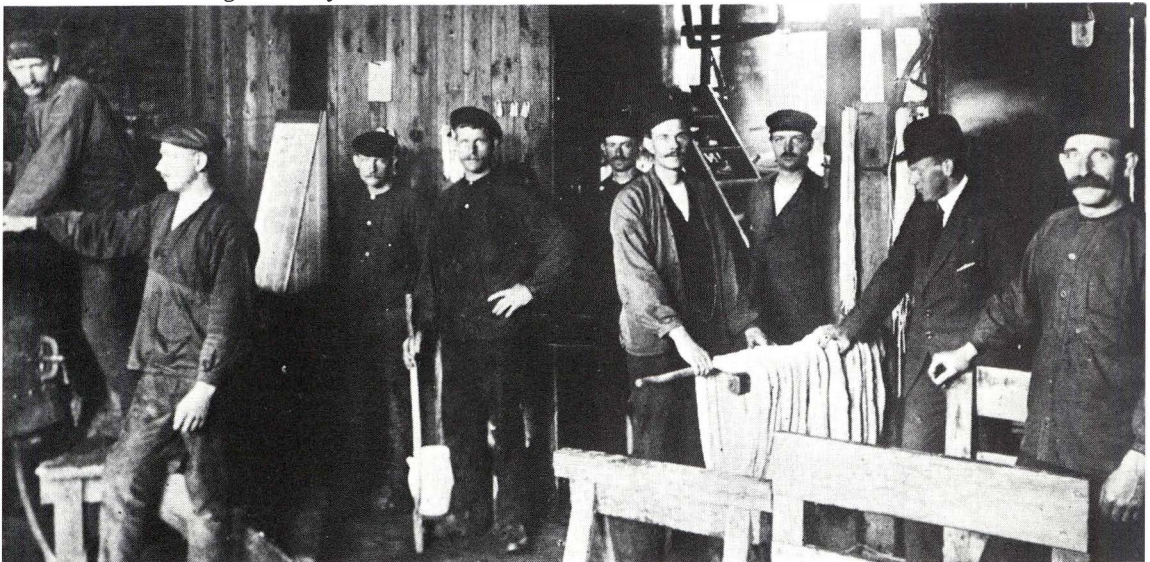

Interiör från fabriken år 1916, mättrummet.

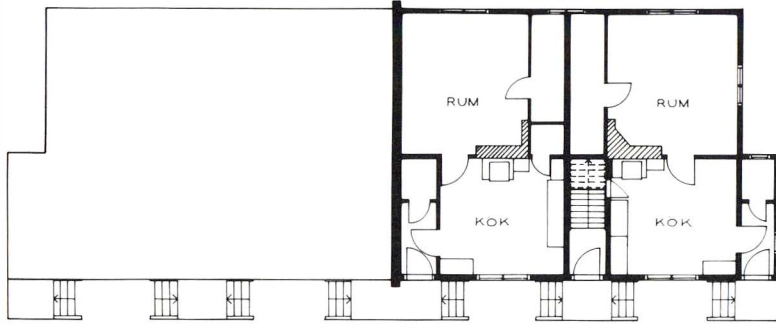
Fr. v. Anna Ljungström, David Ljungström, Sven A. Svensson, Sigrid Johansson, Johanna Johansson och Almina Mårtensson.

Interiör från fabriken år 1916, färgeriet.

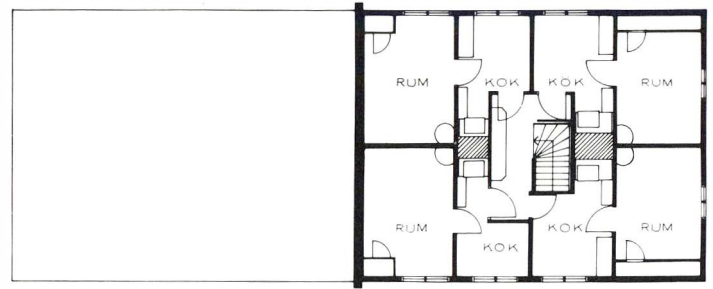
Fr. v. Algot Aronsson, Martin Andreasson, Axel Johansson, Karl Johansson, August Hulthin, Oscar Andreasson Emil Johansson, Bertil Krebs och Färgmästare Johan Olsson.

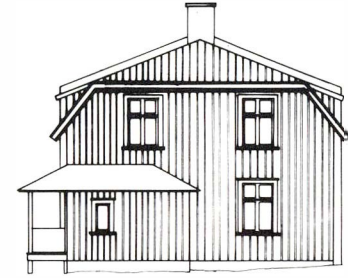
PLAN VÄNING 1 TR

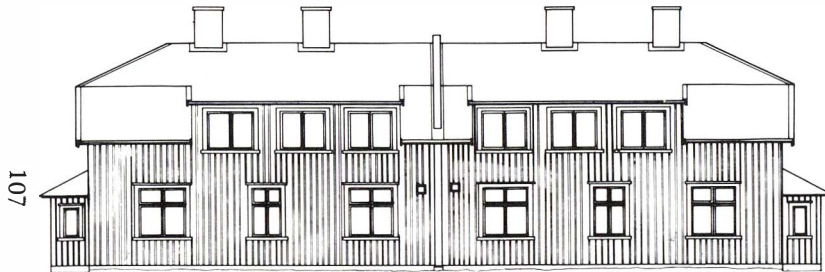
PLAN VÄNING 2 TR

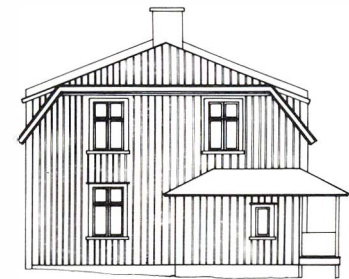
FASAD MOT VÄSTER

GAVELFASAD MOT SÖDER

FASAD MOT ÖSTER

GAVELFASAD MOT NÖR

107

Kinnaström 5, arbetarebostad på Kinnaströmsgatan 8, byggd 1909. Uppmätning 1976.

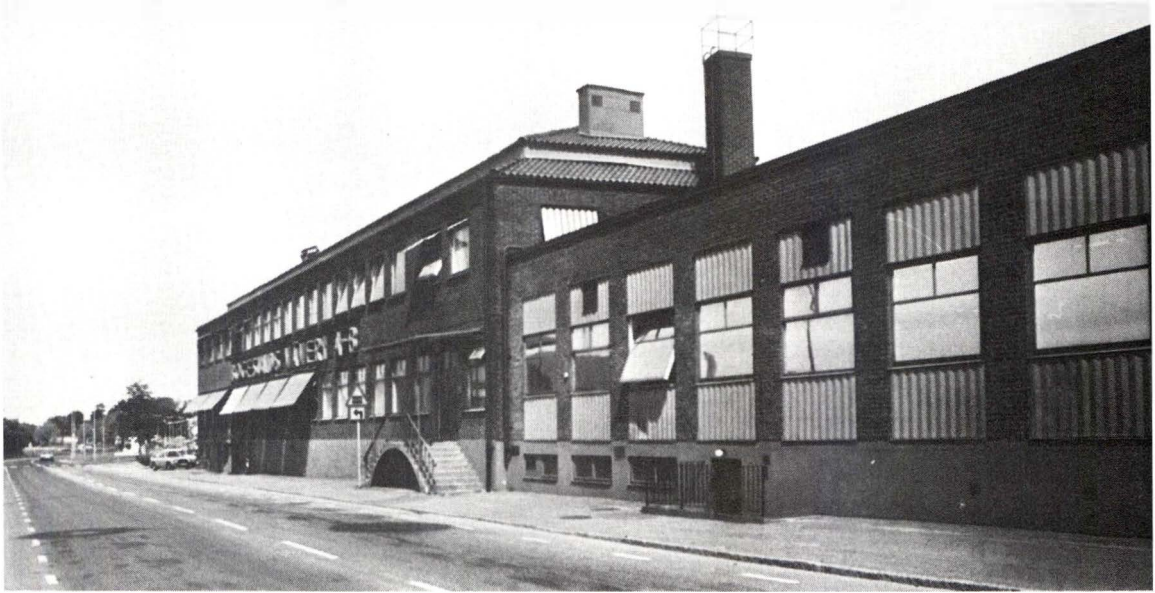
Arbetarebostad, Kinnaström 5, från väster, 1976.

Uthus vid Kinnaström 5 och 6, 1976.

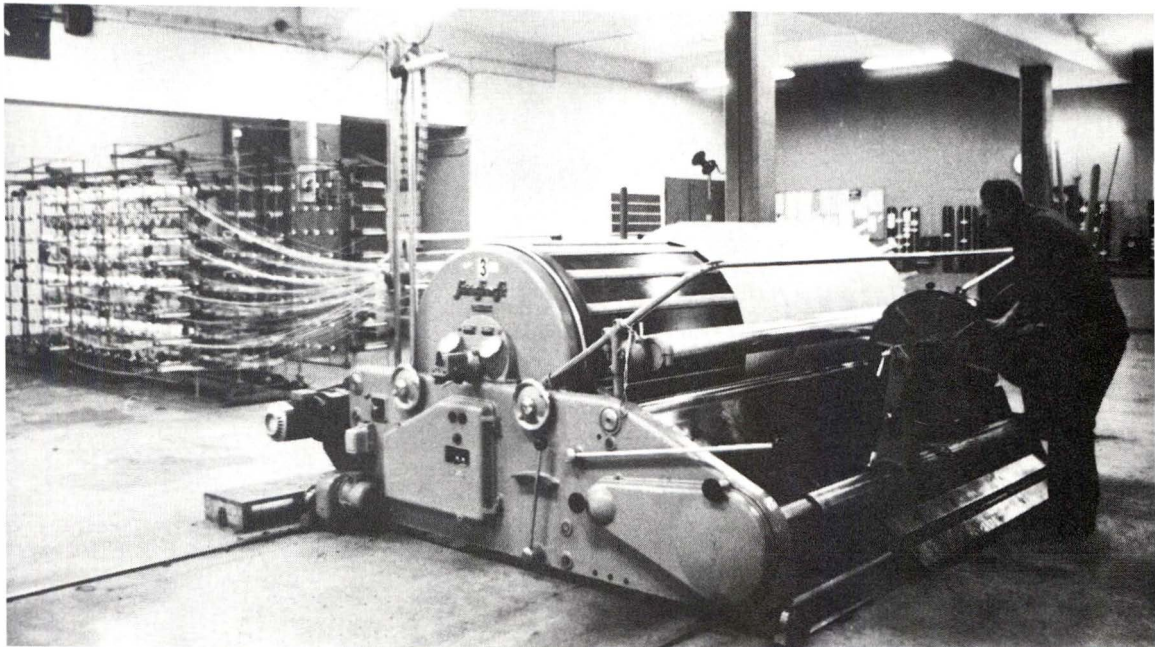

Bogesunds väveri AB, Ulricehamn

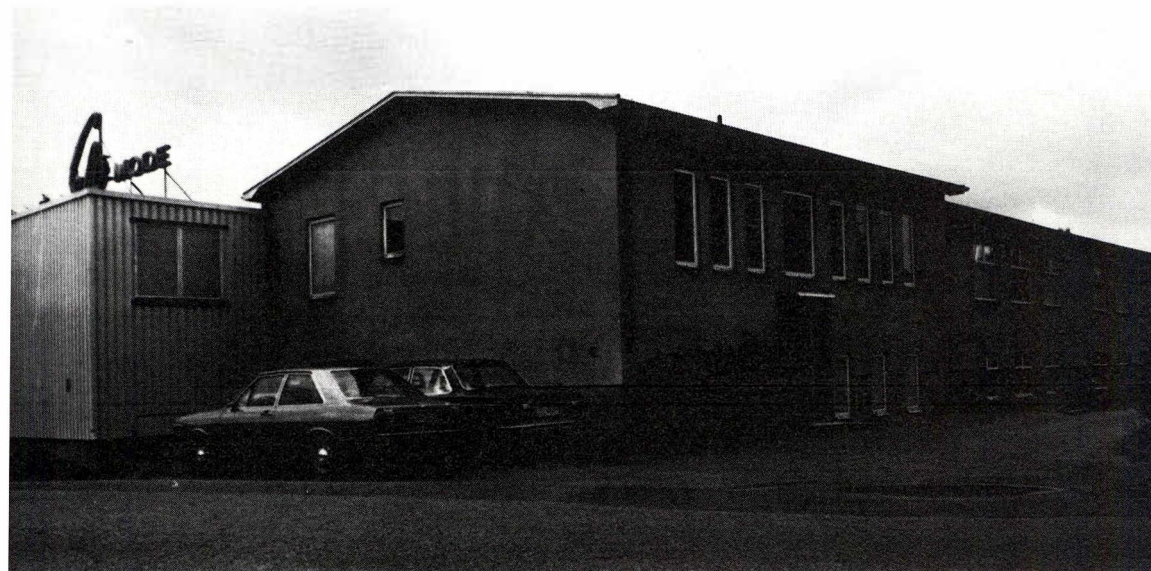
Fabriken. från Strandgatan, 1977.

Interiör från fabriken, Kurt Svensson varpar, 1977.

ELO Mode AB, Ulricehamn

Kontorsdelen från sydväst, 1977.

Interiör från handsömnadsavdelningen, 1977.

Interiör från tillskärningsavdelningen, 1977

Interiör, arbete vid knapphålsmaskin, 1977.

Algots AB, Borås

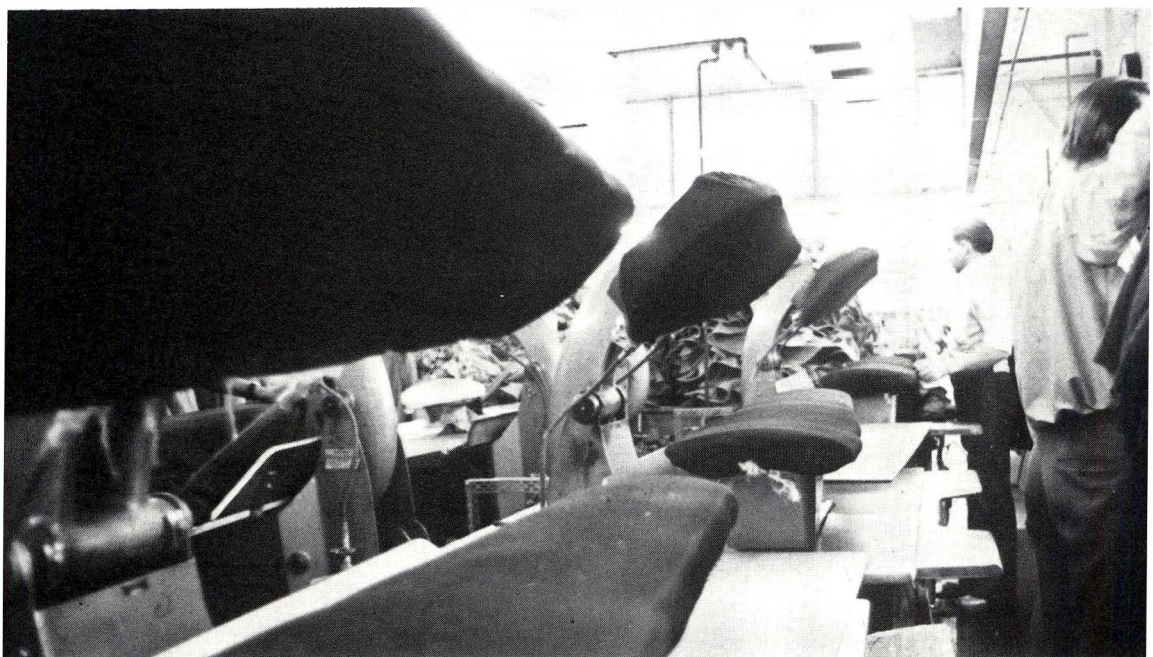
Reklamtryck från år 1948.

Interiör, översikt bandet, sömnad av jackor, 1978.

Interiör, pressning av jackor, 1978.

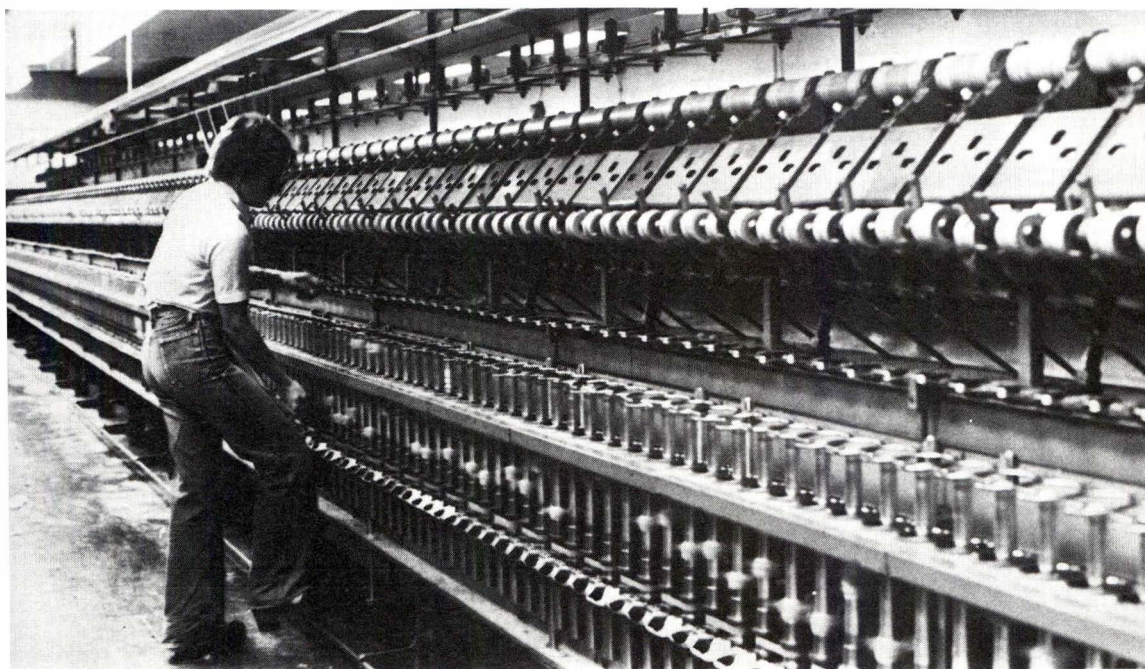

AB Kamgarn, Borås

Fabriken, 1978.

Interiör från spinnsalen, 1978.

Arbetarebostad, Göta 11, byggd 1922, från Moldegatan, 1978.

Interiör från lägenhet 1978.

Interiör från trapphuset 1978.

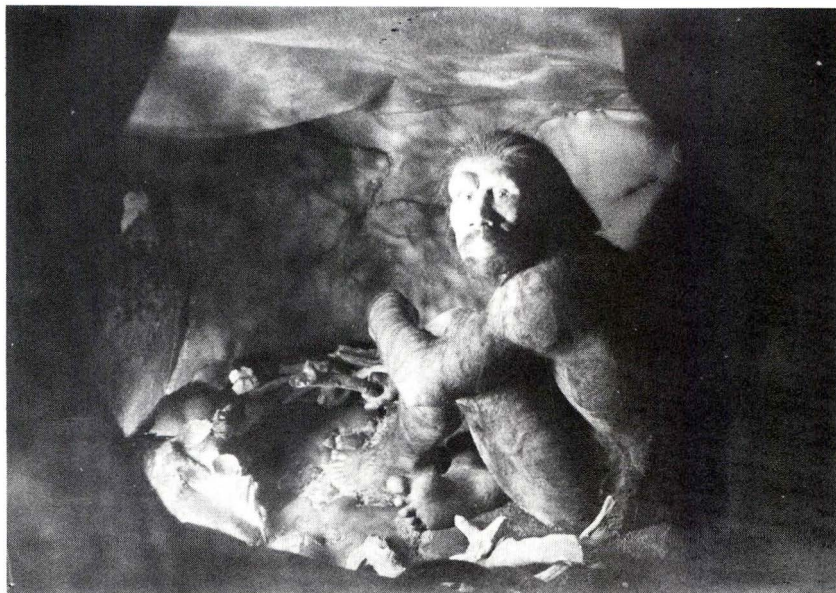
FÖRTECKNING ÖVER TEXTILINDUSTRIER INVENTERADE AV BORÅS MUSEUM

	1972	
Väveri	Firma L. J. Wingqvist	Fritsla
”	AB Marks Textilfabrik	Kinnahult
”	A. J. Borgs Väfveri AB	Kinna
”	Kinnahults Väfveri AB (f.d. S.A. Ekelund, Kinnabacka)	”
	1973	
Spinneri	Rydahls Manufaktur AB	Rydal
”	Rydboholms AB	Viskafors
Väveri	Pelle Vävare AB	Kinnahult
”(f.d.)	Viskafors Gummifabrik AB	Svaneholm
Trikå	AB Eiser (personalbostad)	Borås
”	Kinna Yllefabrik (Eriksgården)	Kinna
	1974	
Väveri	Uddebo Väveri AB	Uddebo
”	Halla Textil AB	Överlida
”	Ljungafors Klädesfabrik AB	Svenljunga
Trikå	Uddebo Trikåfabrik (sen. Tranemo Yllefabrik)	Uddebo
”	Torsbo Textilfabrik	Vegby
”	Kinna Yllefabrik	Kinna
Vävn.-förl.	Anna Andersson, Amundagärde, Stämmemad (förläggargård)	Öxabäck Kinna
	1975	
Spinneri	Borås Väfveri AB (Avd. Kungsfors)	Skene
Väveri	Ekelund & Esspe AB	Horred
”	AB Marks Jacquardväveri	Björketorp
”	Almedahls AB	Dalsjöfors
”	Halla Textil AB	Överlida
Konfektion	Bröderna Nyman AB	Långhem
”	Tranemo Yllefabrik AB	Tranemo
Trikå	AB Eiser (Avd. F)	Fritsla
”	Älvsereds Trikåfabrik	Älvsered

	1976	
Väveri	AB Kinnasand	Kinna
”	Häggådalens Mek. Linneväveri AB/ Almedahls AB	”
”	Kinnamarks Väfveri AB/Ludvig Svens- son	”
”	Kinnaströms Väfveri AB	”
”	Kasthalls Mattfabrik AB	”
	1977	
Väveri	Bogesunds Väveri AB	Ulricehamn
”	Bolon AB	”
”	Ätradalens Yllefabrik	Blidsberg
Konfektion	Bergwings Konfektions AB	Hökerum
”	Brunnsnäs Damkonfektion	Ulricehamn
”	Elo Mode AB	”
”	Gustafsson & Carlesund	Blidsberg
”	Mats Helin	Ulricehamn
”	Nitta Textil AB	Hökerum
”	Timmele Konfektion AB	Timmele
”	Konfektions AB Uni-Teko	Ulricehamn
”	Ivar Wahl AB	”
Trikå	G. Bjälmins Trikåfabrik	Blidsberg
”	AB Blidsbergs Trikåfabrik	”
”	Clas Welander AB	Ulricehamn
”	Textilindustri Andreasson & Svensson	Blidsberg
”	Rask Modetrikå	”
”	Roséns Trikåindustri	Ulricehamn
”	Fabriks AB Topeco	”
”	Wilsoc AB	”
”	AB Åsundens Trikåfabrik	”
	1978	
Konfektion	Algots AB	Borås
”	Erlabolaget	”
Spinneri	AB Kamgarn	”
Väveri, färgeri, trikå.	Viskabergs Fabrikers AB (Eiser, nu nedlagt och delvis rivet)	”

BILDKALENDER 1977—1978

Ovan: Vårens utställningsprogram 1977 inleddes med "Människan" en vandringsutställning från Naturhistoriska Riksmuseet i Stockholm. Då materialet var speciellt anpassat för skolbruk fick museet efter speciell schemaläggning ett stort antal klassbesök. Foto BM.

Nedan: I samproduktion med bl.a. Röhsska Konstslöjdmuseet, Kulturen i Lund och Hälsinglands Museum kunde Borås Museum under mars 1977 visa "Svenska folkliga broderier". Foto BM.

Ovan: Sprotlovskul för förskolebarn under påskveckan 1977. Foto BM.

Nedan: Den egenproducerade utställningen "Så lekte vi för" blev årets utställningssuccé med 10.000 besökande under den drygt månadslånga utställningstiden. Foto BM.

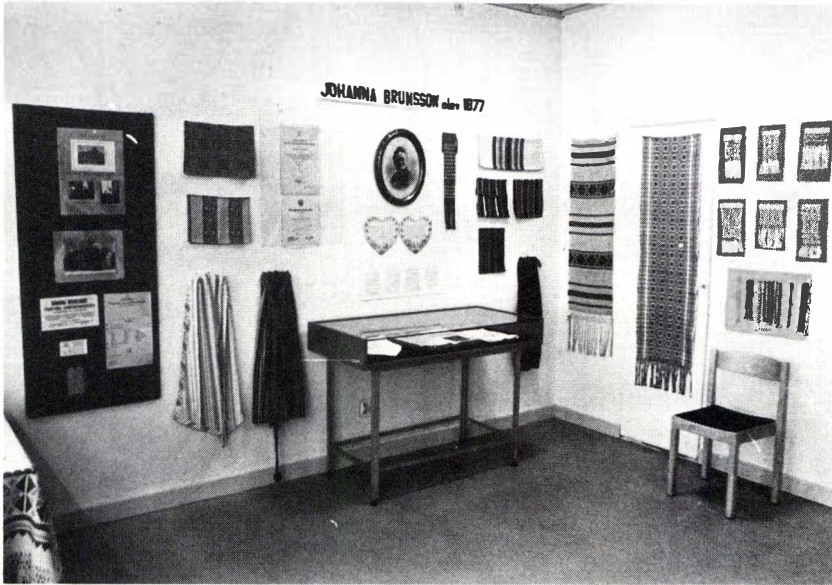

"Museal modemässa" gav Tekomuseets publik en möjlighet at studera ett urval av museets samling av 1900-talets dammode. Foto BM.

Den traditionella "Spelmansstämman/Hantverksdagen" gick av stapeln i Ramnsparken under september månad både 1977 och 1978. Båda åren besöktes museet under dessa dagar, av ca 3.000 personer vilket vittnar om arrangemangets popularitet.

Ovan: "Vävskolans 100 år" visades på Borås Museum under sommaren 1977. Elever och lärares design- och teknikprover speglade Vävskolans sedemera Textilinstitutets, i Borås, utveckling. Foto BM.

Nedan: Under hösten 1977 visades svenskt metallhantverk från Borås Museums samlingar i utställningen "Järn, Koppar, Mässing, Tenn". Foto BM

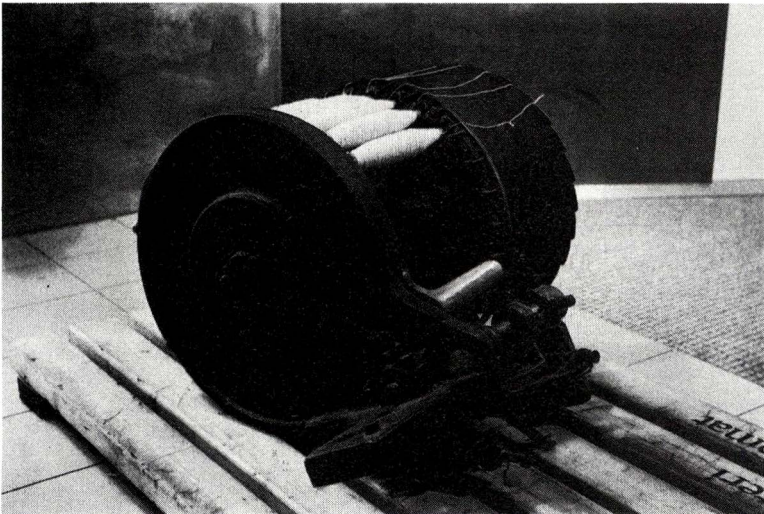
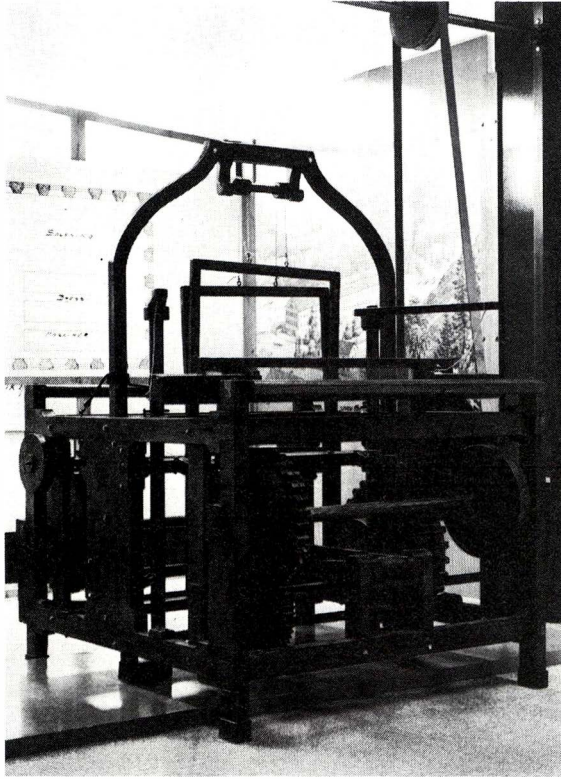
Som en nyhet för året anordnade museet en stadspromenad i Borås centrum, bl.a. uppmärksammades den gamla Stadsteatern, vilken på bilden beskrives av arkitekt Marie Ganslandt. Foto BM.

Ovan: Utställningsprogrammet för år 1977 avslutades på Borås Museum med "Kyrklig konst" ur egna samlingar. Foto BM.

Nedan: Vid årets antikmässa på Tekocenter i Borås uppmärksammade museet sin utställning med en speciell monter rörande kyrklig konst. Foto BM.

I intimt samarbete med Borås Museum och Tekomuseum producerade Riksutställningar, Stockholm, vandringsutställningen "Maskinmakt", vilken premiärvisades på Museet i Kulturhuset, Borås under hösten 1977. Foto Museet Kulturhuset.

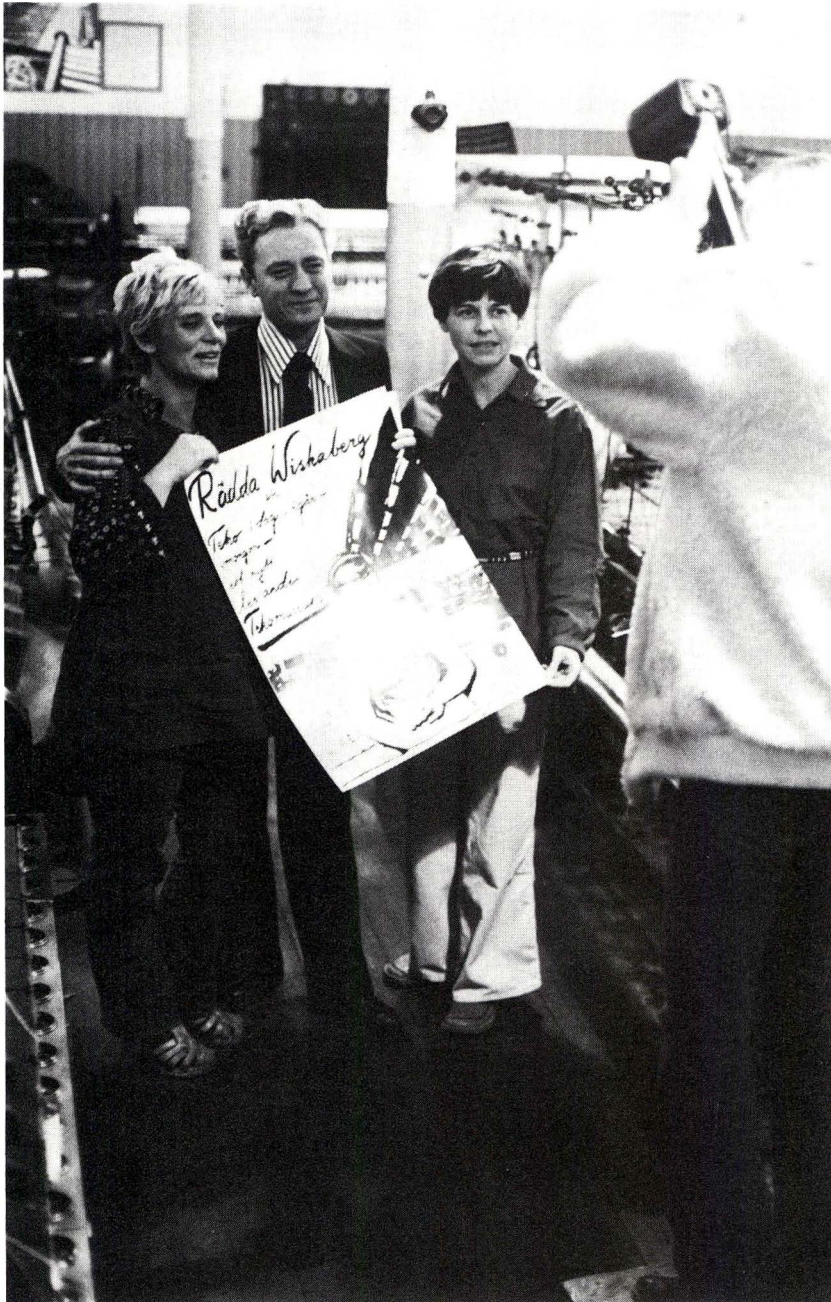
Som ett samarrangemang mellan museerna i Borås inbjöds boråsarna den 12 mars 1978 till "Museernas dag" då en tillfällig "museibusslinje" upprättades och publiken kunde välja i ett varierat program med bl.a branduppvisning och konsert. Bilderna visar: Uppvisning på brandstationen och guidning av Biologiska museet på Bäckängsskolan. Foto BM.

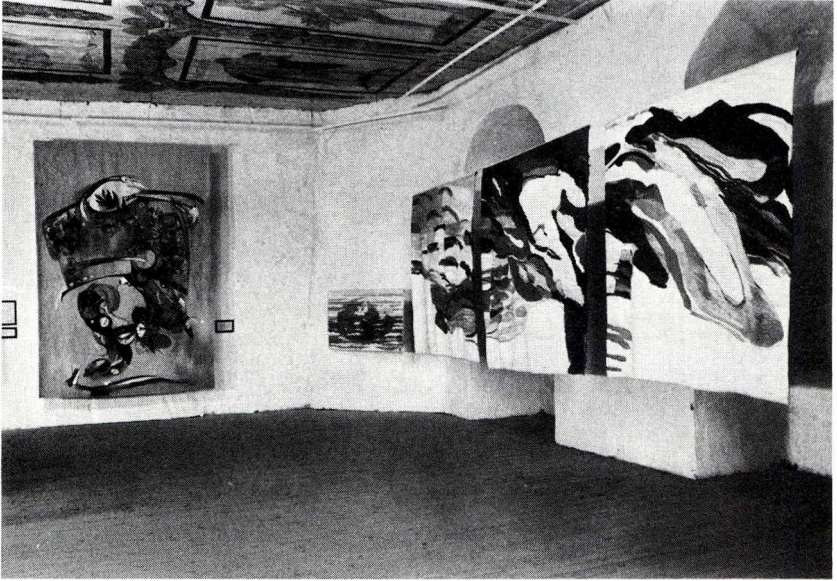
Ovan: Nordiska Museets vandringsutställning "Hembiträdet" visades under våren 1978 på Borås Museum. Foto BM.

Nedan: På Tekomuseum visades under sommaren den i samarbete med ABF sammanställda utställningen "Facket och Fanorna". Foto BM.

Under hösten drev Tekomuseum kampanjen "Rädda Viskaberg" ett försök att med ett konkret exempel initiera en industriminnesvårdsdebatt i Borås. På bilden fr. vänster Ulla Zimmerman, Hans Kruse och Eva Goliger. Foto BM.

Ovan: Under juli månad visades på Torpa stenhus utställningen "Textil på Torpa", en presentation av modern västsvensk textilkonst, vilken hade sammanställts av Borås Museum. Foto BM.

Nedan: Som en avslutning på höstens utställningsprogram 1978 visade Tekomuseum "Polsk folkkonst", ett konsthantverksurval från galleri Ängeln i Lund. Foto BM.

DE SJU HÄRADERNAS KULTURHISTORISKA FÖRENING

ÅRSBERÄTTELSE 1977

STYRELSE

Utsedda t.o.m. årsmötet 1980:

Lektor STEN FURHAMMAR

Skoldirektör REINHOLD IVARSSON

Fru MEJE JOSEFSON

Rektor BIRGER LARSON

Överste ÅKE LUNDBERG

Direktör YNGVE MAGNUSSON

Kommunalrådet AXEL-UNO NYLANDER

Agronom FREDRIK ZETHELIUS

Utsedda t.o.m. årsmötet 1979:

Rektor GUSTAF BOGER

Stadsarkivarie TORGNY BONDESTAM

Bibliotekarie ANNA STINA EDQVIST

Fru BOEL GRILL

Direktör GUNNAR HEDELIN

Bankdirektör PER-OLOF KLEIN

Överläkare C. G. LECZINSKY

Lektor SVEN SANDSTRÖM

Utsedda av Borås Kommun:

Herr BENGT HAGMAN

Herr ALLAN SKÖLDÖ

Teknikerass. RUNE KNIBERG

Fru BRITT-MARIE SUNDBLAD

Arbetsutskott:

Föreningens ordförande AXEL-UNO NYLANDER, v.ordf. BIRGER LARSON, skattmästare PER-OLOF KLEIN, sekreterare HANS KRUSE, samt BENGT HAGMAN och ALLAN SKÖLDÖ. Suppleanter MEJE JOSEFSON, REINHOLD IVARSSON, SVEN SANDSTRÖM, BRITT-MARIE SUNDBLAD och RUNE KNIBERG.

Revisorer:

Aukt. revisorn KARL-ERIK WÄNGNERUD och aukt. revisorn JAN-ERIK LARSSON (suppl), utsedda av Borås Kommun. Kassör ALLAN BAYARD och kamrer BENGT LANNÉR (suppl).

SAMMANTRÄDEN

Föreningens årsmöte avhölls i Teko-Center den 9 maj i närvaro av ett 30-tal medlemmar. Föreningens plakett i silver utdelades till: redaktör Bengt Rune Dungel, Borås, professor Olof Langlet, Ulricehamn, länshemslöjdskonsulent Svea Landén, Borås, rektor Hugo Nordstedt, Borås samt fru Ulla Cyrus-Zetterström, Stockholm.

Efter årsmötesförhandlingarna höll Ulla Cyrus-Zetterström en föreläsning över ämnet "Siden från ett väveri i Lyon".

Höstmötet ägde rum den 17 november i Museet, Kulturhuset då docent Ulf Erik Hagberg vid Skaraborgs länsmuseum talade om "Nytt från Västergötlands forntid". Efteråt följde samkväm i Kulturhusets restaurang "Röda rummet".

Styrelsen har under året sammanträtt två gånger och arbetsutskottet tre gånger.

UTSTÄLLNINGAR OCH ÖVRIG MUSEIVERKSAMHET

Museet visade under året 17 utställningar varav 8 i egen regi, 2 i samarbete med andra museer och 7 vandringsutställningar.

Årets stora utställningshändelse blev rikspremiär för Riksutställningars "Maskinmakt" i museet, Kulturhuset. Utställningen producerades i nära samarbete med Borås Museum och Tekomuseum. Den besöktes av 13 000 personer.

Ohlsonska gården

- 23.1—27.2 Människan. En tvärvetenskaplig belysning av samspelet människa miljö sammanställd av Naturhistoriska Riksmuseet, Stockholm.
- 6.3—11.4 Svenska folkliga broderier. En samproduktion mellan Borås Museum, Röhsska Konstslöjds-museet, Kulturen i Lund och Hälsinglands Museum.
- 17.4— 8.5 Så lekte vi förr. Leksaker från farfars tid ur Borås Museums samlingar.
- 15.5— 5.6 Gustav VI Adolfs gåva. Kinesiska konsthantverksföremål sammanställda av Östasiatiska museet, Stockholm.

- 12.6—14.8 Cilgetus. En utställning från Finlands museiförbund om samekulturens förändring.
- 19.6—12.8 Vävsolan 100 år. Textilinstitutet i samproduktion med Borås Museum.
- 21.8—18.9 Handarbetets Vänner — 100 år. En vandringsutställning från Nordiska Museet, Stockholm.
- 25.9—13.11 Järn-Koppar-Mässing-Tenn. Svenskt metallhantverk ur Borås Museums samlingar.
- 20.11—11.12 Keramik och textil. En presentation av göteborgshantverkarna Gunilla Fridlund, Marianne Gunnemark, Ann-Charlotte Rudman och Susanne Wiel.
- 18.12— 5.2 Kyrklig konst. Äldre kyrklig konst från de sju häraderna ur Borås Museums samlingar.

Tekomuseum:

- 30.12 Metall i medeltid. Medeltida metallteknik sammanställd av Vänersborgs Museum.
- 16.1—20.2 Svenskt folkliv. Teckningar av den svenske folklivsskildraren Nils Månsson Mandelgren (1813—1899). Etnologiska institutionen med Folklivsarkivet vid Lunds Universitet.
- 13.3—24.4 Finsk Textil. En presentation av det finska företaget Helmi Vuorelma Oy.
- 8.5—11.9 Museal modemässa. Dräkter ur Tekomuseums samlingar.
- 18.9—16.10 Bildvävnader. Kompositioner för offentlig miljö av Hildegun Persson, Borrby, Skåne.
- 23.10—20.11 Kjoltygens vävateljé. Hemtextil och bildvävnader av Gun Malm, Birgitta Modig och Eva Tunåker.
- 27.11—15.1 Två fotografer. Sven Ögren och Stig Hjelm med bilder från Abisko och norska ön Runde. Producerad av ÄLMF.

EGNA VANDRINGSUTSTÄLLNINGAR

Den under 1976 producerade utställningen "Från snusdosa till farstukvist" omarbetades under året till vandringsutställning. "Sydsvenskt bonadsmåleri" visades bl. a. i Vänersborgs Museum och i Nossebro och "Svenska folkliga broderier" som sommarutställning i Falbygdens museum i Falköping. Utställningen besöktes där av ca 5 000 personer. "Textil i knallebygd" stod under sommaren på Torpa Stenhus och flyttades i september till Romsdalsmuseet i Molde i Norge, och visades där av intendent Eva Goliger. Kostnaderna bestreds av Föreningen Norden och Borås Kommun.

PROGRAMAKTIVITETER

I samarbete med kulturnämnden svarade musikskolan i Borås för ett program kallat "Musik i museum" 23/1 och 13/2. Lokal: Ramnakyrkan.

I likhet med föregående år ordnades under sportlovsveckan (28/2—4/3) "Sportlovskul" med skilda aktiviteter för barn i Nymanska gården och Tekomuseet (463 besökare).

Den 11 september ordnades "Öppethusdag", spelmansstämma och visning av hantverk i Ramnaparken. 12 hantverkare från Sjuhäradsbygden demonstrerade bl. a. korgmakeri, svarvning, linberedning, krukmakeri. Spelmansstämman med ett 50-tal spelmän leddes av Hasse Williamsson, Borås. Borås Hembygds-gille svarade för folkdansuppvisning. Tipspromenad, försäljning av årsböcker och servering ingick även i denna "öppethusdag", som besöktes av c:a 2 500 personer.

Den 30 oktober anordnade Borås Museum en stadsvandring i vilken bl. a. ingick visning av Flaménska gården, gamla teatern och kv. Munin. Förutom museets tjänstemän deltog i visningen arkitekt Marie Ganslandt, som redogjorde för bevarandeplanerna för kv. Munin. Stadsvandringen rönt stort intresse från allmänhetens sida — c:a 300 deltog.

Med anledning av Riksutställningars stora utställning "Mäskinmakt" i museet, Kulturhuset engagerades Borås Museum

bl.a. i ett rikt programutbud. Som medarrangör stod museet bl.a. för en debattafton i hörsalen i Kulturhuset 31 oktober där företrädare för industrier, fackföreningar, framtidsforskare etc. deltog. Vidare visades äldre filmer från textilindustrier i Sjuhäradsbygden (13/11, 20/11) och 15/11 höll Folke Millqvist ett föredrag med titeln "Sjuhäradsbygdens hemindustriella epok — förläggargårdarna centralpunkter". Tekoträff på Tekomuseet ordnades 27/11.

PEDAGOGISK VERKSAMHET

Arbetsgruppen "Skola-Museum" fortsatte under 1977 sitt arbete. Basutställningar bearbetades och lärarhandledningar framställdes. Vid årets slut kunde ett "lärarpaket" sammanställas och distribueras till samtliga skolenheter i kommunen.

Under året inleddes vidare en försöksverksamhet med klassrumsutställningar: Stenålder, Laggning och svarvning, Borås stads historia.

Museet informerade om sin utställningsverksamhet vid studierektorskonferenser samt utsände informationsmaterial till lärarna rörande museets olika utbud av utställningar.

Museet besöktes under året av 8 900 skolelever (en ökning med 1 500 i förhållande till föregående år). C:a 100 lärare besökte museet vid speciellt anordnade studiedagar.

Arbetsgruppen "Skola-Museum" tog vid årsslutet upp diskussion rörande inrättande av en speciell museilärartjänst vid Borås Museum.

BESÖKSSTATISTIK

Den under flera år konstaterade uppåtgående trenden vad gäller antalet museibesökare fortsatte även under 1977. Det totala antalet besökare under året uppgick således till 71 365 — en ökning i förhållande till 1976 med 7 952. Den största ökningen svarar museets vandringsutställningar för (+ 4522) men även Tekomuseets besökssiffror fortsatte att stiga.

	1977	1976
Borås Museum	45.979	43.636
Tekomuseum	6.322	5.935
Vandringstställningar	18.414	13.892
Klassrumspaket	700	—
Stadspromenad	300	—
	71.715	63.463

TEKOMUSEUM

Under 1977 inriktades arbetet på Tekomuseum i stor utsträckning på att avsluta den under föregående år påbörjade inredningen av det nya textilmagasinet. Således anskaffades ett större antal förvaringshyllor och ställningar för textilier och en större fläkt för luftkonditionering installerades.

Utrymmet för tillfälliga utställningar i andra våningsplanet utökades och ett nytt flexibelt belysningsystem inköptes, liksom en större glasad väggmonter och några moderna bordsmontrar. En möbelgrupp anskaffades till en läshörna för besökare. En ny affisch producerades, som distribuerades till landets museer.

Arbetet med iordningställandet av museets maskinpark har fortsatt men på grund av lokalbrist nödgas museet numera i många fall avstå från nyförvärv av utrymmeskrävande maskiner. Lokalproblemen har accentuerats genom att museets transporthiss utdömts vilket menligt inverkat på verksamheten i den nuvarande byggnaden. I Föreningens arbetsutskott diskuteras under året behovet av nya lokaler — den nuvarande lokalytan om ca 1000 m² skulle således behöva utökas till det dubbla för att verksamheten skall kunna fortsätta i nuvarande utvecklingstakt.

Verksamheten med tillfälliga utställningar har intensifierats vilket tydligt återspeglas i besöksstatistiken.

FÖREMÅLSVÅRD, FASTIGHETSUNDERHÅLL M.M.

Ohlsonska gården:

Ommålning av gårdens exteriör påbörjades under året. Museets larmsystem kompletterades. Tvättmaskin inköpt för museets textilvård.

Den arkeologiska avdelningen togs ned för att flyttas till Nymanska gården. Ett textilt studierum iordningställdes och försågs med en större väggmonter i glas samt draglådor för textilier utvisande skilda textila tekniker typiska för Sjuhäradsbygden.

Museets silversamling omfotograferades och kontrollerades med avseende på registrering. Nya förvaringsboxar anskaffades.

Nymanska gården:

Den elektriska installationen moderniserades. Magasinet i källarvåningen delvis utrymd och större föremål flyttade till Teko-centermagasinet. Takreparation utförd efter upptäckt läckage.

En ny basutställning belysande Borås stads historia öppnades. Förberedelser vidtagna för inredande av en arkeologisk avdelning i övervåningen. På samma våningsplan iordningställdes en bleckslageriverkstad med material från Anders Johanssons verkstad i Blidsberg (inköpt föregående år).

DOKUMENTATION, ACCESSION

Antalet registrerade föremål uppgick vid årsskiftet till 60.926. 8.278 negativ har registrerats huvudsakligen ur fotograf Gustaf Nilssons glasplåtsamling. Biblioteket omfattade vid årsskiftet 13.758 nummer varav 671 tillkommit under 1977. Bland årets gåvor bör nämnas en en-skyttlig vävstol "Northrop Automat" som skänktes till Tekomuseum av Rydboholmsbolaget, Viskafors. Från AB Eiser, Borås, erhöles en spolmaskin från sekelskiftet och från Ohlsons Mössfabrik, Borås, 3 st symaskiner.

Från AB Fodervävnader, Alingsås, mottogs en komplett automatisk varpknytmaskin och från Fox Fabriker AB, Borås, bl.a. en större kollektion bandprover från 1920-70-tal, en spolmaskin samt från Björklunds Mek. Verkstad, Borås, en snörflättningsmaskin.

Från Axel-Uno Nylander, Borås, har museet mottagit en äldre fotoutrustning, från Olof Langlet, Ulricehamn, en drällduk "Vandringsmannen" och från Anna Fredberg, Björketorp, två silverskedar samt från Elsa Kindlund, Borås, en byrå (test. gåva).

Bland viktigare egna förvärv kan nämnas en samling orientalska broderier inköpt av fru Tove Alm. På utställningar har förvärv gjorts bl.a. av Kaisa Melanton, broderi "Intagningsnormer", av Karin Gunsarfs-Johansson, bildvävnad, "Hässja", av Anette Ohlsson, vävnad, "Röd lava", av Ingalill Johansson, vepa, "Lussebrud", av Hildegun Persson, bildvävnad, "Form som öppnar sig", av Susanne Wiel, filmtryck "Solgavel"

Inventeringen av textilindustrimiljöer bedrevs under sommaren i Ulricehamns kommun under ledning av amanuens Göran Pettersson.

I samarbete med Hemslöjdsförbundet och läns-hemslöjds-konsulenten Svea Landén deltog Eva Goliger under hösten i en inventering av hemslöjd i Kind. I detta arbete deltog även museets fotograf Torleif Steinsson.

ÖVRIGA UPPDRAG

Kontakterna med hembygdsföreningarna var under året livliga och kulminerade i november då kommunens 13 hembygdsföreningar samlades i kulturhuset i Borås för överläggningar om ett kommande intensifierat samarbete.

Museet har liksom föregående år avgivit rapporter till länsantikvarien om rivnings- och fornminnesärenden inom Sjuhäradsbygden.

I september togs en diskussion upp med turistbyrån i Borås

och Borås museum betr. förbättrad information för turister rörande kulturaktiviteter i kommunen.

Museets tjänstemän har flitigt deltagit i konferenser och seminarier. Så deltog amanuens Göran Pettersson vid ett av Riksantikvarieämbetet anordnat seminarium rörande industriminnesinventeringar (11 maj), och vid ett informationsmöte vid Riksmuseet i Stockholm (7 sept.) om naturhistoriska museer som bakgrund till kulturhistoria. Vidare deltog amanuens Pettersson den 9 september vid en konferens vid Arkitekturmuseum i Stockholm med rubriken: "Den nya hembygden, för stor för museer".

Intendent Eva Goliger deltog under året i förberedelserna för Riksutställningars utställning "Maskinmakt" i Stockholm. Hon deltog vidare i Hemslöjdsförbundets årsmöte i Lödöse (9 maj) och i en nordisk arbetsgrupp för dräkt- och textilforskare i Helsingfors och Åbo (4-6 juni). Eva Goliger fortsatte under året kursen i textil konsthistoria för elever vid Textilinstitutet (35 timmar).

Amanuens Anders Larson och museichef Hans Kruse deltog 24-25 okt. i den s.k. SAMDOK-konferensen (De kulturhistoriska museernas samtidsdokumentation) vid Nordiska museet i Stockholm varvid Anders Larson invaldes i den arbetsgrupp som har att dokumentera arbetsmiljöer.

Under året har museichefen deltagit i en arbetsgrupp som tillsatts av landstinget för att förbereda frågan om bildandet av en länsmuseumstiftelse. Som Svenska museiföreningens representant invaldes museichefen i den s.k. "Larmgruppen" under LUP-nämnden (Lokal- och utrustningsnämnden för Universitet och Högskolor) som har till uppgift att avlämna rekommendationer för förbättrad säkerhet mot stölder i museer. I samband med Larmgruppens arbete företog museichefen med gruppens ledamöter en studieresa till Holland i oktober varvid de holländska museernas säkerhetsutrustning studerades.

Den 18-28 maj deltog museichefen i ICOM:s (International Council of Museums) elfte generalkonferens i Leningrad och

Moskva, för vilken särskild reserapport avgivits till Föreningens styrelse. Museichefen invaldes i den internationella kommittén ICMS (International Committee of Museum Security).

Museichefen har vidare deltagit i flera konferenser: kulturnämndskonferensen i Jönköping i april (kulturnämndernas ansvar för miljöfrågor), "Kulturvetenskaplig utbildning och forskning i Västsverige" arrangerad av Göteborgs Universitet, Vänersborgs museum.

Museichefen har under året varit Svenska museiföreningens vice ordf. ledamot i samrådsgruppen för Nationalmuseum och de regionala museerna, ledamot av styrelsen för Militärmuseet, I 15, suppleant i styrelsen för Västergötlands Fornminnesförening, ledamot av styrelsen för Gäsene Tingshus.

Museichefen har varit föredragande inför kulturnämnden i frågor rörande anslagstilldelning för hemslöjdsföreningar inom kommunen samt i byggnadsvårdsfrågor och planärenden.

Personalen vid Borås Museum och museet Kulturhuset företog 13 juni en studieresa till Torpa och Ulricehamn.

PERSONAL

Vaktmästare Anders Zetterman vid Borås Museum avgick med pension den 1 maj och efterträddes 12 april av Rune Johansson. Sixten Andersson (AMS-anställd) avgick med pension 30 november liksom Ingrid Andersson och Thorsten Andersson vid Borås Museum den 30.12.

Övrig personal har utgjorts av: museichef Hans Kruse, intendent Eva Goliger, amanuens Anders Larson, amanuens Göran Pettersson (deltid), Karin Munktell (deltid), Kirsti Mustajärvi, Gottfrid Månsson, Oscar Åring (deltid). Margareta Persson har tillfälligt varit anställd för genomgång av material från tidigare textilindustriinventeringar.

Följande personer har varit avlönade genom Arbetsmarknadsstyrelsen: Ingrid Andersson, Sixten Andersson, Stig Klamvik, Henrik Kotsalainen, Linda Köster (deltid), Alva

Lindgren, Margareta Persson, Torleif Steinsson, Bertil Söderberg, Gösta Thulin och Barbro Törnell.

EKONOMI

Beträffande Föreningens ekonomi hänvisas till följande vinst- och förlust- samt balansräkningar.

RESULTATRÄKNING 1977

Intäkter

Anslag från Älvsborgs läns landsting		
till föreningens verksamhet	59.000:—	
till löner	210.600:—	
till tekomuseum	28.400:—	
till inventering av textilindustri- byggnader och textilkonservering	29.000:—	327.000:—
Anslag från Borås kommun		
till föreningens verksamhet och löner	308.800:—	
till hyra av Ohlsonska gården	60.000:—	
till tekomuseum	35.000:—	
till hyra av lokaler	50.000:—	
till chefslön	61.200:—	515.000:—
Hyor		9.050:—
Medlemsavgifter		16.530:—
Årsbok		2.948:75
Kataloger och kort		4.991:43
Gåvor och diverse inkomster		894:15
Räntor		27.503:75
Fondavkastning överförd till resp. fonder		31.390:05
Ianspråktaget av Margit Hörstadius fond		36.422:60
Disponerad fondavkastning		19.960:42
Reserverad fondavkastning		24.494:70
Ianspråktaget av reserverade medel		.
för hyror		1.332:—
Årets underskott		<u>18.922:97</u>
		<u>1.036.440:82</u>

Kostnader

Chefslön	61.200:—
Avlöningar	329.924:06
ATP- och SPP-avgifter	117.360:70
Bränsle, lyse och renhållning	30.783:72
Försäkringar	21.203:14
Underhåll av byggnader	18.463:36
Underhåll av samlingar	8.335:18
Inköp av museiföremål	39.107:19
Inventarier och facklittertur	16.975:09

Expeditionskostnader och trycksaker		20.481:85
Resekostnader		12.268:93
Annonser och reklam		23.076:40
Årsmöte och sammanträden		3.590:31
Årsboken		30.699:—
Kostnader för utställningar		29.383:57
Tekomuseum		41.752:29
Hyra av lokaler för tekomuseum		53.232:—
Inventering av textilindustribyggnader		24.974:69
Hyra för Ohlsonska gården		60.000:—
Övriga hyror		2.541:65
Kataloger, kort m.m.		10.436:64
Fotokostnader		3.947:93
Modernisering av lokaler		14.150:45
Revision		3.000:—
Utgiftsräntor		768:—
Diverse kostnader		2.671:92
Fondavkastning överfört till		
Thor o Leonore Odencrants fond	687:60	
Fritz Brusevitz fond	208:39	
Jubileumsfonden	287:70	
Ständiga ledamöters fond	26:19	
Axel Henrikssons fond	19:90	
Magda och Axel Plancks fond	849:42	
Margit Hörstadius fond	28.358:30	
Helena Franckes fond	418:75	
Ramnakyrkans Syförenings fond	<u>533:80</u>	31.390:05
Reserverad fondavkastning		24.494:70
Skatter		<u>228:—</u>
		<u>1.036.440:82</u>

BALANSRÄKNINGAR	31/12 1976	31/12 1977
TILLGÅNGAR		
Avkastande fonders tillgångar		
Ramslätt, upprustning	10.000:—	10.000:—
Reverser	200.000:—	200.000:—
Aktier	22.340:75	22.340:75
Obligationer och förlagsbevis	45.000:—	45.000:—
Bankmedel	<u>333.493:66</u>	<u>328.481:11</u>
	<u>610.834:41</u>	<u>605.821:86</u>
Övriga tillgångar		
Byggnader	1:—	1:—
Fastigheten, Hökerum 1:33	1:—	1:—
Museiföremål	1:—	1:—
Reserverad fondavkastning	19.960:42	24.494:70
Fordran p.g.a. avgifter till Riksförsäkringsverket	70.075:—	—
Diverse fordringar	20.777:41	4.351:35
Disponibla medel (kassa, bank och postgiro)	<u>103.665:58</u>	<u>199.932:30</u>
	<u>825.315:82</u>	<u>834.603:21</u>

FONDER, SKULDER OCH EGET KAPITAL

Avkastande fonder

Thor och Leonore Odencrants fond	75.298:77	75.986:37
Fritz Brusewitz fond	28.871:20	29.079:59
Jubileumsfonden	36.686:39	36.944:09
Magda och Axel Plancks fond	93.389:08	94.238:50
Axel Henrikssons fond	2.625:65	2.645:55
Ständiga ledamöters fond	4.162:08	4.188:27
Margit Hörstadius fond	315.010:25	306.995:95
Helena Franckes fond	47.902:04	48.320:79
Ramnakyrkans Syförenings fond	<u>6.888:95</u>	<u>7.422:75</u>
	610.834:41	605.821:86

Fonder, disponerade i byggnader och museiföremål

Stiftande ledamöters fond		
Johannes Erikssons fond		
Gunnar Skoglunds fond		
Familjen Bergengrens fond		
Borås Wäfveri AB:s fond		
Transport	<u>610.834:41</u>	<u>605.821:86</u>

	31/12 1976	31/12 1977
Transport	610.834:41	605.821:86
SKULDER		
Personalens källskatt	16.614:—	19.682:—
Diverse skulder	74.779:24	61.731:87
Reserverad fondavkastning	19.960:42	24.494:70
Reserverade anslag		
för biblioteket	5.493:91	5.493:91
för Tekomuseum	70.000:—	70.000:—
för årsboken	—	30.000:—
för hyra av lokaler	1.332:—	—
för underhåll av byggnader	—	10.000:—
för underhåll av textilsamlingarna	3.000:—	3.000:—
	<u>79.825:91</u>	<u>118.493:91</u>
Kapitalbehållning inkl. årets resultat	<u>23.301:84</u>	<u>4.378:87</u>
	<u>825.315:82</u>	<u>834.603:21</u>

DE SJU HÄRADERNAS KULTURHISTORISKA FÖRENING

ÅRSBERÄTTELSE 1978

STYRELSE

Utsedda t.o.m. årsmötet 1980:

Lektor STEN FURHAMMAR

Skoldirektör REINHOLD IVARSSON

Fru MEJE JOSEFSON

Rektor BIRGER LARSON

Överste ÅKE LUNDBERG

Direktör YNGVE MAGNUSSON

Kommunalrådet AXEL-UNO NYLANDER

Agronom FREDRIK ZETHELIUS

Utsedda t.o.m. årsmötet 1979

Rektor GUSTAF BOGER

Stadsarkivarie TORGNY BONDESTAM

Bibliotekarie ANNA-STINA EDQVIST

Fru BOEL GRILL

Direktör GUNNAR HEDELIN

Bankdirektör PER-OLOF KLEIN

Överläkare GUNNAR BJÖRKMAN

Lektor SVEN SANDSTRÖM

Utsedda av Borås Kommun:

Herr BENGT HAGMAN

Herr ALLAN SKÖLDÖ

Tekniker RUNE KNIBERG

Fru BRITT-MARIE SUNDBLAD

Arbetsutskott

Föreningens ordförande AXEL-UNO NYLANDER, v.ordf. BIRGER LARSON, skattmästare PER-OLOF KLEIN, sekreterare HANS KRUSE, samt BENGT HAGMAN och ALLAN SKÖLDÖ. Suppleanter MEJE JOSEFSON, REINHOLD IVARSSON, SVEN SANDSTRÖM, BRITT-MARIE SUNDBLAD och RUNE KNIBERG.

Revisorer:

Aukt. revisorn KARL-ERIK WÄNGNERUD, och aukt. revisorn JAN-ERIK LARSSON (suppl.), utsedda av Borås Kommun, kassör ALLAN BAYARD och kamrer BENGT LANNÉR (suppl.).

SAMMANTRÄDEN

Föreningens årsmöte avhölls i Museet Kulturhuset den 1 juni i närvaro av ett 20-tal medlemmar. Efter det ordf. kommunalrådet A-U. Nylander hållit en kort parentation över Föreningens hedersledamot Ella Bergengren och kamrer Gottfrid Måns Månsson, vilka avlidit under 1978, vidtog stadgeenliga mötesförhandlingar. Föreningens förtjänstplakett i silver överlämnades till överläkare C G Leczinsky, Sigtuna och i brons till herr Arthur Friberg, Borås. Mötet avslutades med ett föredrag av museichef Åke Åberg, Göteborg, som talade om "Industriminnen i Göteborg".

Föreningens höstmöte ägde rum i Ramnakyrkan med anledning av Föreningens 75-åriga tillvaro. F.d. landsantikvariern och museichefen vid Borås Museum, Ingegerd Vallin berättade minnen från Föreningens tidigare verksamhetsår inför ett 50-tal medlemmar. Museichef Hans Kruse visade bilder med anknytning till den minnesskrift "De tio första åren" som utgivits i samband med 75-årsjubileet. Föreningens tidigare historia belystes även i en skärmställning som tillfälligt placerats i Ramnakyrkan.

Efter föredraget samlades medlemmarna till en kort minnesstund vid Gunnar Blomgrens minnestavla vid Gästgivaregården varefter en supé intogs i Fällhultsgården.

Styrelsen har under året sammanträtt en gång och arbetsutskottet tre gånger.

UTSTÄLLNINGAR OCH ÖVRIG MUSEIVERKSAMHET

Museet visade under året 17 utställningar varav 8 i egen regi och 9 vandringsutställningar.

I samproduktion med Västergötlands turisttrafikförening och Borås, Ulricehamns och Tranemos kommuner arrangerades en utställning på Torpa slott kallad "Textil på Torpa". Utställningen som pågick under tiden 29 juni till 27 augusti besöktes av 8.850 personer. Kring denna exposé över västsvenska

bildvävnader anordnades en rad kringarrangemang bl.a. Hemslöjdens dag (13 aug) av Älvsborgs läns hemslöjdsförbund. Barockmusik (20 aug) av Capella Instrumentalis samt 27 aug "Västgötadag" av Västergötlands hembygdsförbund, Borås kammarkör, Borås hembygdsförening m.fl.

Ohlsonska gården:

- 5.2 Kyrklig Konst. Äldre kyrklig konst från de sju häraderna. Ur Borås Museums samlingar.
- 12.2—12.3 Hembiträdet. En utställning om liv och arbete i borgerliga familjer i början av 1900-talet. Vandringsutställning från Nordiska Museet.
- 19.3—23.4 Namibia-land i blickpunkten. Namibias stamkulturer och deras historia med utgångspunkt från de etnografiska samlingarna på Vänersborgs Museum och Etnografiska Museet i Göteborg. Älvsborgs Läns Museiförening.
- 30.4—28.5 Nytt land ur havet. Vandringsutställning från Naturhistoriska Riksmuseet i Stockholm belysande den vulkaniska verksamheten på Island.
- 4.6— 8.10 Målat och karvat. Allmogekonst ur Borås Museums samlingar
- 15.10—12.11 Birgit von Platen. Textila bilder.
- 19.11—10.12 Halle- och Hunneberg. Natur- och kulturhistoriskt område av riksintresse. Älvsborgs Läns Museiförening.
- 17.12— Produktionen i bild-Sjuhäradsindustri 1978. En fotosalong med anledning av Industriminnesvårdsåret.

Tekomuseum:

- 2.1—15.1 Två fotografer. Sven Ögren och Stig Hjelm med bilder från Abisko och norska ön Runde. Vandringsutställning från Älvsborgs Läns Museiförening.

- 29.1— 5.3 Till huvudets prydnad. Klutar och hattar ur museets samlingar.
- 12.3—27.3 Sagan om ringen — näverreliefer av Einar Hag-nestad. Vandringsutställning från Jämtlands läns museum.
- 2.4—30.4 Om den offentliga vården. Bilder ur den offentliga vårdens historia. Vandringsutställning från Arkitekturmuseum, Stockholm.
- 7.5— 4.6 Sticka mönster. Stickningen sedd i det histori-ska perspektivet. Vandringsutställning från Nordiska Museet.
- 11.6—24.9 Facket och fanorna. Ur fackföreningsrörelsens historia i Borås och Sjuhäradsbygden. Teko-museum i samarbete med ABF.
- 1.10— 5.11 Yttre och inre landskap. Textila bilder av Eva Björkström, Maj-Britt Engström, Britta Erixon, Lillevi Hultman, Ulla Magnusson och Gunilla Petersson.
- 19.11—10.12 Industriminnen. Svensk industriminnesvård och — debatt av idag. Vandringsutställning från Riksutställningar.
- 17.12—31.12 Polsk folkkonst. Dubbelvävnader, glasmålning-ar, pappersklipp och träskulpturer. En utställning från Galleri Ängel, Lund.

EGNA VANDRINGSUTSTÄLLNINGAR

Under 1978 producerades i samarbete med ABF utställning-en "Facket och fanorna" vilken premiärvisades på Tekomu-seum. Museets övriga vandringsutställningar (Hantverk i Sju-häradsbygden, Folktro och folklig läkekonst, Textil i knalle-bygd och Från Snusdosa till farstukvist) visades under året på 18 platser och besöktes sammanlagt av 13.090 personer.

Den egenproducerade utställningen "Kyrklig konst" visa-des i omarbetat skick på museerna i Vänersborg, Trollhättan och Lödöse.

PROGRAMAKTIVITETER

I samarbete med kulturnämnden svarade Musikskolan i Borås för "Musik i museum". Konserterna ägde rum i Ramnakyrkan den 1.4, 13.6, och 2.12.

Det traditionella arrangemanget "Sportlovskul" (27.2-3.3) med aktiviteter för barn i Nymanska gården och på Tekomuseum besöktes av 475 personer.

I samarbete med stadens övriga museer (Konstmuseet, Ålgården, Brandkårmuseet, Biologiska museet, Flaménska gården och I 15:s museum) anordnades den 12.3 "Museernas dag". Speciella program och affischer hade framtagits för detta tillfälle, då publiken med hjälp av förhyrda bussar kunde alternera mellan aktiviteter av så skilda slag som brandövning, hantverksfilmer och biologisk tipspromenad. Denna dag besöktes museerna i Borås av drygt 6.000 personer.

En "öppethusdag" i Ramnaparken arrangerades i samband med "Festival för blåsare". Trots den tragiska Stadshotellbranden kom ett par hundra personer till museet denna dag.

Årets "Spelmanstämman-Hantverksdag" (3 sept.) med folkdansuppvisning av Borås Hembygds-gille, ett 50-tal spelmän och 15 olika hantverkare blev årets mest publikdragande aktivitet med ca 3.000 besökare. Fårklippning, näverslöjd och växtfärgning var för året nya inslag i programmet.

Vid en stadspromenad den 15.10 presenterades stadsdelen Lugnet, vilken under året hade aktualiserats med anledning av en ny stadsdelsplan. Drygt 300 intresserade medföljde vid denna promenad då bl.a. stadsdelens unika trähusbebyggelse studerades.

Vid årets antikmässa på Tekocenter (9-12.11) deltog museet med en större monter med allmogeföremål.

Museet bidrog även till årets bilmässa i Göteborg genom utlån av den museet tillhöriga Oldsmobilen.

I samarbete med Kulturnämnden, Vuxenskolan och Konstmuseet arrangerades en fototävling med temat "Fotosalong-

Sjuhäradsindustri -78". Tävlingsresultatet sammanställdes under hösten till en utställning på Borås Museum.

Som en ny basutställning i Nymanska gården uppsattes under sommaren delar av museets tennsamling.

PEDAGOGISK VERKSAMHET

Kontaktgruppen Skola-Museum fortsatte under året sitt arbete. Under vår- och höstterminen schemalades ett flertal utställningar vilket har underlättat skolbesöken på de tillfälliga utställningarna. Lärare från lågstadiet har i samarbete med museipersonal utarbetat pedagogiskt material till den kommande arkeologiska basutställningen.

Under höstterminen omplacerades en lärare till Borås Museum genom skolkontorets försorg.

De under 1977 utarbetade lärarhandledningarna har under verksamhetsåret givit resultat i form av ökade skolbesök på museets basutställningar. Skolbesöken försvåras dock fortfarande av de dyrbara resorna, varför arbetsgruppen Skola-Museum under året gjort framställningar till kommunstyrelsen om fria studieresor inom Borås kommun.

BESÖKSSTATISTIK

Även under verksamhetsåret 1978 har besökarantalet varit stigande med en ökning mot föregående år med 4.531 personer. Med utställningen "Textil på Torpa" utgjorde den totala besökssiffran 75.996 st. Tekomuseums besöksantal ökade även i år.

	1978	1977
Borås Museum	46.522	45.979
Tekomuseum	6.839	6.072
Vandringsutställningar	13.090	18.414
"Textil på torpa"	8.850	
Klassrumspaket	300	700
Stadpromenad	320	300
Föreningens jubileum	75	
	75.996	71.465

TEKOMUSEUM

Textil- och dräktarkivet har flyttats in i det på tredje våningen iordningställda magasinrummet. Arbetet har pågått under större delen av året men försvårats p.g.a. avsaknaden av transporthiss (avstängd dec 1977).

I det nya textilarkivet har samtliga större textilprover inventerats, försetts med dammskydd av syrafri plast samt försetts med nya etiketter.

Små grupper om 5-6 personer kan nu erbjudas möjlighet till studier av textilprover efter föransökan. Större grupper hänvisas till andra våningen.

På andra våningen har utrymme frigjorts genom flyttning av textil- och dräktsamlingarna. En läshörna har kunnat inredas i anslutning till avdelningen för tillfälliga utställningar, där aktuella pressklipp om tekoindustrin m.m. finns tillgängliga för besökarna. I läshörnan har även, den under året inköpta, videobandspelaren placerats.

För att tillgodose behovet av större magasinutrymme för maskiner med tillbehör, hyr museet sedan dec. 1978 ytterligare ett magasinutrymme om 85 m² av AB Svenskt Konstsilke.

I samband med utställningen "Industriminnet" som redogjorde för svensk industriminnesvård och -debatt startade Tekomuseum den 19.11 kampanjen "Rädda Wiskaberg". Väggtidning och affisch utformades av konstnärinnan Ulla Zimmerman, Ljung. Listor för namninsamling "Rädda Wiskaberg" spreds till institutioner och textilindustrier. Museets kampanj igångsattes för att skapa opinion kring ett centralt industriminnesobjekt i Borås och dess ev. framtida funktion ex. som nytt Tekomuseum.

FÖREMÅLSVÅRD, FASTIGHETSUNDERHÅLL M.M.

Under året slutfördes på bekostnad av Borås kommun den utvändiga ommålningen av Ohlsonska gården. Kommunen har även påbörjat isolering av Ohlsonska gårdens vindsvåning samt iordningställandet av en verkstad i en av gårdsflyglarna.

I samband med den nya tennutställningen i Nymanska gården har de två trapphusen ommålats och renoverats.

Samtliga småhus i friluftsmuseet har under året cuprinolbehandlats.

I parken har Kommunen ersatt en äldre flaggstång med ny.

Under februari flyttades museets möbel- och vagnmagasin från lokaler vid Tekocenter till ett varmmagasin beläget i firma Liljeros källare. Magasinsflyttningen har möjliggjort en förbättrad föremålsvård, bl.a. har ett flertal av museets vagnar åtgärdats.

Av säkerhetsskäl har larmet i Ohlsonska gården utbytt och utökats.

Museets telefonväxel har utökats samt två nya direktlinjer dragits in.

Museets arkiv har inventerats och utrymme iordningsställt för de alltmer växande industriarkiven.

Drygt 6.000 negativ har placerats i nya arkivpåsar då de tidigare förvarades i mindre lämpliga material.

DOKUMENTATION, ACCESION:

Antalet registrerade föremål uppgick vid årsskiftet till 61.633 varav 707 tillkommit under året. Sammanlagt 11.807 negativ har inregistrerats, varav 9.381 ur fotograf Gustaf Nilssons porträttsamling. Biblioteket omfattade vid årsskiftet 14.461 nr varav 702 tillkommit under året.

Museets arkiv har tillförts två värdefulla gåvor dels ett karto-tek över medlemmarna i föreningen Boråspojkar åren 1890-1920 (bibliografiska notiser) som skänktes av fru Margaretha Uhnell, Täby, dels boråsfotografen Jacob Sörners kompletta negativsamling omfattande drygt 60.000 nr som skänktes av fru Alma Sörner.

Föremålssamlingen har genom köp utökats med en tvättmaskin och en centrifug av koppar. En äldre filmprojektor har skänkts av Kerstin Nylander, Borås samt föremål från driftsvärnet från AB Merkur, Borås. Från herr Gösta Alvedal, Borås har

två modeller av äldre byggnader från stadsdelen Norrby inköpts.

För medel ur Hörstadiusfonden har Borås Museums samling av textil konst utökats med "Stormigt hav" bildvävnad av Eva Björkström, "Sädesfält" bildvävnad av Britta Erixon, "Mångata" bildvävnad av Ulla Magnusson, "Grekisk gata" bildvävnad av Birgit von Platen och "Fönstret" vävnad i munkebälte av Kerstin Åsling-Sundberg.

Tekomuseets maskinpark har utökats genom gåvor av ett äldre skärbord från Algot Johansson AB, en mattvävstol från Tabergs yllefabrik, solvställ och tygtrycksutensilier från Rydboholms AB samt symaskiner och provutrustning från AB Merkur.

I samband med utställningen "Facket och fanorna" överlämnades 15 st. fackföreningsfanor som deposition till museet.

Den 1971 påbörjade inventeringen av äldre textilindustriarläggningar inom Sjuhäradsbygden fortsatte under 1978 i Borås stad. Dokumentationen som huvudsakligen har skett genom fotografering, uppmätning, insamling av arkivalier och intervjuer har omfattat följande boråsföretag: Wiskabergs fabrikers aktiebolag-senare Eiser, Algot Johansson AB, AB Erikson & Larson och AB Kamgarn. Arbetet utfördes under sommaren av två tillfälligt anställda etnologer. Fotodokumentationen omfattade ca 1.500 negativ med tyngdpunkt på produktion och byggnadsdokumentation.

I samband med inventeringen erhöll Borås Museum två intressanta företagsarkiv, ett från AB Kamgarn omfattande perioden 1889-1967 och ett från Algot Johansson AB omfattande perioden 1910-tal-1967.

Som speciella projekt dokumenterades under året Hedängens Ullspinneri i Bollebygd och AB Norra Kinds hemindustri i Gällstad samt gjordes en TV-inspelning av verksamheten vid Bröderna Sandbergs syverkstad i Hillared.

ÖVRIGA UPPDRAG

Museipersonalen har under året varit i kontakt med ett tiotal hembygdsföreningar i rådgivningsfrågor.

Rapporter till länsantikvarien om byggnads- och fornminnesärenden inom Sjuhäradsbygden har avgivits liksom föregående år. Av speciellt intresse var den labyrintanläggning som under året dokumenterades i Hedared.

Museets tjänstemän har deltagit i ett flertal konferenser och seminarier.

Intendent Eva Goliger deltog i det tredje symposiet för "Nordiska dräkt- och textiltforskare" i Aarhus 28.8—1.9 varvid hon invaldes som en av de tre svenska ledamöterna i den tillsatta nordiska projektgruppen "Inventering av tygprovssamlingar" vars målsättning är att upprätta ett register över tygprovssamlingar i Norden.

Amanuens Anders Larson har deltagit i arbetsgruppen för industrimiljö inom SAMDOK (De kulturhistoriska museernas samtidsdokumentation). Amanuens Larson har även planlagt och varit handledare vid "Projekt Viared" — en etnologisk totaldokumentation av jordbruksbyn Viareds förvandlande till industriområde.

Museichefen har under året bl.a. deltagit i den s.k. Larmgruppens arbete (säkerhetsfrågor i museer) och deltog under hösten 1978 i ICMS's (International committee of Museum security) säkerhetskonferens i Milano.

Museichefen har varit ordf. i Svenska museiföreningens museimannasektion samt ledamot av styrelserna för Gäsene Tingshus, regementsmuseet I 15 i Borås. Museichefen har även deltagit i de av Älvsborgs läns landstings och Borås Kommun förda förhandlingarna om bildandet av en länsmuseumstiftelse.

Personalen vid Borås Museum och Museet Kulturhuset företog under våren en studieresa till Varbergs museum.

Tekomuseets personal besökte under hösten Rydboholm AB i Viskafors och Rydboholm varvid värdefulla kontakter togs.

PERSONAL

Kamrer Gottfrid Månsson avled i april månad varefter Torsten Andersson upprätthöll kamrerstjänsten till midsommar, därefter vikarierade Mauri Kivinen till den 11.9 då Marianne Josefson tillträdde som ordinarie.

Övrig personal: Museichef Hans Kruse, intendent Eva Goli ger, amanuens Anders Larson, amanuens Margaretha Persson (deltid), vaktmästare Rune Johansson, receptionist Kirsti Mustajärvi, Karin Munktell (deltid), Oscar Åring (deltid) och Ann Follin (timanställd). Under sommaren tjänstgjorde Ulla Sköld och Kristina Bredberg vid Tekomuseum och Anders Gottberg deltog i textilinventeringen.

Följande personer har varit avlönade genom Arbetsmarknadsstyrelsen: Ingrid Andersson, Stig Klamvik, Henrik Kotsalainen, Linda Köster (deltid), Alva Lindgren, Anna-Lisa Persson (deltid), Margaretha Persson, Sture Svensson, Thorleif Steinsson, Bertil Söderberg, Gösta Thulin och Barbro Törnell (deltid). Karl-Olof Axelsson avlönad genom skolkontoret.

EKONOMI

Beträffande Föreningens ekonomi hänvisas till följande vinst- och förlust- samt balansräkning.

Angående de reservationer som gjorts i bokslutet kan följande förtydligande göras.

Reserverade medel för Tekomuseum: I avvaktan på beslut angående Tekomuseums läge och framtida inriktning har större fasta investeringar i möjligaste mån undvikits.

Reserverade medel för årsbok: 1978 års årsbok har ännu inte utkommit.

Reserverade medel för underhåll av byggnader: Utvärdig målning av Nymanska gården.

Reserverade medel för larm: Nytt och utökat larm på byggnaderna är nödvändigt ur säkerhetssynpunkt.

RESULTATRÄKNING 1978

Intäkter

Anslag från Älvsborgs läns landsting		
till föreningens verksamhet	65.000:—	
till löner	232.000:—	
till tekomuseum	32.500	
till inventering av textilindustri- byggnader och textilkonservering	33.500:—	363.000:—

Anslag från Borås Kommun		
till föreningens verksamhet och löner	352.200:—	
till hyra Ohlsonska gården	60.000:—	
till tekomuseum	35.000:—	
till hyra tekomuseum	48.000:—	
till chefslön	70.800:—	
till hyror	5.080:—	571.080:—

Diverse anslag		450:—
Hyror		8.870:—
Medlemsavgifter		15.014:—
Årsboken		1.605:06
Kataloger och kort		5.316:65
Gåvor och diverse inkomster		593:20
Räntor		15.601:15
Fondavkastning överförd till resp. fond		29.398:40
Ianspråktaget av Margit Hörstadius fond		20.655:15
Disponerad fondavkastning		48.526:50
Ianspråktaget av reserverade medel		8.493:91
Textilkonservering		1.700:—
		1.090.304:02

Kostnader

Chefslön	70.800:—
Avlöningar	366.632:40
ATP- och SPP-avgifter	134.032:70
Bränsle, lyse, renhållning	29.417:04
Försäkringar	18.660:—
Underhåll av byggnader	20.010:70
Underhåll av samlingar	8.774:67
Inköp av museiföremål	29.620:09
Inventarier och facklitteratur	9.702:35

Expeditionskostnader och trycksaker		26.047:97
Resekostnader		10.044:53
Annonser och reklam		11.667:55
Årsmöte och sammanträden		2.521:83
Årsboken		42.377:—
Kostnader för utställningar		25.664:33
Tekomuseum		47.509:42
Hyra av lokaler för tekomuseum		58.088:—
Inventering av textilindustribyggnader		30.530:10
Hyra för Ohlsonska gården		60.000:—
Övriga hyror		7.600:—
Kataloger, kort, m.m.		5.929:85
Fotokostnader		2.792:82
Modernisering av lokaler		6.719:09
Revision		4.250:—
Utgiftsräntor		880:—
Diverse kostnader		4.472:25
Ramslätts upprustning		10.000:—
Fondavkastning överfört till		
Thor och Leonore Odencrants fond	692:47	
Fritz Brusewitz fond	210:25	
Jubileumsfonden	247:54	
Ständiga ledamöters fond	26:—	
Axel Henrikssons fond	52:51	
Magda och Axel Plancks fond	805:49	
Margit Hörstadius fond	26.465:35	
Helena Franckes fond	398:34	
Ramnakyrkans syförenings fond	500:45	29.398:40
Reserverad fondavkastning för installation av larm		16.000:—
Skatter		60:—
Årets överskott		100:93
		<u>1.090.304:02</u>

BALANSRÄKNINGAR	31/12 1977	31/12 1978
TILLGÅNGAR		
Avkastande fonders tillgångar		
Ramslätt, upprustning	10.000:—	
Reverser	200.000:—	200.000:—
Aktier	22.340:75	22.340:75
Obligationer och förlagsbevis	45.000:—	45.000:—
Bankmedel	328.481:11	352.224:36
	<u>605.821:86</u>	<u>619.565:11</u>

Övriga tillgångar

Byggnader	1:—	1:—
Fastigheten Hökerum 1:33	1:—	1:—
Museiföremål	1:—	1:—
Reserverad fondavkastning	24.494:70	
Diverse fordringar	4.351:35	8.948:50
Disponibla medel (kassa, bank, och postgiro)	199.932:30	266.918:03
	<u>834.603:21</u>	<u>895.434:64</u>

FONDER, SKULDER OCH EGET KAPITAL

Avkastande fonder

Thor och Leonore Odencrants fond	75.986:37	76.678:84
Fritz Bruswitz fond	29.079:59	29.289:84
Jubileumsfonden	36.944:09	37.191:63
Magda och Axel Plancks fond	94.238:50	95.043:99
Axel Henrikssons fond	2.645:55	7.698:06
Ständiga ledamöters fond	4.188:27	4.214:27
Margit Hörstadius fond	306.995:95	312.806:15
Helena Franckes fond	48.320:79	48.719:13
Ramnakyrkans syförenings fond	7.422:75	7.923:20
	<u>605.821:86</u>	<u>619.565:11</u>

Fonder, disponerade i byggnader och museiföremål

Stiftande ledamöters fond		
Johannes Erikssons fond		
Gunnar Skoglunds fond		
Familjen Bergengrens fond		
Borås Wäfveri AB:s fond		
Transport	<u>605.821:86</u>	<u>619.565:11</u>

	31/12 1977	31/12 1978
Transport	605.821:86	619.565:11
SKULDER		
Personalens källskatt	19.682:—	19.727:—
Diverse skulder	61.731:87	105.662:73
Reserverad fondavkastning	24.494:70	
Reserverade anslag		
för larm		16.000:—
för biblioteket	5.493:91	
för Tekomuseum	70.000:—	70.000:—
för årsboken	30.000:—	37.000:—
för underhåll av byggnader	10.000:—	23.000:—
för underhåll av textilsamlingarna	<u>3.000:—</u>	<u>146.000:—</u>
Kapitalbehållning inkl. årets resultat	<u>4.378:87</u>	<u>4.479:80</u>
	<u>834.603:21</u>	<u>895.434:64</u>

Borås 1979

DE SJU HÄRADERNAS
KULTURHISTORISKA FÖRENING
DESS STYRELSE

GÅVOR HAR 1977 ÖVERLÄMNATS AV:

ABF	Karin och Gustav Johansson
Anna Anderssons dödsbo	Fr. Gun Jonsson
Fröken Britt-Marie Andersson	Otto Jonssons barn
Herr Olof Andersson	Fröken Ruth Jung
Herr Sixten Andersson	Jönköpings Museum
AP-Finans	Herr Alex Karlsson
Fru Elsa Aremark	Fröken Elsa Kindlund
Förläggarfirman Arnell	Fru Svea Landén
Fru Maria Augustsson	Profesor Olof Langlet
Herr Stig Bellbrant	Direktör K-G Larsson
Fru Inga Bergendal	Ungdomsinstruktör Lindberg
Björklunds Mekaniska Verkstad	Fru Alva Lindgren
Bogesunds AB	Rektor Bertil Lindström
Bolon AB	Fröken Edit Lundgren
Herr Håkan Carlsson	Advokat Tage Lundgren
Fröken Ingrid Claesson	Herr Allan Magnusson
Familjen Dahlgren	Fru Kerstin Magnusson
Fru Anna Danielsson	Fröken Elsa Nilsson
Fru Isa Edberg	Axel Nylanders Dödsbo
Fröken Margaretha Edholm	Olssons Mössfabrik AB
Eiser AB	Patria
Ekelund & Esspe	Herr Bertil Persson
Elo-Mode AB	Herr Torsten Pettersson
Fockers Snörmakeri	Rydals Manufaktur AB
Fodervävnader AB	Rydboholms AB
Fox Fabrikers AB	Skandinaviska Enskilda Banken
Fru Anna Fredberg	Fru Margit Sparf
Fru Elin Grenefors	Torleif Steinsson
Fru Boel Grill	Fröken Ulla Stenbock
Fru Märta Haedde	Fröken Birgitta Storm
Hasselholms Fastighetsrivning	Svenska Akademien
Förman H. Hedin	Textilinstitutet
Fru Ellen Hein	Förlags AB Tifa
Helmi Vuorelme Oy, Lahti	Fröken Barbro Törnell
Hemslöjden, Borås	Valsgravyr AB
Fröken Barbro Herlof	Fröken Elin Wennberg
Herr Stig Hillerström	Herr Martin Widen
Herr Fritz Johansson	Vilsoc AB
Herr Gunnar Johansson	Fru Margit Åring

GÅVOR HAR 1978 ÖVERLÄMNATS AV:

Herr Einar Andersson
Fröken Maud Bendz
Fröken Zara Bengtson
Bergis AB
Herr Carl Björkman
Borås Wäfveri AB
Ingenjör Nils Barreson
Fru Ellen Carlsson
Fru Hildur Danielson
Ingenjör Hugo Davidsson
Herr Rolf H. Ekelung
Eiser AB
Fröken Berit Eldvik
Fru Kerstin Engblom
Intendent Eva Goliger
Gällstads Ylle AB
Göta Kamgarn AB
Fröken Ulla Hallström
Hedängens Ullspinneri
Hernqvist Symaskinsverkstad
Fru Elsa Hultin-Nilsson
Fru Elin Hurtig
Direktör Christer Höglund
Oscar Jacobsson AB
Fröken Agnes Johansson
Algot Johansson
Fröken Gunborg Johansson
Herr Harald Johansson
Fröken Anna Jonsson
Fru Ruth Jung
E.W. Just AB
Silversmed Lars Kullander
Fru Ingrid Kellgren
Fru Svea Landén
Professor Olof Langlet
Amanuens Anders Larson
Erik och Valborg Larsson
Fru Magnhild Lindberg
Fru Ruth Ljung

Fröken Elsa Lorentzon
Fru Edit Lundgren
Moderata Samlingspartiet
Textilfabriken Merkur
Kommunalrådet Axel-Uno Nylander
Fru Gulla Olsson
Herr Olof Rehn
Fru Britta Rowell
Rydboholms AB
Bröderna Sandberg
Herr Karl Schultz
Fröken Ulla Sköld
Svenska Akademien,
Herr Nils Svensson
Herr Bertil Söderberg
Textilinstitutet
Tricoma AB
Fru Margareta Unell
Valsgravyr AB
Textiling. Einar Winberg

FRÅN HEMBYGDSFÖRENINGARNA

BOLLEBYGDS HÄRAD

Björketorps sockens hembygdsförening: Ordf. Arvid Åblad, v.ordf. Ivar Andersson, kassör Anna-Greta Johansson. Anslag från Borås Kommun: 4.000 kr för 1977 och 1978. Medlemsantalet är 165 personer. Kommunen har vidare beviljat ett bidrag på 50.000 kr för byggandet av en smidesverksstad. Under året har följande aktiviteter ägt rum: utflykt till Kinnekulle, torpvandring och torpgudstjänst, midsommarfest, julfest m.m. Till årsmötet i mars medtog medlemmarna gamla bilder, vilka visade människor i arbete och fest. Vissa av bilderna har kopierats för att kunna dokumentera livet i bygden.

Bollebygds hembygdsförening: Ordf. Sven Svensson, v.ordf. Allan Claesson, sekr. Gösta Johansson, kassör Gull-Britt Karlsson. Samlingarna utgöres av gammal stuga med inredning, ladugård, sågverk och smedja.

Töllsjö hembygdsförening: Ordf. och sekr. Gösta Andersson, v.ordf. John Andersson, kassör Erik Karlsson.

GÄSENE HÄRAD

Gäsene hembygds- och fornminnesförening: Ordf. Bertil Persson, v.ordf. Curt Jonsson, sekr. Åke Ungh, kassör Gösta Kyrkander, intendent Allan Skoog.

Hudene hembygds- och Fornminnesförening, Herrljunga: Ordf. Bertil Johansson, v.ordf. Gunnar Löfgren, ledamot Gunborg Carlsson, sekr. Inger Ellström, kassör Olof Lundblad. Herrljunga kommun har bidragit med en, hade under 1978 ca 30 besökare.

Hudene hembygds- och Fornminnesförening, Herrljunga: Ordf. Bertil Johansson, v.ordf. Gunnar Löfgren, ledamot Gunborg Carlsson, sekr. Inger Ellström, kassör Olof Lundblad. Herrljunga kommun har bidragit med 1.000 kr. Midsommarfirande hölls i parken med ca 300 besökande. Dammanläggning i hembygdsparken har färdigställts för att gynna fågel och övrigt djurliv. En eka har anskaffats. Dammen har under vintern använts för vintersport.

Jälla hembygds- och fornminnesförening: Ordf. Herbert Carlsson, v.ordf. Rune Nordner, sekr. Algot Andersson.

Källunga hembygdsförening: Ordf. Bertil Oscarsson, sekr. Algot Andersson, kassör Karl Andersson.

Närunga missionshistoriska museum: Ordf. Josef Oscarsson, v.ordf. Curt Sävenstrand, sekr. Margaretha Segergren, kassör Ernst Lidesten. Vårgårda kommuns kulturnämnd har bidragit med 2.000 kr.

Odqvistska släktföreningen, Upptorp Storegård 2^s Od: Ordf. Gösta Odqvist. I släktstugan i Od, där diverse släktklenoder förvaras har en genomgripande upprustning gjorts. Släktmöte hålles nästa gång 1980. Släktforskning pågår.

Skölvene hembygdssförening: Ordf. Arne Skärebo, v.ordf. Carl Molin, kassör Helge Rickardsson, sekr. Arne Skärebo. Arrangemang under 1978: Julgran vid Hembygdssstugan, julfest för söndagsskolan. Föreningen vårdar och underhåller en stuga från 1760-talet.

Stiftelsen Gäsene Tingshus: Ordf. Ture Åberg, ledamöter Alice Swensson, Mary Anderberg, Ingemar Gustafsson samt från De Sju Härdernas Kult.-hist. förening, Borås, intendenten Hans Kruse.

Svältornas fornminnesförening, Ornunga, Vårgårda: Ordf. Simon Johansson, v.ordf. David Andersson, sekr. Greta Sävenstrand, kassör Sten Svensson. Älvsborgs läns landsting har bidragit med 1.000 kr och Vårgårda kommun med 1.500 kr. Museet besöktes under 1978 av ca 2.000 personer samt skolklasser. Bland föreningens aktiviteter kan nämnas olika hantverks-göromål i samband med museets lördagsöppethållande, samt 2 slättergillen per år. Just nu pågår en torpinventering samt arkivering av gamla handlingar.

KINDS HÄRAD

Ambjörnarps hembygdssförening: Ordf. Bengt Carlsson, v.ordf. Pehr Pettersson, sekr. Elvira Hansson, kassör Daniel Nilsson.

Dalstorp-Nittorps hembygdssförening: Ordf. Karl Andersson, v.ordf. Arvid Thun, sekr. Mats Josefsson, kassör Egon Pettersson.

Dannike hembygdssförening: Ordf. Lars Lycken, v.ordf. Thore Theodorsson, sekr. Birgitta Danung, kassör Vallis Carlsson. Medlemsantal: 129 personer. Styrelsen har haft 5 sammanträden under året. Aktiviteter under året: Grötfest med underhållning, gökotta vid soldattorpet, midsommarfest vid soldattorpet, slättergille med brödbak. Soldattorpet som varit under restaurering är i det närmaste färdigt. Ev. finns möjlighet att förvärva det ca 200 år gamla magasinet i Spettholmen för flyttning till soldattorpet.

Grönahögs hembygdssförening: Ordf. Elov Törnqvist, v.ordf. Gustaf Kjellén, sekr. Dagny Gotting, kassör Gunnar Sköld.

Hillareds hembygdssförening: Ordf. Sture Svensson, v.ordf. Bertil Carlsson, sekr. Lise-Lotte Johansson, kassör Sture Franzén. I samband med den pågående torpinventeringen har ett 40-tal torp dokumenterats, fotograferat och försetts med namnskyftar.

Häcksviks hembygdssförening: Ordf. och kassör Erik Larsson, v.ordf. Evy Paulsson, sekr. Ruth Hansson.

Kalvs hembygdssförening, Överlida: Ordf. Tage Bengtsson, v.ordf. Otto Olsson, sekr. Edvin Strand, kassör Edvin Johansson. Samlingarna utgöres av husgeråd, diverse möbler, vagnar och slädar. En gammal bastu är under uppförande. Medlemmarna har bidragit med frivilliga medel — dagsverken — vilka givit ca 8.000 kr.

Limmareds hembygdss- och fornminnesförening: Ordf. Lilian Larsson, v.ordf. Sicken Danielsson, sekr. Ingrid Ohlstenius, kassör Åke Haglund. Anslag och bidrag har under året givits av Tranemo kommun med 3.000 kr, Östra Kinds Sparbank med 1.000 kr samt 2.250 kr vid kapten Walter Ohlssons frånfälle.

Ljungsarps hembygdsförening: Ordf. Martin Junkell, v.ordf. Vivian Skattberg, sekr. Lennart Kallin, kassör Åke Johansson. 1.000 kr har skänkts av Östra Kinds Sparbank, Arrangemang som hållits under året är: Midsommarfirande, brasaftnar, trivselkvällar, tipspromenader, slättergille, 2 fritluftsgudstjänster m.m.

Ljushults hembygdsförening, Hökhult, Aplared: Ordf. Erik Hökås, v.ordf. Ivan Strömsjö, sekr. Britta Larsson, kassör Bo Lidén. Bidrag har erhållits från Borås kommun 1.500 kr. Beviljat bidrag för energisparande åtgärder 8.350 kr. Aktiviteter under 1978: Midsommarfest, höstfest, husförhör, torpvandring, fornminnesutflykt samt kaffeservering ett flertal gånger. Arbete pågår sedan flera år med sammanställning av en sockenbok. Planer finns om en studiecirkel i torpinventering. En gammal slöjdbod har flyttats från Ljushults f.d. kyrkskola, mycket arbete har lagts ner på att iordningsställa den till möteslokal.

Långhems hembygdsförening: Ordf. Per Ola Jonsson, sekr. Carl Holmberg, kassör Evelyn Bostrom. Bidrag har erhållits från Tranemo kommun till torpskylltar med 2.800 kr, från Brunkes fond för reprod. av gamla foton med 1.500 kr samt från Tranemo kommun för kopiering av sockenfilm med 2.000 kr. Torpinventering utförd av enskild person har bekostats av föreningen. Förhandlingar har förts med ägarna till socknens enda kvarvarande soldatstuga, som föreningen önskar restaurera och få disponera.

Marbäck, Bäckagården, Björkmanska släktföreningen: Ordf. överstelöjtnant Ulf Björkman.

Månstads hembygdsförening: Ordf. Ragnar Gripenstam, v.ordf. Gösta Larsson, sekr. Märta Åberg, kassör Sture Larsson. Föreningen har genomfört studieutflykter. Under 1978 anordnades en textiltställning.

Mårdaklevs naturskyddsförening: Ordf. Aina Nilsson, v.ordf. Harald Alenäs, sekr. Nils Persson, kassör Sven Ahlqvist. 7.700 kr har erhållits från Svenljunga kommun. Inventering av torp och gårdar pågår. Museiföremålen märks, inventeras och katalogiseras.

Sexdrega hembygdsförening Svenljunga: Ordf. Stig Engström, v.ordf. Karl Johansson, sekr. Gunnar Larsson, kassör Dagmar Hansson. Aktiviteter under 1978 har varit: Midsommarfest och hantverksdag, årsmöte med föredrag och bildvisning samt torppromenader.

Sjötofta hembygdsförening: Ordf. Helmer Knutsson, v.ordf. Holger Johansson, sekr. Erling Leandersson, kassör Bengt Abrahamsson.

Svenljunga hembygdsförening, Svenljunga: Ordf. Ingemar Jansson, v.ordf. Gösta Andersson, sekr. Stig Ryberg, kassör Erik Svensson. Under 1978 har tipspromenader, midsommarfest, servering och utflykt arrangerats. En fotoutställning med gamla Sverljungabilder har arbetats fram, 700 besökare. Föreningen har organiserat en studiecirkel i hembygdens historia.

Tranemo hembygdsförening: Ordf. Gudrun Burenholm, v.ordf. Einar Abramson, sekr. Lars Almroth, kassör Arne Willhammar. Aktiviteter under 1978 har varit: Hembygdsfest, musikunderhållning i hembygdsparken, utflykt till Opensten samt besök hos andra hembygdsföreningar. Utställningen "Gamla ting från köket" har visats på Tranemo bibliotek. Samtidigt visades "Tranemo-bilder" i Sparbankens lokaler.

Tvärreds hembygdsförening: Ordf. Arvid Larsson, v.ordf. Bertil Gardell, sekr. John Svensson, kassör K.G. Broman. Ulricehamns kommun har bidragit med 1.000 kr. Under 1978 har följande arrangemang ägt rum: Det gångna året i färg, valborgsmässofirande, gammaldags ängsslätter, tipspromenader samt husförhör. Föreningen har övertagit den s.k. Blåbandslokalen, vilken används som samlingslokal. Inventering av torp pågår. Fornminnen vårdas. Av föreningens medlemmar har frivilliga arbetstimmar inbringat ca 1.250 kr.

Vegbyortens hembygdsförening: Ordf. Göran Axelsson, v.ordf. Gustav Johansson, sekr. Kerstin Claesson, kassör Märta Palm.

Ölsremma hembygdsförening: Ordf. Hjalmar Hulander, v.ordf. Oscar Gabriellsson, sekr. Margit Hulander, kassör Åke Johansson.

Örsås hembygdsförening: Ordf. Martin Johansson, v.ordf. Ruth Svensson, sekr. samma som v.ordf., kassör Levi Bredin. Aktiviteter under året: Vårotta Kristi Himmelfärdsdag samt midsommarfest med dans. 20-års jubileum har firats under året. Torpinventering pågår.

Östra Frölunda hembygdsförening: Ordf. Annika Lennström, v.ordf. Nils Andersson, sekr. Mats Svensson, kassör Gösta Torén.

Kindgillet, Göteborg: Ordf. Ulf Kinding, v.ordf. Erik Andén, sekr. Gerhard Andersson, kassör Hans Svenningsson

MARKS HÄRAD

Bergbems hembygdsförening: Ordf. Erik Carlsson, v.ordf. Allan Carlsson, sekr. Dagmar Axelsson, kassör Bertil Folkesson.

Fritsla naturskyddsförening: Ordf. Sven Svensson, v.ordf. Kenneth Persson, sekr. Lars-Åke Andersson, kassör Willard Wernblom. Bidrag från Marks kommun 2.500 kr. Tipspromenader, valborgsmässofirande samt ett par sammankomster kring gamla Fritsla-bilder har arrangerats. Torpinventering och insamling och kopiering av gamla Fritsla-bilder pågår dessutom. Till hösten planeras en studiecirkel kring temat "Fritsla — förr och nu".

Horreds hembygdsförening: Ordf. Per Sandlund, sekr. Knut Hansson, kassör Folke Bengtsson, ledamöter Astrid Arnesved, Anna-Stina Kullbo, Per Ivar Ericsson och Frank Dahlgren.

Hyssna hembygdsförening: Ordf. Wolmar Arvidsson, sekr. Hugo Johansson, kassör Karl Asserlund.

Kinna hembygdsförening: Ordf. Knut Karlsson, v.ordf. Lennart Larsson, sekr. Ingegerd Strömme, kassör Karl Ottosson.

Kinnarumma hembygdsförening: Ordf. Valter Ekelund, v.ordf. Nils Olof Olofsson, sekr. Henry Isacson, kassör Sven Åke Svensson. Bidrag från Borås kommun 1.500 kr. Under året har arrangerats gökotta, friluftsgudstjänst, arbetsdagar etc. och för närvarande pågår torpinventering. Till hösten planeras en studiekurs i torpinventering.

Kungsåters hembygdsförening: Ordf. Einar Karlsson, v.ordf. Evert Lidberg, sekr. Betty Spång, kassör Folke Karlsson.

Seglora hembygdsförening: Ordf. Valborg Gustafsson, v.ordf. Olof Andersson, sekr. Anton Eriksson, kassör Sven Larsson.

Skene—Örby hembygdsförening: Ordf. Brita Carlsson, v.ordf. Gunnar Karlsson, sekr. Gustav Larsson, kassör Axel Hedin. Bidrag har lämnats från Marks kommun. Valborgsmässöfirande, kvartalsträffar, julmarknad och söndagsöppet har arrangerats. Insamling och inventering av bl.a. tingshandlingar pågår. Studiecirkel i ämnet "Vård av samlingar" pågår sedan flera år tillbaka. För övrigt har ommålning av Anjougårdens exteriör och reovering av Baskagården gjorts under året.

Surte—Kattunga hembygdsförening: Ordf. Hjördis Karlsson, v.ordf. Uno Menander, sekr. Bo Davidsson, kassör Bo Davidsson. Bidrag från Marks kommun 2.000 kr. Föreningen bedriver torpinventering.

Sättila hembygdsförening: Ordf. Alrik Skarin, v.ordf. Göte Bengtsson, sekr. Folke Eriksson, kassör Karl Erik Eriksson. Bidrag från Marks kommun 4.000 kr. Valborgsmässöfirande och friluftsgudstjänst har arrangerats under året och torpinventering pågår. Studiecirkel i släktforskning är planerad.

Torestorp hembygdsförening: Ordf. Bror-Rune Svanhäll, v.ordf. Karl Andersson, sekr. Knut Pettersson, kassör Elna Persson.

Wästra Marks hembygdsförening: Ordf. Einar Nyrell, v.ordf. Hjördis Carlsson, sekr. och kassör Bo Davidsson.

Ålekulla hembygdsförening: Ordf. Berta Larsson.

Öxabäcks hembygdsförening: Ordf. Kent Svedberg, v.ordf. Stig Karlsson, sekr. Sven Erik Fast, kassör Inger Andersson. Bidrag 2.000 kr från Marks kommun. Midsommarfest, valborgsmässöfirande, tipspromenader etc. har arrangerats under året. Torpinventering pågår.

REDVÄGS HÄRAD

Blidsbergs hembygdsförening: Ordf. Gustaf Bjälming, v.ordf. Sten Berger, sekr. Assar Ek, kassör Hans Kåremark.

Dalums hembygdsförening: Ordf. Eric Claesson, v.ordf. Artur Filipsson, sekr. Rickard Andersson, kassör Erik Johansson. Bidrag och anslag har givits av Ulricehamns kommun 1.000 kr, Ulricehamns Sparbank 1.000 kr, Lottakåren 500 kr. Aktiviteter som anordnats är: Kulturfest, slättergille, torpvandring. Under året har en hemslojdsutställning anordnats. Torp- och fornminnesinventering pågår.

Hössna hembygdsförening: Ordf. Harald Knutsson, v.ordf. Gösta Carlsson, sekr. Anna-Lena Hultman, kassör Anita Andersson. Bidrag från Ulricehamns kommun bland annat. Föreningen har arrangerat torpvandring, slättergille, utflykt och visafest. Torpinventeringen är avslutad och kommer att redovisas till julen-79 i en sockenbok.

Kölaby hembygds- och fornminnesförening: Ordf. Gunnar Josefsson, v.ordf. saknas, sekr. Eva-Lisa Törnqvist, kassör Rune Franzén. Bidrag från Ulricehamns kommun 2.000 kr. Midsommarfest, resa och julfest har arrangerats under året. Torp- och boplatinventering pågår.

Liareds hembygdsförening: Ordf. Mats Svensson, v.ordf. Lars Johansson, sekr. Henrik Isaksson, kassör Sten Svensson.

Norra Åsarp—Smulas natur- och hembygdsförening: Ordf. Bengt Fransson, v.ordf. Sven Thor, sekr. Rolf Ivarsson, kassör Valter Tärning.

Strängsereds och Gulleredes hembygdsförening: Ordf. Nils Larsson, v.ordf. Bertil Johansson, sekr. Nils Lidén, kassör Arne Axelsson. Torpinventering pågår.

Timmele hembygdsförening: Ordf. Karin Johansson, v.ordf. Anders Neuman, sekr. Margaretha Engqvist, kassör Jan-Erik Johansson. Bidrag från Ulricehamns kommun 2.000 kr. Tipspromenader och underhållningsaftnar har arrangerats och fornminnesinventering pågår.

VEDENS HÄRAD

Bredareds hembygdsförening: Ordf. Thorsten Nilsson, v.ordf. Åke Magnusson, sekr. Astrid Johansson, kassör Gustaf Adolfsson.

Fristads hembygdsförening: Ordf. Waldemar Johanneson, v.ordf. Stig Flykt, sekr. och kassör Folke Andersson.

Hedareds bystämma: Ordf. Thure Andersson, v.ordf. Göran Samuelsson, sekr. Bengt Andersson, kassör Erik Johansson.

Sandhults hembygdsförening, Sandared: Ordf. Karl Sandin, v.ordf. Sven Nyman, sekr. Erik Klasson, kassör Kerstin Nyman. Borås kommun har bidragit med 1.500 kr. Torpinventering pågår. Under 1978 arrangerades kurs i gammaldans, friluftsgudstjänster, valborgsmäsofirande, höstbar, arbetskvällar m. m.

Hembygdssektionen av Viareds naturskyddsvänner, Sandared: Ordf. Lars Joelsson, sekr. Maja Josefsson, kassör Sven Gustavsson. Borås kultur-nämnd har bidragit med 2.000 kr. Föreningen driver dokumentationsarbete om Viaredsbygden från 1850 och framåt. Under 1978 har en studiecirkel "Viared—en bygd i förvandling" genomförts.

Vänga hembygdsförening: Ordf. Josef Svensson, v.ordf. Arvid Andersson, sekr. Bo Englund, kassör Josef Svensson. Föreningen har erhållit 1.000 kr av kommunen. Aktiviteter under 1978 har varit: Hantverksdagar, hembygdsvandringar och tipspromenader. Torpinventering pågår.

Ålvsborgs läns folkhögskolas lantbruksmuseum, Fristad: Föreståndare Stig Johansson. Museet är tillgängligt för allmänheten efter anmälan per tel.033/600 62 eller 603 29.

ÅSHÄRAD

Gingri hembygdsförening: Ordf. Waldemar Johanneson, v.ordf. Sture Nilsson, sekr. Anna Lisa Edvinsson, kassör Åke Axelsson.

Grovare—Fenneslunda hembygdsförening: Ordf. Lennart Lövgren, sekr. Birgitta Valentin, kassör Gustav Rydén.

Härna hembygdsförening: Ordf. Gerhard Claesson, v.ordf. Karl-Wilhelm Törnblad, sekr. Gösta Hernbo, kassör Kurt Justing. Ulricehamns kommun har bidragit med 1.000 kr.

Kärråkra: Samlingar i gamla vapenhuset vid kyrkan.

Norra Ås hembygdsförening: Ordf. Einar Gustavsson, v.ordf. Bertil Svensson, sekr. Valborg Bong, kassör Margaretha Karlsson.

Södra Vings hembygdsförening: Ordf. Märtha Gustafsson, v.ordf. Erik Andersson, sekr. Cissi Sigurdson, kassör Åke Bohlin. Kulturnämnden i Ulricehamn har bidragit med 1.000 kr. Aktiviteter under 1978: Loppmarknad 1 maj, friluftsgudstjänst midsommardagen, utflykt samt visning av sockenfilm. Växtfärgningskurser har pågått även detta år.

Toarps hembygdsförening: Ordf. Fredy Gustavsson, v.ordf. Per Andersson, sekr. Paul Hallberg, kassör Gunnar Salmonsson.

Åspereds hembygdsförening: Ordf. Kerstin Follin, v.ordf. Bror Bäck, sekr. Bengt Johnsson, kassör Gösta Wahlgren. Föreningen har erhållit 2.000 kr från kulturnämnden. Medlemsantalet har ökat till 265 personer. Många sammankomster har arrangerats under året; årsmöte med musikalisk kavalkad, två bussutflykter, traditionellt slättergille, höstmarknad samt julmarknad, filmföreläsning m.m. Handelsboden i Gullestorp har flyttats till Sjötorp där den fått en stenfot, delvis ny brädning och tak av enkupigt tegel. Kvarnen i Sjötorp, kan nu användas som utställningslokal för större föremål. Föreningen har fått sin egen flagga, vilken hissades första gången på slättergillet. Inredning av samlingslokal och handelsbod samt restaurering av sågen står på programmet. Torpskyltar skall utsättas och föremål märkas och katalogiseras.

ULRICEHAMN

Brunns hembygdsförening: Ordf. Anna-Lisa Karlsson, v.ordf. Arla Brunn, sekr. Inger Karlsson, kassör Tore Karlsson. 2.000 kr har erhållits från Ulricehamns kulturnämnd. Aktiviteter under året: Friluftsgudstjänster och utflykt. Tillsammans med Ulricehamns hembygdsförening har studiecirkeln "På jakt efter en hembygd" bedrivits.

Ulricehamns hembygdsförening: Ordf. Gösta Ljungström, v.ordf. Meje Josefson, sekr. Gillis Hallagård, kassör Sten Josefsson. Kulturnämnden i Ulricehamn har bidragit med 1.000 kr. Under året har "Ridvägsrally" — bilutflykt på ca 5 mil — arrangerats. Ridvägsinventering med märkning pågår och torpinventering har genomförts. Dessutom har "Minnesvård-dokumentation av hem och bygd" genomförts.

BORÅS STAD

Borås hembygdsgille, Borås: Ordf. Roland Andersson, v.ordf. Rolf Wallman, sekr. Hjördis Ingemarsson, kassör Gun Haglund. Föreningen har under året arrangerat midsommarfest samt folkdansträffar. Forskning kring Toarpsdräkten bedrivs, folkdans övas en gång i veckan bl.a. 3 ungdomslag, gammaldanskurser, kurser i vävning, dräktsömnad och gammaldans anordnas.

Regementmuseet vid I 15/Fo 34, Borås: Ordf. överste Å. Lundberg, sekr. överstelöjtnant C-F Holmqvist, museiföreståndare överstelöjtnant C-F Holmqvist och fanjunkare G. Henriksson. Samlingar i museilokalerna å Katrineberg samt i regementets soldattorp. Visning under ordinarie tjänstgöringstid efter kontaktande av fanjunkare G. Henriksson eller Kasernvaktens vid I 15/Fo 34.

Hembygdsföreningen Westergyllen: Ordf. Bengt Arvidsson, v.ordf. Jan-Erik Andersson, sekr. Irene Koppelman, kassör Karin Arvidsson.

Värdeförvaltning kräver sakkunskap!

Vår notariatavdelning hjälper Er med råd och upplysningar vid

- aktieplaceringar
- upprättande av testamente och bouppteckningar m m
- självdeklaration för notariatkunder

Skandinaviska Enskilda Banken

Våglängdsgatan 5
Sjöbo Torg

Stora Brogatan 12
Österlånggatan 45

AB BORÅS KOKSAFFÄR

Kol, Koks, Ved och Eldningsolja

Telefon 11 03 76

B O R Å S

BÄDDA MED FÄRG
BORÅS WÄFVERI AB

I HEMSLÖJDEN

Österlånggatan 17, Borås

finner man mycket som bygger på gammal
tradition från Sjuhäradsbygden.

MILITÄRMUSEUM I 15

i östra flygelbyggnaden Katrineberg (intill Göteborgsvägen).

Enskilda och organisationer (grupper) äro välkomna för studiebesök.

Öppet: samtliga veckodagar efter överenskommelse per tel. 11 77 40 ank 159
föreståndaren.

Museinämnden mottager med tacksamhet föremål med anknytning till
regementet från gamla tider (uniformer m.m.).

C. L. BLOMQVIST AB

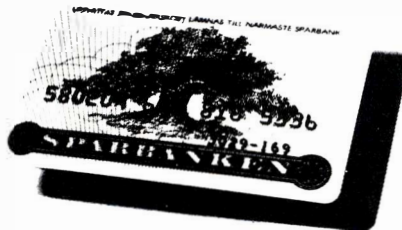
FRITSLA

Garnfirman i Mark med 90.000 väverskor
från hela landet till kunder

Firestone

Behöver du kontanter?

Sparbanken — enda banken som ger sina kunder pengar på "Minuten"

AB EKELUND & ESSPE

HORRED

ETT FAMILJEFÖRETAG I FJÄRDE GENERATIONEN
LEVERANTÖR AV LINNEVAROR SEDAN 1859

KUNGLIG HOVLEVERANTÖR

Myrås el ab

Försäljning av Husqvarna
KYL-, FRYS-, DISK- och TVÄTTMASKINER
MANGLAR och ELSPISAR
Utför EL-INSTALLATIONER

MYRTENSGATAN 6 — BRÄMHULT — TELEFON 481 04

Vi kan Husqvarna

BORÅS BYGGNADSSNICKERI

GÖRAN JOSEFSSON

NYBYGGN. — TILLBYGGN.

REPARATIONER

TEL. 033/11 51 08

Vi tillverkar:
Damunderkläder
Hemmadressar
Bad- och Strandkläder

allt i hög kvalitet och
god passform.

Abecita finns i välsorterade
specialaffärer i hela Sverige

abecita

BOX 77046, 500 07 BORÅS 7

TEL. 033/12 76 60

JOHANSONS
foto

**Välsorterade i
branschen**

Västerlånggatan 21
502 30 Borås 033/11 09 32

BOROSAN

interiör

Det är den tapetkollektionen som alla talar om. De nya mönstren och färgerna är utsökta och i detalj genomtänkta av svensk designgrupp.

Även priset tål en jämförelse — och så är rullen 11,2 m lång vilket ger en extra våd.

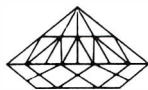
Tillverkas av:

BORÅS TAPETFABRIKS AB
Box 1
501 02 Borås 1 Tel. 033/12 73 20

Säljes av:

W.M. Rudell AB, Borås

**ALL FRAMGÅNG
BYGGER
PÅ SAMARBETE.**

GÖTABANKEN

Allégatan 41

Inredningstextilier för
hem och offentlig miljö

MARKS – PELLE VÄVARE AB

Box 4009 511 04 Kinna 4
Tel. 0320/130 00

AB SVENSKT KONSTSILKE BORÅS

*förädlar och säljer
rayon och syntetiska garner
för textila och tekniska ändamål*

Gåvobrev testamenten boutredningar

Det är några exempel på
vad vi kan hjälpa er med

Handelsbanken

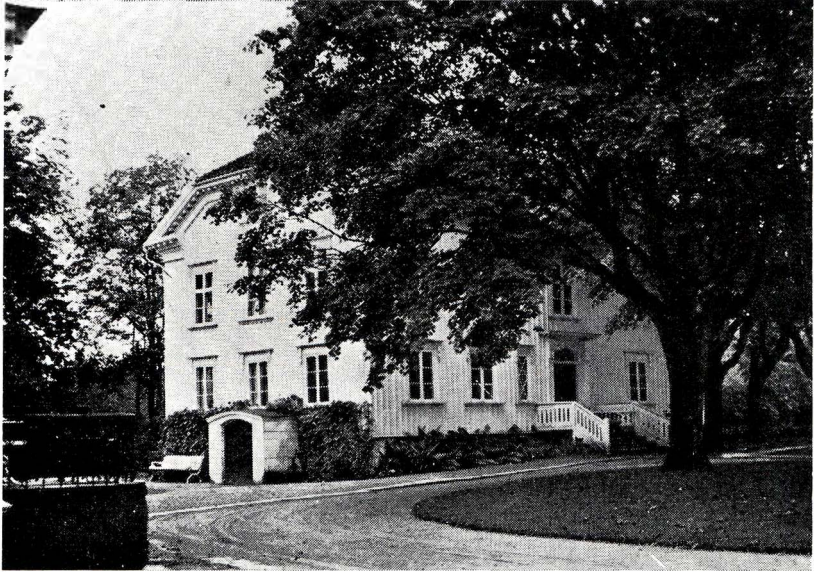
— med 6 kontor i Borås

Bryggaregatan 8 BORÅS

Tel. 033-10 04 10

Kinna Sandens

gamla traditioner omvandlade i moderna former
leva vidare hos

AKTIEBOLAGET
KINNASAND
KINNA

Anno 1826

— för 153 år sedan, utkom första numret av den tidning som fortfarande är Borås och Sjuhäradsbygdens pålitliga nyhetsförmedlare

Borås Tidning

SJUHÄRADSBYGDENS ENDA SJUDAGARS-TIDNING

KINNAHULTS VÄFVERI AB

KINNAHULT

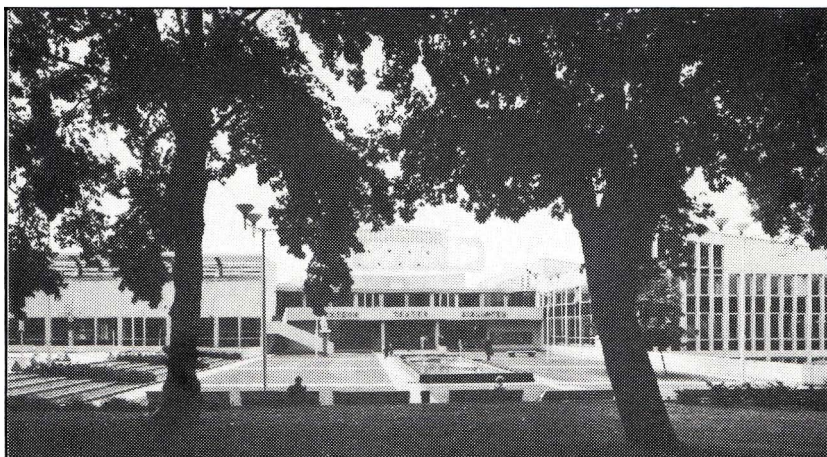
Heminredningstextilier.
Färdigsydda sängöverkast.
Tel. 0320/130 10

AB JOHN V. HANSSONS

ELEKTRISKA AFFÄR

Stenbocksgatan 20 - Borås - Tel. 10 22 90

Entreprenör för Borås stads elverk

Kulturhuset

Teater • Film • Konst • Musik • Böcker • Tidningar • Café

AB ARNE CARLSSON

SPINNERI och YLLEFABRIK

GÄLLSTAD

BORÅS BRANDKÅRSMUSEUM

Olofholmsgatan 12—14 Borås

Brandkårsmuseet speglar en bild av brandförsvaret från 1600-talet och fram till dagens moderna brandförsvaret. Enskilda och organisationer är välkomna för ett studiebesök.

Öppet för studiebesök:

dagtid 10.30—13.00, 14.00—16.30 efter överenskommelse
per telefon 11 74 55

BIOLOGISKA MUSEET

Biologiska museet vid Bäckängskolan, Fjärde Villagatan 4 (200 m. norr om Kulturhuset) håller öppet måndag— fredag kl. 9.00—12.00, 13.00—15.30.
(juli månad stängt)

Annan tid efter överenskommelse. Ring så visar vi. Tel. 12 74 20, anknyningsnummer 1392.

Välkomna till Biologiska museet.

BÄCKÄNGSKOLANS BIOL. MUSEUM

CONTEKTON

Arkitektkontor ab • tel. 033-10 84 20
Stora Brogatan 11—13 502 30 Borås

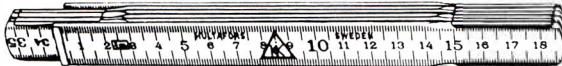
Vi utför uppdrag inom följande sektorer:

- översiktsplanering
- detaljplanering
- bostadsområden
- industriområden
- vårdcentraler, skolor
- inredning
- lågenergiplanering
- utställningsverksamhet
- ombyggnader
- byggnadsinventeringar

Meterstockar   Tumstockar

HULTAFORS

HULTAFORS SANATORIUM

Kurort och enskilt sjukhem

Vila och rekreation, reumatiska åkommor, mag- och tarmlidanden, blod- och hjärtsjukdomar, nervösa åkommor, ämnesomsättningsrubbningsar etc.
Bastu, simhall, gymnastiksal och tennisbana.

Överläkare: N. Blomstedt

Begär prospekt!

Pa 501 36 Bollebygd, tel. Borås 950 50

VÄLJ BLAND VÅRA KVALITETSDÄCK

**&
KÖR SÄKRARE!**

SKRIFTLIG GARANTI på varje däck!
Använd gärna

**AB
ÄNTONS**
FÖR SAKER KÖRNING

Finaxkonto: Varbergsvägen 38 Tel. 10 02 20

Byggnads AB KI Andersson
Tel. 13 73 50

BETALD ANNONSPLATS

BETALD ANNONSPLATS

BETALD ANNONSPLATS

STYRELSEN FÖR DE SJU HÄRADERNAS KULTURHISTORISKA FÖRENING BER ATT TILL NEDANSTÅENDE INDUSTRIER, FÖRENINGAR OCH SAMMANSLUTNINGAR FRAMFÖRA ETT TACK FÖR GOTT SAMARBETE OCH FÖR VÄLVILLIGT EKONOMISKT STÖD, SÅ BETYDELSEFULLT VID GENOMFÖRANDET AV FÖRENINGENS KULTURELLA ARBETSUPPGIFTER.

Abecita AB

Andersson KI Byggnads AB

Antons gummiwerkstad

Biologiska Museet

Blomqvist CL AB

Borås Brandkårsmuseum

Borås Byggnadssnickeri

Borås Koksaffär AB

Borås Tidning AB

Borås Wäfveri AB

Carlsson Arne AB

Contektion

Ekelund & Espe AB

Firestone

Götabanken

Hansson John V AB

Hemslöjden

Hultafors Sanatorium

Hultafors Tumstocksfabrik

Johanssons foto

Johanssons Eskil, Tryckeri AB

Kinnahults Väfveri AB

Kinnasand AB

Kulturhuset

Militärmuseum I 15

Myrås El. AB

Pelle Vävare AB

Rudell V M AB

Skandinaviska Enskilda Banken

Sparbanken

Svenska Handelsbanken

Svenskt Konstsilke AB

INNEHÅLL

VÄSTERGÖTLANDS TROJEBORGAR	3
<i>av John Kræft</i>	
KRISTINAS BREV	37
<i>av Eva Goliger</i>	
FOLKDRÄKTSDELAR FRÅN DE SJU HÄRADERNA	45
<i>av Eva Goliger</i>	
NÅGRA KÄNDA "KLOKA" I VÄSTGÖTSK FOLKTRADITION	73
<i>av Torsten Ingeborn</i>	
TEXTILINDUSTRIDOKUMENTATION	93
BILDKALENDER 1977—1978	119
DE SJU HÄRADERNAS KULTURHISTORISKA FÖRENING	
Årsberättelse 1977	131
Årsberättelse 1978	146
Gåvoförteckning 1977	161
Gåvoförteckning 1978	162
FRÅN HEMBYGDSFÖRENINGARNA	163
ANNONSER	170

DE SJU HÄRADERNAS KULTURHISTORISKA FÖRENING

har till uppgift att inom häraderna Bollebygd, Gäsene, Kind, Mark, Redväg, Veden och Ås samt Borås och Ulricehamn bedriva och befrämja kulturminnesvård, museal verksamhet, speciellt inom det textila området.

Stöd oss i vår verksamhet genom att bli medlem. Medlemskap berättigar bl.a. till Föreningens årsbok och till fri rådgivning rörande konst- och antikviteter. Årsavgiften är f.n. 25 kr (5 kr för fam. medlem)
Anslutning via hembygdsförening 15 kr.

